

T.C.
ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLÂM GELENEĞİNDE
SİYASAL NİTELİKLİ KIRILMALAR
(1908-2001)

SİYAMİ AKYEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul (2020)

ALTINBAŞ
ÜNİVERSİTESİ

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLÂM GELENEĞİNDE

SİYASAL NİTELİKLİ KIRILMALAR

(1908-2001)

SİYAMİ AKYEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr.Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ GÖKER

Siyami Akyel tarafından hazırlanmış olan bu çalışma **20/01/2020** tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans tezi olmaya **oy birliği/oy çokluğu** ile yeterli bulunmuştur.

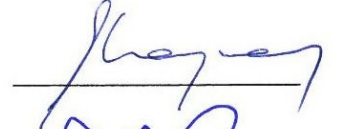
Dr. Öğr. Üyesi Eylem A. GÖKER
(Danışman)

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

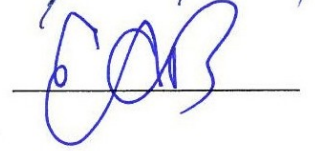
Dr. Öğr. Üyesi Eylem A. GÖKER Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. A. Bahadır KAYNAK Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Edip Asaf BEKAROĞLU İstanbul Üniversitesi

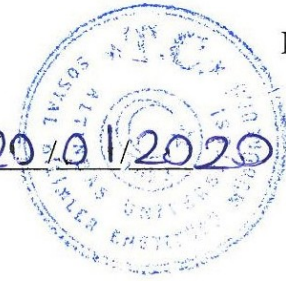
Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğretim Üyesi Eylem Akdeniz GÖKER
(Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI
Enstitü Müdürü

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı: 20.01/2020

Bu dökümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağılı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve özgün olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Siyami Akyel

TEŐEKKÜR

Bu çalıőmamda bana destek olan, yreklendiren, tezin her aşamasında yardımını esirgemeyen ve fikirlerimi özgürce ifade etmeme olanak sağlayan Dr.Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ GÖKER hocama teőekkürü bir borç bilirim.

Siyami Akyel

İÇİNDEKİLER

ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
TABLolar	x
KISALTMALAR	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVRİ SİYASAL İSLÂM

1.1 Siyasal İslâm Kavramı	1
1.2 Siyasal İslâm Düşüncesinin Ortaya Çıkışı	2
1.3 Siyasal İslâm'ın Başlangıcı: II. Meşrutiyet	3
1.4 Siyasal İslâm'ın Kategorileri	4
1.4.1 Reformist İslâmcılık	4
1.4.2 Popülist İslâmcılık	7
1.5 Siyasal İslâm'daki İlk Kırılma: 31 Mart Olayı	10

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİ SİYASAL İSLÂM

2.1 1923-1945 dönemi Siyasal İslâm	13
2.2 Siyasal İslâmcıların İkinci Grup'la Muhalefet Denemesi	15
2.3 Siyasal İslâmcı Hareketin Bekleyiş Dönemi	17
2.4 İkinci Kırılma: İnkılaplar	21
2.5 1945-1970 Dönemi Siyasal İslâm	24
2.6 Cumhuriyet Döneminde Kurulan Partiler	25
2.7 Parti Kapatmalar ve Darbeler	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ VE KIRILMALAR

3.1 Milli Görüş Hareketi.....	33
3.2 Milli Nizam Partisi	34
3.3 Milli Nizam Partisi'nin Kapatılması	38
3.4 Milli Selamet Partisi	40
3.5 Milli Selamet Partisi'nde Kırılma: Nurcuların Muhalefeti.....	47
3.6 MSP'de İkinci Muhalefet: Özal Kardeşler	49
3.7 Milli Selamet Partisi'nin Kapatılması	52
3.8 Refah Partisi	56
3.9 Refah Partisi'nde Kırılma: 28 Şubat Postmodern Darbesi	61
3.10 Refah Partisi'nde İkinci Kırılma: Partinin Kapatılması	69
3.11 Fazilet Partisi	72
3.12 Fazilet Partisi'nde Kırılma: Yenilikçiler Hareketi	73
3.13 Fazilet Partisi'nin Kapatılması	76
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	83

ÖZET

Türkiye’de Siyasal İslâm Geleneğinde Siyasal Nitelikli Kırılmalar (1908-2001)

Siyami AKYEL

Yüksek Lisans/Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Eylem AKDENİZ GÖKER

Tarih: Aralık, 2020

Sayfa: 98

Bu tez, Türkiye’deki Siyasal İslâm’ın ortaya çıktığı Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki siyasi kırılmalarını ve bunun siyasete yansımalarını tartışmayı hedeflemektedir. Siyasal İslâm’ın ortaya çıktığı Osmanlı döneminde kendi iç dinamik yapısına bağlı olarak içsel tartışmalar kırılmaya sebep olmuşken, Cumhuriyet döneminde muhtıra, darbe ve parti kapatmalarla dışarıdan müdahalelerin daha çok etkili olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde iç dinamikler etkili olurken, Cumhuriyet döneminde dış müdahalelerin daha etkili olduğu görülmektedir. Buna rağmen Cumhuriyet döneminde yine dış etkenlerin tetiklemesiyle partiyi içten bölme hamlesinin de müdahale aracı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle Milli Görüş Hareketini içeriden bölme çabaları bunun örneğidir.

Tezde, Türkiye’de Siyasal İslâmcılık hareketinde, Şerif Mardin’in tanım ve tasnifi esas alınmış ve Siyasal İslâm, Reformist İslamcılık ve Popülist İslâmcılık kategorisi başlıklarıyla işlenmiştir.

Araştırmamızda, Siyasal İslâm sınıflandırmaları, gerekse Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Siyasal İslâm’daki iç ve dış etkenlere bağlı olarak tarihsel ve siyasi analizi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İslâm, Milli Görüş, Refah Partisi, 28 Şubat Postmodern darbesi.

ABSTRACT

Political qualified Breaks Tradition of Political Islam in Turkey (1908-2001)

Siyami AKYEL

M.S., Political science and international relations, Istanbul Altınbaş University

Supervisor: Eylem AKDENİZ GÖKER

Date: December, 2020

Pages: 98

This thesis, Political Islam emerged during the Ottoman era and the Republican political fracture and the reflection of politics in Turkey that aims to debate. In the Ottoman period, when political Islam emerged, internal debates caused breakdown due to its internal dynamic structure. While the internal dynamics were effective in the Ottoman period, it was seen that the foreign interventions were more effective in the Republican period. However, in the Republican period, we see that the move to divide the party internally with the triggering of external factors was used as an intervention tool. In particular, efforts to divide the National Vision Movement from within are examples of this.

In this thesis, Political Islamism movement in Turkey, Serif Mardin definitions and classification principles were and Political Islam, Islamism is treated with reformist and populist Islamism category title.

In our research, political and Islamic classifications, and historical and political analysis are targeted depending on the internal and external factors in the Ottoman and Republican political Islam.

Keywords: Political Islam, National Vision, Welfare Party, 28 February Postmodern coup.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri.....	43
Tablo 2: 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri.....	48
Tablo 3: 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimleri.....	55
Tablo 4: 25 Mart Mahalli İdareler Genel Seçimleri	55
Tablo 5: 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçimleri.....	57
Tablo 6: 27 Mart 1994 Mahalli İdareler Genel Seçimleri	58
Tablo 7: 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimleri	59
Tablo 8: 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri.....	73
Tablo 9: 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri.....	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AP	Adalet Partisi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BDC	Büyük Doğu Cemiyeti
BMM	Büyük Millet Meclisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi
İDP	İslam Demokrat Partisi
İKP	İslam Koruma Partisi
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
RP	Refah Partisi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SP	Saadet Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVRİ SİYASAL İSLÂM

1.1 Siyasal İslâm Kavramı

Siyasal İslâm, Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketleriyle birlikte başlayan, moderniteye tepkili ancak modernitenin bütün araçlarını kullanan, eylem yönü ön plana çıkmış, modernizmle etkileşimli; dinde reform düşüncesini benimseyen fikri bir akımdır.

Siyasal İslâm akımı, Osmanlı'da var olan Batıcılık, Türkçülük ve Osmanlıcılık akımlarından daha kuvvetlidir (Tunaya, 1998). Ulusculuk kavramının etkisinin belirginleşmeye başladığı süreçte, millet kavramı etrafında toplanan Osmanlı Devleti'ni inanç birliği etrafında toplama çabası olarak Siyasal İslâm'ın diğer akımlara göre daha şanslı olduğu bir gerçektir. Siyasal İslâm düşüncesi, 19.-20. asırda İslâm'ın inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset ve eğitim gibi alanlarını bir bütün olarak yeniden akılcı bir metotla yorumlamak ve hayata hâkim kılmak fikriyle ortaya çıkmıştır (Kara, 1986).

Siyasal İslâm taraftarları, batı sömürüsüne başkaldırırken, bir taraftan zalim yöneticilerin zulmünden kurtulmaya, diğer yandan hurafeler ve taklitten kurtulmaya çalıştığı için dinde reformist yönü ağır basan bir siyasi harekete dönüşmüştür. Bu sebeple Siyasal İslâm düşüncesinin Ehl-i Sünnet İslâmlığı/geleneksel İslâmî anlayıştan ziyade Cemaleddin Efganî'nin liderliğindeki reformist ve yenilikçi anlayışın etkisinde kaldığı görülmektedir.

Siyasal İslâm düşüncesinin ortaya çıkışında ve amacının oluşmasında İslâm nizamı arayışı vardır ancak bu arayışın batıcı, ilerlemeci yönüyle geleneksel İslâmî anlayıştaki örneklerinden farklı olduğu kesindir. Zira hali hazırda Osmanlı Devleti'nde var olan İslâm hukuk sistemi, Siyasal İslâmcılar tarafından ideal ve yeterli görülmemiş olacak ki, modernleştirilmiş bir İslâm sistemi öngörülmüştür.

Şerif Mardin, bu görüşünü şöyle açıklamaktadır: “19'uncu yüzyılda karşımıza çıkan 'akım', farklı nitelikler taşıyan, fakat gene de amaçlar bakımından bir 'İslâmî nizam' kuramında birleşen bir arayışlar kümesidir” (Mardin, 1991, s. 25).

1.2 Siyasal İslâm Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Siyasal İslâm düşüncesinin ortaya çıkışı, yüzyıllardır İslâm dünyasının hâkimi ve koruyucusu rolünü üstlenen Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında içine düştüğü buhranla doğru orantılıdır. İslâmcılık düşüncesinin ortaya çıktığı zemin, Avrupa'nın hammadde ihtiyacını sömürgecilik vasıtasıyla karşıladığı ve sanayileşmeyle birlikte geliştiği, buna karşın İslâm dünyasının özellikle bu dünyanın lokomotifi Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı bir döneme rastlar. Bu dönemde devlet yönetiminden toplum katmanlarına varıncaya kadar, Avrupa karşısında mağlubiyet psikolojisinin hâkim olduğu görülür.

Osmanlı Devleti'nde 17'inci asrın ilk yarısında askeri alanda başlayan ıslahat düşüncesi, artık Osmanlı'nın son döneminde batının etkisiyle şekillenmeye başlamıştır.

Siyasal İslâm'ın ortaya çıktığı 19'uncu yüzyılda Avrupa, tarih sahnesinde etkin ve belirleyici bir role sahipti. 18'inci yüzyılda başlayan Aydınlanma Hareketleri, bilim, teknik ve ekonomik alanda elde edilen güçle birlikte emperyal yayılma sürecine girmiş ve İslâm dünyasıyla birlikte tüm dünyayı etkileyen bir hâl almıştı.

Osmanlı Devleti'nin ve etkisi altındaki İslâm dünyasının batı karşısında geri kalması, askeri alanda yapılan ıslahatlarla bunun aşılabilmesi; bu çıkmazdan kurtulmak isteyen İslâm dünyasında ve özellikle Osmanlı'da batının ilerlemesi karşısında yeni alternatif arayışları beraberinde getirmiştir. Bu arayışların sonucunda Siyasal İslâm fikri ortaya çıkmıştır.

19'uncu yüzyılın başlarında Avrupa'nın sanayileşmeyle bağlantılı olarak bilim ve teknikte ilerlemesi, İslâm dünyasına karşı etki alanının genişlemesi anlamına gelmekteydi. Bu konuda M. Hüseyin, batıdaki kalkınma olgusunu, batılı devletlere nüfuzlarını arttırma, savaş ve sömürgecilik gibi gayri insanî yollarla güçlerini geniş boyutlara taşıma imkânı sağladığı görüşünü ileri sürmekte ve “Bu çağda, batılı devletler sözünü ettiğimiz kalkınma ve yükselme yolunda ilerlerken, Osmanlı Devleti başta olmak üzere diğer İslâm ülkeleri gerileme içindeydi” (Hüseyin, 2004, s.14) değerlendirmesini yapmaktadır.

Bu dönemde, dini ve örfi hukukla yönetilen Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca sürece gelen İslâm Devlet Modeli geleneği, Osmanlı Devleti'nin batı karşısındaki

mağlubiyetinin sonucunda yara almıştır. Bu durum, batıya karşı alternatif sistemin yeniden inşası için çabaların yoğunlaşma sürecini hızlandırmıştır.

Osmanlı'da batıcılık cereyanının, önce ilim ve teknolojiye faydalanmak şeklinde başladığı, Tanzimat Fermanı'nın (3 Kasım 1839) ilanı ile birlikte batının değerlerini de kapsayacak şekilde genişleme eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tanzimat Fermanı ile birlikte batılılaşma süreci yalnız askeri alanda değil, hukuk, eğitim ve sosyal alanlarda da reform arzusu belirlemiştir. Tanzimat Fermanı, Fransa ve Avusturya'nın korumasındaki Katolikleri, Rusların korumasındaki Ortodoksları, İngilizlerin korumasındaki Protestanları memnun etse de Osmanlı'nın aslı tebası Müslümanları rahatsız etmiştir.

Bu gelişmeler, her yeni gelişme beraberinde muhalefetini de doğurduğu gibi Tanzimat'la başlayan modernleşme çabaları, İslâmcı muhaliflerin oluşmasına ve etkinlik kazanmasına neden olmuştur (Fidan&Gülgör, 2018, s. 30).

Tanzimat Fermanı'ndan sonra ilan edilen Islahat Fermanı (18 Şubat 1856) ile gayr-i müslim (Yahudi-Hıristiyan) tebanın eli güçlenmiş, buna karşın Müslüman kitlenin etki alanı daraltılmıştır. Faroz Ahmad, Bir Kimliğin Peşinde Türkiye adlı çalışmasında bu konuya işaret etmekte ve bu yeni durum Hıristiyan nüfusun konumunu güçlendirdiği, Hıristiyan orta sınıf güçlenirken, Müslüman orta sınıfın zayıflığına dikkat çekmektedir (Ahmad, 2012).

1.3 Siyasal İslâm'ın Başlangıcı: II. Meşrutiyet

Osmanlı'nın son döneminde Siyasal İslâm ya da İslâmcılık fikrinin ortaya çıkışında, devletin batı karşısında geri kalması, Tanzimat-Islahat Fermanları ile Müslümanlarla Yahudi ve Hıristiyan teb'a arasındaki mekâmın daralması, toprak kayıplarının artması, kaybedilen topraklarda batı sömürgeciliğinin hâkimiyeti, Avrupa'ya tedrisat için giden gençlerin batı hayranlığını ülkeye taşıması gibi sebepler etkili olmuştur. Bu sebeplere ilaveten batının terakkisine öykünen ve bu terakkiye ulaşmak için batıdaki Aydınlanma hareketlerinin etkisiyle İslâm dininde reform düşüncesinin de etkili olduğunun altını çizmek gerekir.

Osmanlı'da İslâmcılık ya da Siyasal İslâm'ın ne zaman ortaya çıktığı konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler genellikle Kuleli vakası, Yeni Osmanlılar, II. Meşrutiyet, Pan-İslâmizm ve II. Abdülhamid çevresinde yoğunlaşmaktadır. İslâmcılığın başlangıcını Kuleli Vakası'na dayandıranlar ve İslâmcılığın Senusilik ve Cemalettin Efganî marifetiyle geliştiğini iddia edenler de vardır (Albayrak, 1989). Ancak ağırlıklı görüş, Siyasal İslâm düşüncesinin Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'ten sonra ortaya çıktığı yönündedir.

1.4 Siyasal İslâm'ın Kategorileri

Siyasal İslâm akımı, kendi içinde homojen bir yapıya sahip değildir. İslâmcıların içinde Mustafa Sabri Efendi gibi geleneksel İslâmcılar olduğu gibi Cemalaleddin Efganî, Muhammed Abduh, Reşit Rıza gibi modernist İslâmcılar da mevcuttur.

Tarık Zafer Tunaya, “Prens Said Halim ve M.Şemseddin Günaltay gibi Garbî İslâmcılar, Ubeydullah Efganî gibi Türkçü İslâmcılardan” bahsetmektedir. Sina Akşin ise İslâmcıları ‘Çağdaş ve Çağdaş olmayan’ olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Akşin, “Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh, Musa Carullah Bigiyef, Namık Kemal, Seyid Ahmed Han, Muhammed İkbâl, Said Halim Paşa, Mehmet Şemsettin Günaltay, İzmirli İsmail Hakkı, Mehmet Ali Ayni ve Şehbenderzade Ahmet Hilmi'yi çağdaş İslâmcı; Ahmet Naim ve Mustafa Sabri'yi de çağdaş olmayan İslâmcı grubu olarak tarif etmektedir.

Şerif Mardin ise, İslâmcılığı “Reformist İslâmcılık ve Popülist İslâmcılık” (Mardin, 1991) şeklinde kategorize etmektedir. Bu tezde, Siyasal İslâmcılık hareketi, Şerif Mardin'in tasnif ve kategorize ettiği “Reformist İslâmcılık ve Popülist İslâmcılık” tanımlamaları esas alınacaktır.

1.4.1 Reformist İslâmcılık

Reformist İslâmcılığın doğduğu dönem, İslâm dünyasının batı karşısında güç kaybettiği ve batının ilerlediği döneme rastlamaktadır. Bu bakımdan, bu dönem İslâm

âleminin çöküşünün sorgulandığı, eski güçlü günlere dönülmesi için neler yapılması gerektiğinin planlandığı bir aralığı kapsamaktadır.

Bu dönemde, batıcı, ilerlemeci, seküler arayış, Müslüman entelektüeller arasında kökleşti. Bu dönemde Batı’da Protestanlıkta yapılan reform ve ıslahatın İslâm dininde de yapılmasını öngören görüş ve tezler yaygınlık kazanmıştır (Yüksel, 1993).

Tarık Zafer Tunaya bu anlayışı tarif ederken İslâmiyet’in sorgulandığı bir süreçten bahsederek bu anlayış sahiplerinin İslâmlığın ve İslâmlaşmanın ileriliğe engel olduğu ileri sürdüğünü ve bu hırpalayıcı görüşün vardığı sonuca göre, Müslümanlık modern dünyanın sosyal prensiplerle bağdaşmadığını (Tunaya, 1998) ileri sürmektedir.

Gerek Müfit Yüksel’in gerekse Tarık Zafer Tunaya’nın dikkat çektiği Siyasal İslâmcıların reformcu anlayışı, Cemaleddin Efganî ile simgeleşmiştir. Günümüzde Cemaleddin Efganî’nin Siyasal İslâm’ın önderi olduğu yönündeki iddialar zaman zaman gündeme getirilmektedir. Siyasal İslâm, batı karşısında mağlubiyet psikolojisine yenik düşen İslâm ümmetinin arayışı sonucu gelişen bir süreçtir ve kimseye mâledilemeyecek kadar geniş bir tanımlamadır. Mümtazer Türköne de bu anlayışa “İslâmcılığın Doğuşu” adlı eserinde itiraz etmektedir.

Sadık Albayrak, sözkonusu anlayışın yanlışlığının sebebini açıklarken yerli araştırmacıların bu konuda bir kısmının yabancıların etkisi altında kaldığını iddia etmekte ve Cemaleddin Efganî’nin mutlak manada siyasal İslâmcı hareketin öncüsü olduğu yönündeki anlayışın, yabancı yazarların etkisiyle oluştuğunu belirtmektedir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren İslâm dünyasında beliren Vehhabilik’le Suudi Arabistan’da, Mehdilik ve Senusilik hareketleriyle de Kuzey Afrika’da şer’i ve tasavvufi hareketlerin kendini gösterdiği, bütün bunların batılı sömürgecilerin işgal ettiği İslâm topraklarında ve İslâm dünyasında doğurduğu tepkilerin sonucu olduğu bir gerçektir (Albayrak, 1989, s. 77).

Sonuç olarak, Reformist İslâmcılık, İslâm’ın iktidar sorunundan, ekonomik yöndeki geri kalmışlığına hatta dinde reforma kadar birçok yönden yeniden yapılandırılması fikriyle ortaya çıkmış; Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh ve Reşit Rıza ile vücud bulmuştur.

Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma adlı eserinde Sultan Abdulhamid’in Pan-İslâm anlayışıyla Cemaleddin Efganî’nin görüşleri arasındaki farkı belirttikten sonra Efganî’nin hapsedilmesini, Efganî’nin Abdülhamid’in kendisine tahsis ettiği konak ve at arabalarına aldanarak başlangıçta makam elde ettiğini zannettiğini “Gerçekte, artık bir daha çıkamayacağı bir kafesin içine girdiğini az sonra o da anladığından” (Berkes, 2017) bahsetmektedir.

Reformist İslâmcılığın öncülerinden Cemaleddin Efganî’ye yakınlık duyanlardan birisinin de ileride Popülist İslâmcılık fikrine destek verecek olan Said Nursi’dir. Abdülbakî Çimiç, 6 Şubat 2017 tarihli Yeni Asya gazetesinde, Said Nursi’nin Cemaleddin Efgani’yle bizzat görüşmediğini ancak “İttihad-ı İslâm” fikirlerinden etkilendiğini anlatmaktadır.

Cemaleddin Efganî’nin etkilediği kişilerden birisi de Mehmet Akif Ersoy’dur. Akif, bazı şiirlerinde Cemaleddin Efganî ve Muhammed Abduh’u övmektedir. Akif’in de o devirde bunlardan etkilendiği görülmektedir.

Cemaleddin Efganî’nin talebeleri Muhammed Abduh ve Reşid Rıza da aynı yolda devam etmiştir. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Reşid Rıza’nın, Muhârevâtu’l-Muslih ve’l-Mukallid adlı eserini Gerçek İslâm’da Birlik adıyla tercüme etmiştir. Reşid Rıza’nın kitabının önsözünde Karaman, “Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh, Reşid Rıza gibi öncülerin fikirlerini anladığımız zaman ikiyüzyıldır aradığımız gerçek/doğru İslâm’ı bulacağız” (Samarraî, 1998) temennisini dile getirmekte ve Cemaleddin Efganî’yi Siyasal İslâm’ın öncüsü olarak görmektedir.

Reformist İslâmcılık, erken dönemde hilafet dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin etki alanında iken sonradan etki alanını yitirdiği Orta Asya (Pakistan, Afganistan) ve etki alanının azaldığı Ortadoğu’da (Mısır, Suriye v.b.) yerlerde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti’nin batılı devletler karşısında geri kalması, Osmanlı’nın ücra köşelerindeki topraklarının batılı devletlerin eline geçmesi ve bazı yerlerin sömürgeye dönüştürülmesi, batının savaşla veya sömürgecilikle hâkim olduğu yerlerde yöresel halka zulmetmesi, İslâm âleminde bir başkaldırıyı beraberinde getirdi. Bu ortamda Hollanda Endonezya’yı, İngiltere Hindistan’ı, Rusya Orta Asya’yı, Fransa Kuzey Afrika’yı işgal etmişti.

Reformist İslâmcılık, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkan ve batılı devletlerin sömürgesi haline gelen bölgelerde kendine yer bulan batıcı, ilerlemeci ve seküler Müslüman entelektüeller batıda Protestanlıkta gerçekleştirilen reform ve islahatın benzerini İslâm dininde gerçekleştirmek hedef ve teziyle ortaya çıktılar.

Başlangıçta Selefi mantıkla işe başlayan Cemaledin Efganî'nin başını çektiği, Muhammed Abduh'la bir taraftan Arap Milliyetçiliğini körükleyen, diğer yandan dinde reform faaliyetleriyle (Reşit Rıza'nın da bu görüşlere katılmasıyla devam eden süreç) hem İslâm dininde reformu amaçlamış hem de radikal söylemleriyle ön plana çıkmış ve İslâm dünyasında özellikle Mısır ve Suriye'de Müslüman Kardeşler Teşkilatı, Efganîstan'da El-Kaide, Pakistan'da Mevdudi ile etkisini göstermiştir.

1.4.2 Popülist İslâmcılık

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki İslâmcıların bir bölümü Sultan Abdülhamid'e karşı mücadele etmiş, bir bölümü de yanında yer almıştır. Sultan Abdülhamid yönetimine karşı çıkan İslâmcılardan bir bölümü O'nun "hal fetvası"na imza atmıştır.

Popülist İslâmcılar, dini görüş olarak Reformist İslâmcılar gibi reformist değildir. Bu grup genelde ulema sınıfının içinden ortaya çıkmıştır. Reformist ve Popülist ayrımını yapan Şerif Mardin'e göre (Mardin, 1991) Hadis ehlinin Osmanlı Devleti içindeki muadili olan Popülist İslâmcılar, daha çok devletin ulema için ayrılmış yüksek katına erişemeyenler olmaları açısından popülist bir gelenekle ilişkilerini kurabilmişlerdir.

Popülist İslâmcılığı anlamak için İmam-ı Rabbani ile başlayan Müceddidiyye ve ya Ahmediye Hareketi'ni, hareketi devam ettiren Abdullah ed-Dıhlvi ile onun talebesi Mevlana Halid-i Bağdadi ve Halidiyye Hareketi'ni etkisini farketmek gerekir. Bu bağlamda, Türkiye'de Cumhuriyet dönemi siyasette etkisini belirgin şekilde gördüğümüz Nakşibendilik tarikatının, İmam-ı Rabbani ve Mevlana Halid-i Bağdadi ekolünden beslendiğini belirtmekte fayda vardır.

Popülist İslâmcılık, Osmanlı hâkimiyetinin altında payihathta ortaya çıkmıştır. Reformist İslâmcılık gibi, Osmanlı'nın hâkimiyetinin ve elinin ulaşmadığı topraklarda

değil, hilafetin merkezi başkent İstanbul'da ortaya çıkmıştır. Bu hareketin ortaya çıkışında Sultan Abdülhamid karşıtlığının yanı sıra, batıya karşı mağlubiyet psikolojisi, yine batıdan tevarüs eden hak ve özgürlük arayışının da etkisi vardır.

İslâmcılar, önceleri İttihat Terakki Cemiyeti'nde rol almışlardır. Hatta bu cemiyet için “mübarek cemiyet, cemiyet-i celile, fırka-ı muhtereme, hıyâr-ı ümmet” tabirlerini kullananlar olduğu gibi cemiyeti kuranlar için “mücahid, ashab-ı celadet, kahraman, cihad-ı hürriyet” gibi tabirler kullananlar da olmuştur. Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad mecmuası bir dönem İttihat ve Terakki'yi desteklemiştir.

Manastırlı İsmail Hakkı, Sait Halim Paşa gibi reformistler ile gelenekçi Mustafa Sabri Efendi gibiler de cemiyetin kurucuları arasında yer almıştır. Buna mukabil çoğunluğunu Türkçülerin teşkil ettiği içinde masonlardan İslâmcılara kadar birçok görüşü barındıran İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularının, dini argümanları, nüfuzlarını etkinleştirmek için bir araç olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Cemiyetin bu tutumunu anlayan siyasal İslâmcılar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni terk etmişlerdir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde umduğunu bulamayan İslâmcılar, iki parti kurmuştur. Bunlardan birisi Hürriyet ve İtilaf Fırkası, diğeri de eşzamanlı ve 3 Kasım 1909'da kurulan İttihad-ı Muhammedi Partisi'dir.

Siyasal İslâm'ın kategorilerinden Popülist İslâmcılık ve kurduğu İttihad-ı Muhammedi Partisi, daha doğar doğmaz, 31 Mart Olayı'yla ilişkilendirilerek kapatılmış; lideri Derviş Vahdeti idam edilmiştir. Bu olaydan sonra Popülist İslâmcılık daha başlangıçta ağır bir şekilde yara almış ancak kendini yenileyerek yoluna devam etmiştir.

Popülist İslâmcı anlayışın İttihad-ı Muhammedi Partisi'nin kapatılmasından sonraki süreçte ilk siyasi muhalefet oluşumu İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kurulan Cemiyet-i İttihadiye-i İslâmiye'dir ve başkanlığını Fatih Camii Müderrisi ve ileride Sultan Vahdettin döneminde Şeyhül-İslâm olacak Tokatlı Mustafa Sabri Efendi'dir ve 12 Ağustos 1912 yılında kurulmuştur.

Bu dönemde kurulan kurulan derneklerden birisi de Cemiyet-i Sufiye'dir. 1918 tarihinde Milli Birliği Koruma ve I. Dünya Savaşı karşısında halkı uyandırma amacıyla kurulan cemiyetin kurulmasında Kelâmî dergâhı şeyhi Şeyh Es'ad Erbili'nin etkisi

vardır. Yine zamanın Şeyhülsâmı Musa Kazım Efendi de cemiyetin ikinci reisidir. Cemiyet, tasavvufî yönü ağırlıklı ve iyi Müslüman yetiştirme amacına yönelik hedef belirlemiştir.

Popülist İslâmcı düşüncenin, siyasi yönü kuvvetli derneklerinden birisi de Cemiyet-i Müderrisîn'dir ve 15 Şubat 1919 tarihinde kurulmuştur. Cemiyet, medrese hocaları, talebeleri, bunların sorunları, tebliğ ve irşad faaliyet metodları, İslâmiyet'i sevdirmeye, insanları öğrenmeye teşvik gibi konularla ilgilenmiştir. "Cemiyet, siyaset yapmayacağını söylemesine rağmen Sultan Vahideddin'in Damat Ferit Paşa hükümetini destekleyen ve Anadolu'daki Milli hareketi eleştiren beyanına destek amacıyla bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname üzerine cemiyet içinde tartışmalar çıkmış, birçok üye istifa etmiştir" (Şentürk, 2011, s. 88).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimden uzaklaşmasından sonra özellikle Sultan Vahideddin döneminde cemiyetin kurucularından Mustafa Sabri Efendi'nin Şeyhül-İslâm olması dolayısıyla siyaset yapmıştır. Cemiyetin asıl gayesinin toplumun dine sıkı sıkıya bağlanması, toplumdaki dini duyarlılığın zayıflamasını izale etmektir. Bu amaçla eğitime ağırlık vermiştir. Diğer yandan iktisadi yönden Müslümanların güçlenmesi gerektiği fikriyle hareket etmiş ve iktisadi gelişime önem vermiştir. Cemiyetin isminin daha sonra değiştirilerek Teali-i İslâm Cemiyeti yapıldığı görülmektedir. Bu isimle siyasette daha aktif olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet dönemi varlığını sürdüren ve ileride Milli Görüş Hareketi'ne dönüşecek olan İslâmcılık akımı "Popülist İslâmcılık"tır. Popülist İslâmcılık, bir taraftan İmam-ı Rabbani ve Mevlana Halid-i Bağdadi ile tasavvufî yönü olan, Osmanlı'nın son Şeyhülsâmı Mustafa Sabri Efendi'yle de aksiyoner ve ilmi yönü olan bir hareket olarak Osmanlı'nın son döneminin ardından Cumhuriyet dönemine ulaşan en güçlü Siyasal İslâm hareketi olarak Milli Görüş Hareketi'yle siyasetteki ağırlığını hissettiren ve uzun bir döneme damgasını vuran dinamik bir harekettir. Hareketin, dini-tasavvufî yönü kuvvetli ve milli bir hareket olması, İslâm âleminin herhangi bir coğrafyasında değil, milletin kök değerlerinin uzun yıllar liderliğini yapan payihatta ortaya çıkması; hem hareketin kabullenilmesi hem de kökleşmesinde önemli etkisi olmuştur. Popülist İslâmcılık, reformist İslâmcılık gibi Anadolu'ya uzak bir bölgede doğmamıştır ve bizzat bu toprakların içinde kendini bulmuştur. Bu da uzun vadeli bir harekete dönüşmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

1.5 Siyasal İslâm'daki İlk Kırılma: 31 Mart Olayı

Başlangıçtan günümüze Türkiye'deki Siyasal İslâm'ın başlangıcı, gelişimi ve günümüze varan halini incelediğimiz zaman, baskı, parti kapatma, siyasi yasak getirme, partilerin malvarlığına el koyma, muhtıra ve darbe gibi birçok yöntemle Siyasal İslâm'ın önüne set çekildiği, engellenmeye çalışıldığı görülecektir.

Osmanlı dönemi Siyasal İslâm'ın önündeki engellerden sonra da benzer engellemeler yapılmış; Cumhuriyet döneminde tekrar filizlenen Siyasal İslâm anlayışı, değişik dönemlerde kurulan partilerle devam ettirilmeye çalışılmıştır. Kurulan bu partilerin tamamına yakını kapatılmıştır.

Popülist İslâmcılar tarafından kurulan ilk parti İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'dir. Parti, 31 Mart Olayı'ndan birkaç gün önce 3 Nisan 1909'da Derviş Vahdeti ve Volkan gazetesi etrafında toplanan kişilerce kurulmuştur.

İttihad-ı Muhammedi Partisi, Derviş Vahdeti'nin 5 Şubat 1909 tarihinde Volkan gazetesinde yayınladığı yazı ile duyurulmuştur. Dergide "Bu devir İttihad-ı İslâm devridir. Gözlerimizi açalım" (Volkan, 5 Şubat 1909) denilmekte ve cemiyetin Medine, İstanbul ve Mısır olmak üzere üç yerde kurulduğu bildirilmektedir.

16 Mart 1909 tarihinde Derviş Vahdeti tarafından fırkanın nizamnamesi ilan edilmiştir. Nizamnamede "Cemiyetin reisi Hz.Muhammed Mustafa (a.s)'dır" (Volkan, 5 Şubat 1909) denilmiş ve partinin adı İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti şeklinde belirtilmiştir. Partinin çalışma sahasının "bütün İslâm âlemi" olduğundan bahsedilmektedir.

Derviş Vahdeti tarafından kurulan İttihad-ı Muhammedi Partisi'nin amacı hakkında cemiyetin yayın organı Volkan gazetesinde şu bilgilerin verildiği görülmektedir: "... hilâfet memleketinde ve diğer memleketlerdeki İslâm milletlerinin ahlaken iyileşmesi ve sosyal ilerlemenin gerçekleştirilmesi için temel olan Kur'an ve şeriatın devamının temin edilmesi. Mecelle'den ve fıkıh külliyatından istifade edilerek bir ceza kanununun hazırlanarak meclise sunulması. Âlem-i İslâm'ın saldırılardan korunması" (Volkan, 5 Şubat 1909).

Parti tüzüğü'nün yayınlanmasından sonra 3 Nisan 1909 tarihinde Ayasofya'da okunan bir mevlit ile partinin kuruluşu ilan edilmiş; Ayasofya Camii'ndeki merasime Derviş Vahdeti ile Said Nursi birlikte çıkmış ve ikisi de konuşma yapmıştır.

İttihad-ı Muhammedi'nin kurulduğu ortamda 31 Mart Olayı'nın gerçekleşmesi ve partinin olaylardan sorumlu olduğu için kapatılması ve aradan yüzyılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen hâlâ üzerinde soru işaretleri ve spekülasyonların bulunduğu 31 Mart Olayı, Rumi takvime göre 31 Mart 1324 (miladi takvime göre 13 Nisan 1909) tarihinde gerçekleşmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesiyle sonuçlanan 31 Mart Olayı'nı tertipleyenlerin kim olduğu sorusuna araştırmacılar ve tarihçilerin farklı cevaplar vermektedir. Cevat Rifat Atilhan'a göre bu hadisenin sorumlusu İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. H.Kemal Karpat, askerler arasındaki hoşnutsuzluk ve partiler arasındaki çekişme olduğuna inanmaktadır. Mevlanazade Rifat, bu hadisenin tertipleycilerinin Prens Sabahattin ve Sadrazam Kamil Paşa'nın önderliğindeki Ahrar Fırkası olduğunu iddia etmektedir. Bazıları liberallerin işi olduğunu, bazıları ise İttihad-ı Muhammedi fırkasının tertibi olduğunu söylemektedir. Necdet Sadakoğlu'na göre bu hadisede "Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, muhalif basın, askerler arasındaki hoşnutsuzluk ve İttihat ve Terakki Partisi'nin payı vardır". Görünen o ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin payı hepsinden fazladır.

31 Mart Olayı öncesi 1907 yılında Paris'te gerçekleştirilen Jön Türkler Kongresinde Sultan II. Abdülhamid'in hal edilmesi kararı alınmıştır. Sultan Abdülhamid'in II. Meşrutiyeti (23 Haziran 1908) ilan etmesi ve Kanun-i Esâsi'yi (17 Aralık 1908) tekrar yürürlüğe koyarak Meclis-i Mebusan'ı toplaması bu olayın gerçekleşmesini önlemeye yönelikti. Ancak eş zamanlı olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgal etmesi (5 Ekim 1908), Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi (22 Eylül 1908), Girit'in Yunanistan ile birleşmesi, Meclis-i Mebusan seçimlerinde Rum, Arap, Arnavut, Ermeni, Slav ve Musevi unsurların Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne yönelik faaliyetleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenmesi gibi sebepler 31 Mart Olayını hazırlayan sebeplerdendi.

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti lideri Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesindeki yazıları, Ermeniler'in Adana'da çıkan ayaklanmada Türkleri katletmesi gibi sebepler de

bunun üzerine eklenince günlerce süren kargaşa başlamış, hadise Selanik'ten çıkan Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelip ayaklanmaları bastırarak Sultan Abdülhamid'in tahtan indirilmesine kadar uzanmıştır.

Sultan Abdülhamid, bu olaylarda Müslüman kanı dökülmemesini istemiş, emrindeki I. Ordu ile Hareket Ordusu'nu dağıtmayı teklif etmişlerse de kabul etmemiştir. 27 Nisan 1909'da Meclis-i Meb'usan'da Sultan Abdülhamid'in hal edilmesi kararı çıkartılmıştır.

Volkan gazetesinin 104'üncü sayısında (14 Nisan 1909) Vahdeti imzalı açık mektupta Sultan Abdülhamid'i İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının yer almadığı tarafsız bir kabine kurmaya davet edilmesi, halkı ve askeri tahrik ettiği gerekçesiyle Derviş Vahdeti, 25 Mayıs 1909'da tutuklanmıştır. Derviş Vahdeti ile birlikte on iki arkadaşı 31 Mart Olayı'na sebebiyet verdiği gerekçesiyle 19 Temmuz 1909'da idam edilmiştir.

Araştırmacıların büyük çoğunluğunun 31 Mart Olayı'nda İttihat ve Terakki Cemiyetinin baş aktör olduğu yönündeki tesbitlerine rağmen, Ahrar Fırkası (Prens Sabahattin ve Sadrazam Kamil Paşa), askerlerin hoşnutsuzluğu, partiler arasındaki çekişmeler, liberaller, muhalif basın ve İttihad-ı Muhammedi Partisi ve başkanı Derviş Vahdeti'nin 31 Mart Olayı'ndaki etkileri göz ardı edilemez. Buna rağmen bu süreçte en çok zararı Derviş Vahdeti ve partisi görmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİ SİYASAL İSLÂM

2.1 1923-1945 Dönemi Siyasal İslâm

Cemaleddin Efganî etrafında şekillenen Reformist İslâmcılık, erken dönemde hilafet dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin etki alanında iken sonradan etki alanını yitirdiği Orta Asya (Pakistan, Afganistan) ve etki alanının azaldığı Ortadoğu'da (Mısır, Suriye v.b.) yerlerde etkili olmuştur. Pakistan'da Mevdudî'nin kurduğu Cemaat-i İslâmî, Afganistan'da El-Kaide, Mısır ve Suriye'de İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) Teşkilatı vasıtasıyla etkinlik kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında özellikle Sultan Abdulhamid'in hareketin ideoloğu Cemaleddin Efganî'yi İstanbul'a çağırıp göz hapsine aldırması ve Efganî'nin İstanbul'da ölümüyle birlikte, siyaseten Cumhuriyet dönemine pek etkisini gösterememiştir ancak düşünce akımı olarak dindar kesimin bir kısmını etkilemeye devam etmiştir.

Popülist İslâmcılık hareketi ise İttihad-ı Muhammedi Partisi'nin kapatılması ve lideri Derviş Vahdeti'nin 31 Mart Olayı'yla ilişkisi nedeniyle idam edilmesinden sonra ağır yara almıştır. Popülist İslâmcı hareket, bütün bunlara rağmen yenilerek Cumhuriyet dönemine ulaşmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca Siyasal İslâmcılık hareketinden kastedilen Popülist İslâmcılık olacaktır.

Osmanlı döneminde devletçi yapısını koruyan Popülist İslâmcılık, yüzyıllardır var olan İslâm geleneğinin yeni kurulan Cumhuriyet'le birlikte yok olduğu endişesiyle hareket etmiştir. Buna karşın, Cumhuriyet'in temellerini atan Mustafa Kemal'in siyasetinin de Osmanlı'yla hesaplaşma şeklinde tezahür etmesinden dolayı karşılıklı bir hesaplaşma yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde Siyasal İslâmcı hareketin yol haritasında bu etki-tepkinin etkili olduğu görülmektedir.

Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni rejimi inşa etmeye başladığı ve bu yönde adımlar attığı görülmektedir. Faroz Ahmad bu konuda "İslâmî devlet nasyonu Mustafa Kemal ve taraftarlarına yabancıydı. Onlar böyle bir devleti statükonun devamı ve Türkiye'nin geriliğinin sürmesi olarak görüyorlardı" (Ahmad,

2012, s.69) tespitinde bulunmaktadır. Buna karşın, Popülist İslâmcılar, yüzyıllardır süregelen İslâmî devlet geleneğinin yok edildiği görüşündeydi.

Siyasal İslâmcılara göre Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde dahi İslâmcıların sahip çıkacakları bir İslâm devleti vardı. Osmanlı, her ne kadar toprak kaybına uğramış olsa da, devlet eski gücünü kaybetmiş ve batı karşısında yenilmiş olsa da, Siyasal İslâmcıların bakış açısıyla ortada kendi değerlerini savunan bir devlet vardı. Cumhuriyet devrinde ise, geleneksel İslâm devlet anlayışının terk edildiği, yüzü tamamen batıya dönük bir devlet modelinin inşa edildiğini gören Siyasal İslâmcılar büyük bir ruhi çöküntü yaşamıştır.

Bu nedenle, Siyasal İslâmcıların, daha Birinci Meclis'in kurulmasından itibaren alternatif siyaset yollarını aradığı görülmektedir. Siyasal İslâmcılar, Cumhuriyet döneminde önce Birinci Meclis'te muhalefete başlamış, bu muhalefet hareketinin önünün kesilmesinden sonra da parti kurma denemelerine yönelmişlerdir.

Cumhuriyet dönemi Siyasal İslâm çizgisinin ilk siyaset teşebbüsü Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti ileldir. Cemiyetin amacı tüzüğünün 3'üncü maddesinde yeni kurulan hükümete karşı tavrını açıkça görülmektedir. Mustafa Kemal de, Nutuk'ta Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'nden bahsetmekte, cemiyetin Hilafet ve Saltanat makamına bağlı olduğunu belirtmektedir. Mustafa Kemal, bu cemiyetin kurulmasından sonra Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya konuyu açtığından, cemiyetin başkanı Hoca Raif Efendi ve arkadaşlarını ikaz ederek bu teşebbüsten vazgeçmelerini söylediğinden bahsetmektedir.

Mustafa Kemal, Kazım Karabekir Paşa ile Hoca Raif Efendi arasında konuyla alakalı yazışmalar olduğundan bahsettikten sonra Raif Efendi'nin bizzat Kazım Karabekir Paşa'nın karargâhına giderek cemiyete neden Muhafaza-i Mukaddesat adını verdiğini şöyle açıklamaktadır: "Maksat halifelik ve padişahlık haklarını korumak, memleketin ve İslâm dünyasının bugünkü ve gelecekteki hayatı için büyük uyuşmazlık ve sakıncalar doğuracak olan Cumhuriyet idaresinden kesinlikle sakınmaktır" (Atatürk, 2007).

Mustafa Kemal'in bütün çabalarına rağmen, Erzurum Milletvekili Raif Hoca'nın başkanlığında oluşturulan Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'nin parti olarak

fazla etkin olmasa da ilk TBMM’de Birinci Gruba karşı “İkinci Grubu” desteklediği görülmektedir.

2.2 Siyasal İslâmcıların İkinci Grup’la Muhalefet Denemesi

Osmanlı İmparatorluğu’nun son meclisi “Meclis-i Mebusan”ının 17 Şubat 1920 tarihli oturumunda Misak-ı Milli kararları alınması üzerine İngilizler İstanbul’u işgal etmişti (16 Mart 1920). Meclis-i Mebusan, İstanbul’un işgali sebebiyle 18 Mart 1920 tarihinde çalışmalarına ara vermiş, 11 Nisan 1920 tarihinde ise Sultan Vahideddin tarafından lağvedilmişti.

Sultan Vahideddin’in Meclis-i Mebusan’ı lağvetmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti adına genelge göndererek (19 Mart 1920) Ankara’da Meclis-i Mebusan üyelerinden yeni bir meclis teşekkül edeceğini bildirmiş; böylece Birinci Meclis 23 Nisan 1920’de açılmıştı.

Mustafa Kemal’in Meclisin açılması için çektiği telgrafta İslâmî söylemlerin varlığı, en azından belirli bir döneme kadar dini öğelerin kullanıldığını göstermektedir. Telgraf “Allah’ın lütfuyla” diye başlamaktaydı. Meclisin açılışının Cuma gününe denk getirilmesini, o günün kutsallığından istifade etmek şeklinde açıklanmaktaydı. Milletvekilleriyle birlikte Hacı Bayram Camii’nde Cuma namazı kılınması ve burada okunan Kur’an’ın ve namazın nurlarından feyz alınması; namazdan sonra Sakal-ı şerif ve Sancak-ı şerifin alınarak meclisin toplanacağı yere gidileceğinden bahsedilmekteydi. Öyle görülüyor ki Mustafa Kemal, kafasındaki rejimi kurmadan önce dini öğeleri kullanmış, padişaha tazim etmeyi ihmal etmemiştir.

Siyasal İslâm çizgisinin Cumhuriyet döneminde Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti’nden sonraki ikinci siyaset teşebbüsü, Birinci Meclis’te Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki I.Grub’a karşı, II. Grub olarak bilinen ve Trabzon mebusu Ali Şükrü beyin başını çektiği muhalefettir.

Birinci Meclis’teki kozmopolit milletvekili yapısı, Mustafa Kemal’i disiplinli, batıcı ve ileride sözünü dinleyecek bir grup kurmaya itmiştir. Mustafa Kemal, Birinci Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu (Birinci Grup)’nu kurmuş (10 Mayıs 1921), gruba tanıdığı, bildiği ve güvendiği kişiler almıştır. “Birinci Grub”un oluştuğu haberi

üzerine o günkü Meclis Başkanı Hüseyin Avni (Ulaş) meclis kürsüsünden tepki göstermiştir.

Birinci Grup'un kurulmasına karşı olanlar da, İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Gurubu (İkinci Grup)'nu kurdu. İkinci Grup, Ali Şükrü Bey, Hüseyin Avni Ulaş, Selahattin Köseoğlu, Hacı Tahir Efendi, Vehbi Efendi, Mehmet Şükrü Bey gibi farklı görüşlü kişilerden oluşuyordu. Zamanla İkinci Grup'un etkinliği ve sayısı Birinci Grup'u geçmeye başlamıştır.

Mustafa Kemal'in dikkati her zaman İkinci Grup'un üzerinde olmuştur. Mustafa Kemal'in İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Gurubu'nun hareketlerini dikkatle takip ettiği Nutuk'tan anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal, iki grup arasındaki anlaşmazlığın Müdafai-i Hukuk Grubu tüzüğüne bazı maddelerinde yaşandığını, programın ilk maddesinin son fıkrasının en büyük uyuşmazlık olarak baş gösterdiğinden bahsetmektedir. İki grup arasındaki anlaşmazlık ve ayrışmanın buradan başladığının altını çizen Mustafa Kemal, bunun sonucunda İkinci Grup adıyla muhalefetin oluştuğunu anlatmaktadır (Atatürk, 2007).

Mustafa Kemal, İkinci Grubun liderlerinin görünüşte Hüseyin Avni Ulaş ve Selahattin Köseoğlu olduğunu ancak grubun yönlendiricisinin ve kısırtıcısının Rauf Orbay ve Kara Vasıf olduğunu iddia etmektedir. Ancak, İkinci Grup'un hukuki olmasa da fiili lideri Trabzon mebusu Ali Şükrü beydir. Kazım Karabekir'in anlattığı olay, Mustafa Kemal'in Ali Şükrü beyi de dikkatle takip ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in muhaliflerden Ali Şükrü beyin Ankara'ya matbaa makinası getirmesinden ve Tan adında bir gazete çıkartacağından rahatsızlık duyduğunu, yaveri Cevat Abbas beye "Siz hâlâ uyuyorsunuz" dediğinden ve Mustafa Kemal'e bu tarz beyanatın dışarıya sızabileceğini ve doğru olmadığını anlattığından bahsetmektedir (Mumcu, 1993).

Ali Şükrü Bey, İkinci Grup'un liderliğini üstlenirken "Tan" adıyla çıkarttığı gazeteyle de basın yoluyla muhalefetini sürdürmüş, Hilafetin Kaldırılması gündeme geldiğinde muhalefet etmiştir. Zira, Bahriye Nazırı ve İstiklal Mahkemesi Reisi İhsan bey ile Trabzon Mebusu Ali Şükrü beyin çok sert tartışmalar yaptığı bilinmektedir. Ali

Şükrü Beyin, zaman zaman Mustafa Kemal'le tartıştığı TBMM Zabıtları'ndan anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal'in gazabını üzerine çeken Ali Şükrü Bey, Topal Osman tarafından öldürülmüştür (27 Mart 1923). O günkü Başvekil Hüseyin Rauf Orbay, “katilleri mutlaka meclise getireceğim” demiş, Topal Osman'ın da öldürtülmesinden sonra olay kapanmıştır. Ali Şükrü beyin cenazesi Ankara'da Hacı Bayram Camiinde kılınan kalabalık bir cenaze namazının ardından Trabzon'a gönderilmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nde Birinci Gruba karşı faaliyet gösteren İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu (II. Grup)'nun en önemli aktörü Ali Şükrü Beyin öldürülmesi, 1922-23 döneminde etkili olan II. Grup, 8 Nisan 1923 tarihinde yapılan ikinci Meclis seçimlerinde parlamento dışı bırakılmış, böylece Cumhuriyet döneminde Siyasal İslâmcı hareketin siyaset etme şansı kalmamıştır. Bu bakımdan, Mecliste II. Grup'un parlamento dışı kalması Cumhuriyet döneminde Siyasal İslâmcıların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde siyaset etme şansını sonlandırmıştır. Her ne kadar II. Grup içinde farklı görüşten kişiler olsa da İslâmcılar için muhalefet etme zemini oluşturduğu bir gerçektir. Mustafa Kemal tarafından Meclis aritmatığı değiştirilmiş ve İslâmcıların muhalefet etme şansı iyice azalmış, hemen hemen bitmiştir.

Ali Şükrü beyin öldürülmesi ve İkinci Grup'un meclis dışı kalmasından sonra bazı kıpırdanmalar olsa da o günlerdeki siyasi ortamın buna müsait olmamasından dolayı İslâmcı muhalefet ileriki bir tarihe kalmıştır. Bu dönemde Siyasal İslâm'ın siyaset yapma imkânı neredeyse hiç mümkün olmamıştır. Böylece bu dönemde Siyasal İslâmcı muhalefet bir süre sessiz bekleyişine devam etmiştir.

2.3 Siyasal İslâmcı Hareketin Bekleyiş Dönemi

İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Gurubu (II. Grup)'nun lağvedilmesinden sonra Siyasal İslâmcı hareket bir süre bekleyiş dönemi yaşamıştır. Bu süreçte kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (SCF), ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SBC)'nda görev alan İslâmcı isimleri görmekteyiz. Bu partiler, görüş olarak Siyasal İslâmcı olmasa da, bazı İslâmcıların bu partilere misyon yüklediği ve burada siyaset yaptığı görülmektedir.

İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafı-i Hukuk Grubu (II. Grup)'nun 18 Nisan 1923 tarihinde parlamento dışı bırakılmasından sonra Rauf Orbay, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele gibi isimler tarafından kurulan (17 Kasım 1924) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda Zeki Kadirbeyoğlu gibi bir hilafetçi siyaset yapmıştır.

Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal'le birlikte hareket eden bu önemli isimlerin Mustafa Kemal'in partisi Halk Partisi'ne karşı partilerinin başına "Cumhuriyet" ibaresini de ekleyerek siyaset sahnesine çıkması ve ittihatçı, İslâmcı, saltanatçı ve sair düşünceden insanların Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir parti kurmasına Mustafa Kemal'in çok sert tepki gösterdiği görölmektedir. Yeni kurulan muhalefet partisi Erik Jan Zürcher'e göre ekonomide liberalizmi benimsemiŐti. Aslında bu parti, farklı görüşlü kişilerden müteŐekkildi. Bunlar, Zeki Kadirbeyoğlu gibi hilafetçi, Adnan Adıvar gibi sol görüşlü, Rauf Orbay ve Refet Bele gibi saltanatın kaldırılmasına karşı çıkanlar ile İttihat Terakki geleneğinden gelen şahıslardan oluşuyordu. Daha önce saltanat hakkındaki fikirlerini sorduğu Rauf Orbay ve Refet Bele'nin padişaha bağlılıklarını gören Mustafa Kemal, bunlara önlem almayı düşünmüş, ilk önce asker vekillerin "ya askerliği ya da vekilliği" tercih etmeye zorlayan kanunu çıkarttırmıŐtır.

Mustafa Kemal, partinin kurucu başkanı Kazım Karabekir olmasına rağmen eleŐtirilerinde Rauf Orbay'ı ön plana çıkartmakta, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı başına "Cumhuriyet" ibaresinin eklenmesini samimiyetsizlikle suçlamakta, parti tüzüğündeki "dini düşünce ve inançlara saygılıdır" ifadesinin cahilleri, bağnazları ve hurafelere inananları kandırarak özel çıkar sağlamayı hedeflediğini iddia etmektedir. Partinin, dini inanç ve düşüncelere saygı perdesi altında halifeliği istediğini, medeni kanuna karşı çıktığını ve Mecelle'yle yetinmeyi hedeflediğini iddia eden Mustafa Kemal, partinin medreselere, tekkelere, cahil softalara, şeyhlere ve müritlere biz sizi koruyacağız, bizimle birlikte olun mesajını verdiğini iddia etmektedir (Atatürk, 2007).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş ilkelerinde "dini düşünce ve inançlara saygılıdır" ifadesi inançlı kişilerin dikkatini çekmiş, Cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet hareketi olan bu partinin içinde İslâmcıların etkili olabileceği ihtimali Mustafa Kemal'i hayli rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık Nutuk'taki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)'nin kapatılmasının ardından Mustafa Kemal'in 1930 yılında Türkiye'nin değişik bölgelerine yaptığı gezilerde farkına vardığı hoşnutsuzluklar üzerine (Züchler, 2016) kendi inisiyatifiyle kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930) da yine Siyasal İslâmcıların dikkatle takip ettiği bir parti olduğu görölmektedir. Özellikle halkın bu partiye yüklediği anlam farklıdır.

Parti programının birinci maddesinde SBC'nin "miliyetçi, cumhuriyetçi ve laik" bir parti olduğu belirtilmektedir. Onbir maddelik parti programında ekonomide liberalizmi savunan bir parti olduğu görölmektedir. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu Ali Fethi beyin 1930 Ekim'inde yapılacak yerel seçimler öncesi İzmir'i ziyareti ve burada sevgi gösterileriyle karşılanması Cumhuriyet Halk Partisi yönetimini endişelendirmiştir.

Bu fırka her ne kadar "Milliyetçi, laik ve cumhuriyetçi" bir parti olsa da seçimler sırasında Cumhuriyet Halk Fırkası yetkililerince "Bolşevik, komünist, mürteci" (Son Posta, 3 Aralık 1930) şeklinde suçlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın İslâmcıların Serbest Cumhuriyet Fırkası etrafında toplanma ihtimaline önlem aldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın "Ben Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan iki esaslı prensibe riayet etmesini isterim. Bu iki prensipten biri Cumhuriyet, diğeri layıklıktır (laiklik)" (Son Posta, 3 Aralık 1930) sözleri ve partinin kurucularını seçerken titiz davrandığı, mürteci olduğundan yana en ufak bir kuşkusunun olmadığı kişileri, Fethi Bey'i, çocukluktan beri arkadaşı olan Nuri Bey'i ve kızkardeşi Makbule Hanım'ı partiye verdiğini ifade etmesi, önlem aldığını göstermektedir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 7 Eylül 1930'da İzmir Alsancak Stadı'nda düzenlediği mitingde yaşanan bir olay da, inançlı halkın bu partiye yüklediği anlamı göstermesi bakımından önemlidir.

Serbest Cumhuriyet Fırka'nın başkanı Fethi Okyar bey İzmir mitinginde halka mikrofonsuz hitap etmektedir. Sesin kitlelere ulaştırılması gür sesli olduğu için Nuri Conker'e düşmektedir Fethi beyin "bazı kimseler bizim şapkayı atıp tekrar fesi giyeceğimizi, tekrar fesi getireceğimizi" sözlerini Nuri Conker parça parça halka iletmişinden, halk cümle içindeki "şapkayı atıp tekrar fesi getireceğimizi" ifadesini duyar

duymaz sevinç içinde “Yaşa Fethi bey” diye bağırılmaya başlamış ve burada bulunan elli bin kişilik halk başlarındaki şapkayı çıkartıp yere atarak çiğnemeye başlamıştır.

Daha cümlelerin tamamı bitmeden halkın bu heyecanla şapkalarını yere atması Başkan Fethi bey ve yanındakileri telaşlandırmış, Nuri Conker bey cümleyi tekrar etmiş ve yanlış anlaşılma olduğunu izah babında “Bazı kimseler bizim şapkayı atıp tekrar fesi getireceğimizi zannediyorlar, yanılıyorlar. Gazi'nin inkılâpları devam edecektir” şeklinde düzeltmiştir (Özipek, 2005).

Bunun üzerine orada bulunan halk, hayal kırıklığı içinde şapka ve kasketlerini silkeleyerek tekrar başlarına koymuştur.

Partinin kurucusu Fethi Bey, bu olaydan endişe duymuş ve Mecliste partisinin irticayla alakasını olmadığını anlatma gereği duymuş ve “Efendiler, demek istiyorum ki memleketimizde mürteci kalmamıştır. Tekrar fes giymesini isteyen ve Arap harflerini arzu eden hiç yoktur demiyorum. Hayır, böyle bir iddia hatırımdan geçmez” (TBMM Zabıt, 1930, s.37) dedikten sonra Cumhuriyetin değerlerinden, ideallerinden ve Cumhuriyet düşmanlığıyla mücadeleyi birlikte yürütmekten bahsetmek zorunda kalmıştır.

İzmir halkın büyük teveccühü Cumhuriyet Halk Fırkası mensuplarını ve Mustafa Kemal'i endişendirmiş olmalı ki, Ali Fethi beyle görüşen Mustafa Kemal Paşa, bu görüşmede ondan partisini kapatmasını istemiştir. Ali Fethi bey de 17 Kasım 1930 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verdiği dilekçeyle partisini kapatmıştır. Eric Jan Zürcher vesayet görüntüsü veren bu olayı anlatırken Fethi bey “Hayatının bundan sonrasını, bu bunalımlı zamanda Mustafa Kemal tarafından terk edilmesinin verdiği acıyla yaşadığı” (Zürcher, 2016, s.265) tesbitinde bulunmaktadır.

İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafâ-i Hukuk Grubu (İkinci Grup)'nun 18 Nisan 1923 tarihinde meclis dışında kalmasıyla birlikte başlayan Siyasal İslâmcı hareketin bekleyiş süreci 1945 yılına kadar devam etmiştir. Bu süreçte fazla aktif olmamakla birlikte TCF ve SCF gibi “milliyetçi, laik ve cumhuriyetçi” partilere karşı, gerek inançlı halk kitlelerinin “dini inanç ve düşünceye saygı” beklentisi, gerekse bireysel siyaset denemelerinin gerçekleştiği bir süreç yaşanmıştır.

2.4 İkinci Kırılma: İnkılaplar

Osmanlı döneminde 31 Mart Olayı ile ilişkilendirilerek kapatılan İttihad-ı Muhammedi Partisi ve lideri Derviş Vahdeti'nin idam edilmesinden sonra Cumhuriyet döneminde TBMM'de İkinci Grup'la birlikte yeniden kıpırdanmalar yaşanmış; bu süreçte İkinci grubun fiili lideri Ali Şükrü beyin Topal Osman tarafından öldürülmesiyle tekrar sert müdahaleyle karşılaşmasından ve siyasal İslâmcı hareketin meclis dışında kalması ve siyaset etme şansının kalmamasından sonra Cumhuriyet döneminde Siyasal İslâm'daki ikinci büyük kırılma ve travma devrimlerdir.

Cumhuriyet dönemi devrimlerine uzanan süreci analiz edebilmek Osmanlı Devleti'nde başlayan batılılaşma çabalarını incelemek ve Cumhuriyet dönemine etkisini araştırmak gerekir.

Osmanlı Devleti'nde 17'inci yüzyılda başlayan II. Osman ve IV. Murad devrinde beliren ıslahat fikri, Köprülülerin sadrazamlığı döneminde artarak devam etmiş, Sultan III. Selim'in "Nizam-ı Cedid" ıslahatıyla ete kemiğe bürünmüştür. Ancak III. Selim'deki ıslahat fikri sadece askeri alanla sınırlı kalmıştır. Sultan II. Mahmud'un askeri alandaki ıslahatlarıyla devam eden batılılaşma çabaları Sultan Abdülmecit döneminde başka alanlara da etki etmiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki batılılaşma çabaları, Tanzimat Fermanı'yla birlikte batıyı sadece askeri alanda değil diğer değerlerini de taklit şeklinde genişleme eğilimi göstermiştir. Sultan Abdülmecit tarafınan 3 Kasım 1839 tarihinde imzalanan Tanzimat Fermanı, Gülhane Parkı'nda Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından okundu. Askeri alanın dışında, hukuk, eğitim ve sosyal alanlarda reformla ön plana çıkan Tanzimat Fermanı'nın salt batı hayranlığıyla açıklanması yeterli değildir. Meselenin diğer boyutu, batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı baskıları ve Osmanlı sınırları içinde yaşayan Hıristiyanları koruma reflekslerinin fermanın yayınlanmasında etkisi büyüktür. Özellikle Fransa ve Avusturya'nın Katolikleri, Ruslar'ın Ortodoksları, İngilizlerin ise Protestanların hamisi olduğu bir gerçektir.

Osmanlı Devleti'nde İslâm hukukunun hüküm ve uygulamalarından kaynaklanan ve Müslümanların eğemenliği altındaki topraklarda yaşayan gayr-i Müslimler (Yahudi-Hıristiyan), "zımmi" denilen özel bir statüye tabiydi ve Müslüman tebayla aynı haklara sahip değildi. Tanzimat Fermanı'yla başlayan süreç, batılı

devletlerin baskı ve dayatmasıyla Islahat Fermanı'yla birlikte gayr-i Müslim tebanın Müslüman tebayla eşit sayılmasıyla neticelenmiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki batılılaşma çabaları Sultan II. Abdülhamid devrine kadar devam etmiştir. II. Abdülhamid'in tahta çıkışı Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı günlerine denk gelmekteydi. Bu bakımdan Abdülhamid, Sadrazam Mithat Paşa ve devlet erkânıyla anlaşarak tahta çıkmıştır.

Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışından hemen sonra Kanun-i Esasi'nin hazırlıklarına başlanmış, bizzat padişah tarafından Mithat Paşa, anayasa komisyonu başkanlığına getirilmiştir. 23 Aralık 1876 tarihinde de Kanun-i Esasi hazırlanmış ve I.Meşrutiyet ilan edilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in Meşrutiyet'i ilanında her ne kadar tahta çıktığı ilk yıllarda gerek iç ve gerekse dış dengelerin etkisi olsa da bu durum, Siyasal İslâm taraftarlarını memnun etmedi. Gerek II. Mahmud'dan itibaren hızlanan batılılaşma çabaları, gerekse Sultan Abdülmecid zamanında ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanları, Müslüman teb'anın haklarında daralma, gayri Müslim tebanın haklarında da o güne kadar olmayan iyileşmeler olmuştu. Toplam 115 üyeden müteşekkil Meclis-i Mebusan'da 46 gayr-i Müslim'e rağmen, sadece 69 Müslüman vekilin, siyasal İslâm taraftarlarının tepkisine yol açmıştı. Nitekim Sultan II. Abdülhamid, bir süre sonra Meclis-i Mebûsan'ı feshetti.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan bu batılılaşma çabaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda çok daha ileri boyutta, hatta geçmişle irtibatın tamamen kesilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma aşaması sancılıdır. Bu süreç, ülkedeki siyasilerin ve aydınların batıdaki siyasal ve ekonomik gelişmelerle bağlantılı kalkınma ve ilerlemeyi görerek, yönünü batıya çevirdiği; siyasal İslâmcıların ise meseleyi farklı bakış açısıyla değerlendirdiği için geleneksel ve batıcı bakış açısının çatıştığı ve bunun sonucu olarak da siyasi ve fikri kriz yaşandığı bir dönemdir.

Cumhuriyet döneminde batının ekonomik ilerleme başta olmak üzere siyasal ve sosyal alanda ilerlemesine rağmen İslâm dünyasının geri kalmasını dini anlayışımızla ilişkilendiren ilerlemeci, batıcı aydın ve siyasetçilerin arzusuyla din alanında da bazı inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Bu inkılaplar da yüzyıllardır süregelen İslâmî devlet

yapısının tamamen ortadan kaldırılması ve yerine batı değerlerinin ikame edilmesi demektir. Bu sebeple Cumhuriyet döneminde yapılan inkılaplar, Siyasal İslâmcılar açısından İslâmî geleneğe karşı yapılmış bir darbe algısıyla karşılanmıştır.

Bir taraftan Yeni Türkiye'nin temelleri atılırken diğer yandan İslâmî gelenekte ne varsa terk edildiği bir süreç yaşanmıştır. Anayasadan “Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâm'dır” maddesinin çıkartılması, Medrese, Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması, Harf İnkılabı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Takvim, Saat ve Ölçülerin batıya göre değiştirilmesi, Şapka ve Kıyafet İnkılabı gibi değişiklikler ile İsviçre'den Borçlar Kanunu, İtalya'dan Ceza Kanunu, İsviçre'den Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Almanya'dan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun alınarak karma bir kanun yapılmasıyla oluşturulan Medeni Kanun'un kabulü, geçmişle hesaplaşıldığını göstermektedir.

Kemalistlerin geçmişle bağı kopartmak istediğinin altını çizen Feroz Ahmad “Halife ve sayısız İslâmî kurum varlığını sürdürdükçe, eski rejim taraftarlarının daima İslâm'ın sembollerini reformculara ve onların programlarına karşı güçlü bir silah olarak kullanabilecekleri apaçık ortadaydı. Kemal, ‘İslâm inancını yüzyıllardır alışlagelen siyasal araç olma konumundan kurtararak temizlemek ve yüceltmek’ gerektiğinden söz ederek bu noktayı açıklığa kavuşturduğu” (Ahmad, 2012, s. 70) görüşündedir.

Cumhuriyet döneminde İslâmcılar, Halifeliğin Kaldırılması'nın harekete en büyük darbe olduğu kanısındadır. İslâmcılar, güçsüz de olsa Halifenin varlığının İslâm dünyasında birliğin sağlanabilmesi için gerekli olduğuna inanmışlardır.

Cumhuriyet dönemindeki inkılaplar ya da radikal reformlardan Hilafetin Kaldırılması, Tekke ve zaviyelerin kapatılması, ezanın Arapça aslıyla okunmasının yasaklanması gibi uygulamalar ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ifade eden laiklik ilkesinin devletin anayasal düzeninin temel ilkelerinden biri haline gelmesi İslâmcılarda önemli travmalara yol açmıştır (Şentürk, 2011).

Bu dönemde gerçekleştirilen inkılaplar, siyasal İslâm anlayışına inanmış tabanda etkisini gösterdiği gibi, partileşme süreçlerinde yavaşlama ve kırılmalara neden olmuştur.

2.5 1945-1970 Dönemi Siyasal İslâm

Siyasal İslâm'ın 1923'lerden sonraki sessiz bekleyişi, 1945 yılında "Milli Kalkınma Partisi, İslâm Demokrat Parti, Millet Partisi, İslâm Koruma Partisi ve Büyük Doğu Cemiyeti"yle yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Bu dönem Türkiye'nin çok partili hayata geçişin gerçekleştiği dönemdir. Türk siyasi hayatının dönüm noktalarından birisi olan ve demokrasinin ilk ayağı olan çok partili hayata geçişte, yaşanan dış gelişmelerin ve özellikle Rus tehdidine karşı batı demokrasilerinin desteğini kazanma amacının etkili olduğu bir gerçektir (Avşar&Kaya, 2012).

Türkiye'nin çok partili hayata geçişte tek sebep bunlar değildir şüphesiz. Bu kararın alınmasında ülkenin içinde bulunduğu koşulların ve özellikle iç koşulların önemli etkisi vardır.

Aslına bakılırsa, 1945-1970 dönemi Siyasal İslâm için başarılı bir dönem sayılmaz. Her ne kadar, tek parti dönemi bitmiş ve çok partili döneme geçilmiş olsa da; CHP'den ayrılan bir grubun kurduğu Demokrat Parti ile "Ezanın tekrar Arapça okunması" gibi Siyasal İslâmcıları memnun eden hadiseler yaşanmış olsa da Demokrat Parti'nin merkez sağ bir parti olduğu gerçeğini değiştirmez. Buna rağmen, Siyasal İslâmın tabanı ve o günkü İslâmcı basın Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Demokrat Parti, muhafazâkar bir partidir ve yaptığı icraatlarla İslâmcı tabanın oyunu almayı başarmıştır.

Bu dönemdeki Siyasal İslâmcı hareketin fazla başarılı olmadığı açıktır. 1945-1970 döneminde kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP), İslâm Demokrat Partisi (İDP), Millet Partisi (MP), İslam Koruma Partisi (İKP) ve partileşme aşamasına gelememiş olan Büyük Doğu Cemiyeti (BDC) gibi partiler marjinal kalmış ve geniş halk kitlelerine hitap etme şansı bulamamış olmasına rağmen gerek parti programlarındaki mesajlar, gerekse bu partilerin irtica tehdidi algısıyla kapatılmaları potansiyellerini de göstermektedir.

2.6 Cumhuriyet Döneminde Kurulan Partiler

Türkiye’de çok partili döneme geçiş kararı alındıktan sonra siyasal İslâm’ın ilk muhalefet partisi, Mehmet Nuri Demirağ başkanlığında kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP)’dir (18 Temmuz 1945).

MKP’nin kurucular kurulunda Mehmet Nuri Demirağ’ın dışında Mustafa Kemal’in önderliğindeki Birinci Müdafai Hukuk Grubu’na karşı kurulan İkinci Müdafai Hukuk Grubu yöneticilerinden Hüseyin Avni (Ulaş) ve anti-siyonist görüşleriyle ön plana çıkmış Cevat Rifat Atilhan da vardır. Bunların dışındaki kurucuları Abdurrahman Şakar, Kemal Kaçar, Lütfü Bornavali, Ziya Ok, İzzet Mühürdaroğlu ve Ziya Ok’dur. Tarık Zafer Tunaya’nın aktardığına göre MKP’nin merkez binası Mehmet Nuri Demirağ’ın limanındaki köşkü, hizmet binası da Beşiktaşta’ki uçak fabrikasıdır.

Türk siyasi hayatında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerinden sonra çok partili dönemde kurulan ilk muhalefet partisi olma özelliği taşıyan Milli Kalkınma Partisi, bu dönemde CHP’ye karşı kurulan ilk muhalefet partisidir.

Partinin kuruluş nizamnamesinde üç husus dikkati çekmekteydi. Bunlardan birincisi, iktidar hırsıyla hareket edilmediği hususuydu. İkincisi, ahlaki değerlere atıfta bulunulması, üçüncüsü ise, liberal ekonomi modelinin benimsenmesiydi.

Milli Kalkınma Partisi’nin nasıl bir parti olduğu yönündeki görüşler farklılık göstermektedir. Çetin Özek, Erdoğan Teziç, Enver Karatekin, Muzaffer Sencer ve Hakkı Uyar gibi kişiler partinin İslâmcı bir parti olduğunu iddia etmektedir. İlber Ortaylı, liberal ve tutucu bir parti derken, Samet Ağaoğlu, kitle partisi olduğu tezini öne sürmektedir.

Milli Kalkınma Partisi’nin gerek milli, manevi ve ahlaki değerlere atıf yapması; gerek kurucuları arasındaki Hüseyin Avni (Ulaş) ve Cevat Rifat Atilhan’ın geçmişi, gerek Sebülürreşad dergisini çıkartan Eşref Edip (Fergan)’in partiyi açıkça desteklemesi, gerekse partinin İslâm Birliği ve Şark Federasyonu tezini savunması; partinin başkanı Nuri Demirağ’ın Pakistan’ın başkenti Karaçi’de İslâm Devletleri Kongresi’ndeki konuşmasının içeriğine bakılırsa İslâmcı bir parti olduğu yönündeki

kanaatlerin haklılığı ortaya çıkmaktadır. Parti, ekonomi de liberalizmi savunsa da Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı kurulması ve ahlaki değerlere vurgu yapmasından dolayı Siyasal İslâmcıların umut bağladığı bir parti olmuştur.

26 Mayıs 1946'daki mahalli idareler seçimlerine ve 21 Temmuz 1946'daki milletvekilliği seçimlerine katılan MKP, küçük başarılar elde edebilmiştir. Aynı yıllarda CHP içindeki muhalif bir grubun Demokrat Parti'yi kurması, Milli Kalkınma Partisi'ni ikinci planda bırakmıştır. Gerek parti içi çekişmeler gerekse Nuri Demirağ'ın 13 Kasım 1957'de vefatından sonra 22 Mayıs 1958'de MKP münfesihi sayılmıştır.

CHP'den ayrılan bir grup muhâfazakar tarafından kurulan Demokrat Parti (7 Ocak 1946), çok partili döneme geçişte ikinci muhalefet denemesidir ve başarılı olmuştur. Çünkü, 1950, 1954 ve 1957 erken seçimlerinin tamamını kazanmıştır.

Demokrat Parti'nin ana kurucu kadrosu Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'dır. DP, Adnan Menderes'in partinin başına geçmesiyle muhâfazakar bir çizgiye oturmuştur. Zira Celal Bayar, 1947 yılında Bursa'da yaptığı konuşmada "Türkiye'de şeriatı yaşatmayacağız" (Duman, 2016, s. 133) demiştir.

Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in dini değerlere saygılı çizgisi halkta karşılık bulmuş, gerek inançlı halk gerekse siyasal İslâmcı basın, Menderes'i desteklemiş, Demokrat Parti'ye İslâmcı bir elbise biçmiştir. Adnan Menderes'in söylemleri ve yaptığı bazı icraatlar da bu elbiseyi üzerine oturtmuştur.

Demokrat Parti'nin tek başına iktidara gelmesinden sonra bu yöndeki icraatlarından birisi de ezanı asli hali Arapça'ya çevirmektir. 18 Temmuz 1932 tarihinde devrimler çerçevesinde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Türkçe okunmaya başlanan ezan, 16 Haziran 1950 tarihinde Demokrat Parti tarafından aslına çevrilmiş ve Arapça okunmaya başlanmıştır. Bu da inançlı tabanı memnun etmiştir.

Başbakan Adnan Menderes'in DP İzmir İl Kongresi'nde yaptığı konuşmanın İslâmcı basını heyecanlandığı görülmektedir. Menderes'in dinimizi baskıdan kurtardık, inkılap softalarına rağmen ezanı Arapça yaptık, Türkiye bir Müslüman devletidir ve öyle kalacaktır, Müslümanlığın bütün gereklilikleri yerine getirilecektir (Büyük Doğu, Şubat 1951, sayı: 47, s.16) şeklindeki konuşması, İslâmcı basında yankı uyandırmış, Büyük Doğu ve Sebilürreşad gibi dergiler tarafından desteklenmiştir. Hatta

Sebilürreşad dergisi “27 senedir hiçbir hükümet reisi Müslümanlık hakkında bu kadar yüksek bir sevgi ve alaka göstermemiştir. Bu ilahi bir mazhariyettir” (Sebilürreşad, Ocak 1951, cilt: 4, Sayı: 94, s.289) demek suretiyle memnuniyetini dile getirmiştir.

Büyük Doğu gazetesi çıkartan İslâmcı basının önemli ismi Necip Fazıl Kısakürek ise “...böyle bir sözü, hem de bugünkü şartlar içinde söyleyebilecek Başbakanın kölesi olduğumuzu söylemekten şeref duyarız!” (Büyük Doğu, 16 Şubat 1951, sayı: 48, s.2) diyerek konuşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

Adnan Menderes, İslâmcıların partiyi sahiplenmesi ve sol kesimin Demokrat Parti’ye irtica üzerinden yüklenmeye başlaması üzerine ise geri adım atarak hürriyet, milliyetçilik ve laiklik söylemlerine yönelmiş ve İslâmcılara mesafe koymaya çalışmıştır.

Dönemin İslâmcı yayın organlarından Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Serdengeçti, Demokrat Parti iktidarını savunan yayınlar yapmıştır. İnancılı halkın da tercihini Demokrat Parti’den yana yaptığı görülmektedir.

Girdiği bütün seçimleri kazanan, 1950 seçimlerinde % 53,5 (416 milletvekili), 1954 seçimlerinde % 56,6 (503 milletvekili), 1957 yılında erken seçimlerde % 47,8 (424 milletvekili) oy alan DP’nin bu başarıları 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle engellenmiştir. Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu askeri mahkemenin kararıyla idam edilmiştir (16-17 Eylül 1961).

Bu idama İslâmcıların tepkisi çok sert olmuştur. Necip Fazıl bu idamı: “Yoğurttan bir hükümete mukavvadan bir hançer saplandı” sözleriyle değerlendirmiştir. O yıllarda Yeni İstiklal gazetesini çıkartan Mehmet Şevket Eygi, Adnan Menderes’in ölüm yıl dönümünde “Zülümlerin en şeni ve alçakcası kanunların gölgesinde yapılandır” (Yeni İstiklal gazetesi, 19.09.1962, sayı: 92) manşetini atmıştır.

Türk Muhafazakâr Partisi ise, 1947 yılında Cevat Rifat Atilhan, Zekai Dik ve Yekta Görelî tarafından kurulmuştur. Cevat Rifat Atilhan’ın öncülüğündeki parti Yahudiliğe ve Komünizme karşı cephe açmış ve Türk-Arap Birliği’nin gerçekleşmesini hedeflemiştir.

Parti bazılarına göre İslâmcı, bazılarına göre liberal bir partidir. Ancak tüzüğüne bakıldığı zaman İslâmcı ve Milliyetçi bir özellik taşıdığı söylenebilir.

Türkçe ezan ve ibadete ilk tepki gösteren parti olma özelliği taşıyan Millet Partisi ise Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığında Osman Bölükbaşı, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Nuri Köni ve Sadık Akdoğan tarafından kurulmuştur (20 Temmuz 1948).

Millet Partisi, her ne kadar Milliyetçi ve liberal parti görüntüsü verse de İslâmî camianın yazarlarından Eşref Edip Fergan, Millet Partisi'nin CHP ve DP'den farklı olduğunu ve dini değerlere önem verdiğini belirtmektedir. Millet Partisi'nin kuruluş tüzüğü de Eşref Edip'in bu görüşünü doğrular niteliktedir.

Partinin kuruluş tüzüğünün 5'inci maddesinde: “Hak, bizim için yalnız ameli bir takdir prensibi değil, ahlaki bir gaye ve bir iman unsurudur” denilmekte, tüzüğün 8'inci maddesinde ise “Parti din müesseselerine ve milli ananelere hürmetkârdır” ibareleri yer almaktadır.

Millet Partisi, Eşref Edip, M.Raif Oğan gibi İslâmcılar ile Binnaz Toprak ve Şerif Mardin gibi araştırmacılara göre Siyasal İslâmcı bir partidir.

M.Raif Ogan, Eşref Edip gibi kişiler Millet Partisi'nin İslâmî yönüne dikkat çeken yazılar kaleme almıştır. Türkiye'de Süleymancılar olarak bilinen cemaatin lideri Kemal Kaçar, Millet Partisi'nden Kütahya milletvekilliği yapmıştır.

Binnaz Toprak, Millet Partisi hakkında “dinsel partilerin en önemlisidir” (Toprak, 1986, s. 365) görüşünü dile getirmektedir. Şerif Mardin ise, Millet Partisi'ni “militan-İslâmcı” (Mardin, 1999. s. 105) olarak tanımlamaktadır.

Millet Partisi, Demokrat Parti'nin gölgesinde kaldığından fazla varlık gösterememiştir. İslâmî kesimden Süleymancılar olarak bilinen Süleyman Hilmi Tunahan'ın talebeleri, Millet Partisi'ni desteklemiştir. Cemaatin lideri Kemal Kaçar, Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer almış ve Kütahya milletvekili olmuştur. M. Raif Ogan, Eşref Edip gibi kişiler MP'nin İslâmî yönüne dikkat çeken yazılar kaleme almıştır.

Adında ilk defa İslâm kelimesini kullanan parti, Cevat Rifat Atilhan ve arkadaşları tarafından 1951 yılında kurulan İslâm Demokrat Partisi'dir. İDP'nin lideri Cevat Rifat Atilhan, emekli Osmanlı subayıdır. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de bulunmuş yüzbaşı rütbesiyle emekli olmuştur.

Cevat Rifat Atilhan'ın Siyonizm ve Mason aleyhtarı olduğu yazdığı Siyonizm ve Protokolleri, Yahudiler Dünyayı Nasıl İstila Ediyor, İslâm ve Beni İsrail, Tarihten Günümüze Masonluk, Ey Türk Düşmanını Tanı, Tarih Boyunca Yahudi Mezalimi, Gizli Devlet ve Fesat Programı, Musa Dağı, Farmasonluk İnsanlığın Kaderi vb. kitaplardan anlaşılmaktadır.

Atilhan, daha önce Milli Kalkınma Partisi'nin kurucuları arasında da yer almış, İslâm Birliği-Şark Federasyonu'nu savunmuştur. 1947 yılında kurduğu Türk Muhafazakâr Partisi'nde de benzer görüşleri savunmuştur.

İslam Demokrat Partisinin lideri Cevat Rifat Atilhan, Siyonizm, Komünizm, Masonluk ve Dönmelikle mücadeleye önem vermekte ve “Bir daha bu milletin mukadderatına Siyonist ve farmasonu asla hâkim kılmayacağız” (Büyük Cihad, 14 Mart 1952) demektedir. Atilhan'ın Türklük ve Müslümanlık için tehlikeli gördüğü odaklardan birisi de “dönmelik”tir. Dönmelik¹ hakkında “Dönmeliğin Türklüğe tahakküm ve müdahalesi bertaraf edilecektir” (Büyük Cihad, 11 Nisan 1952) görüşündedir.

Siyasal İslâmcıların aynı tarihlerde kurduğu cemiyetlerden birisi de Necip Fazıl Kısakürek başkanlığında 28 Haziran 1949'da kurulan Büyük Doğu Cemiyeti'dir. Büyük Doğu Cemiyeti, 8 Ekim 1950 tarihinde Necip Fazıl'ın önderliğinde Cevat Rifat Atilhan, Abdurrahim Zapsu, Şükrü Çelikay ve Haluk Nurbaki gibi kişilerin gayretleriyle partileşme çalışmalarına başlamış; Cevat Rifat Atilhan ve Abdurrahim Zapsu teşkilatlanma çalışmalarını yapmak üzere görevlendirilmiştir.

Partinin kuruluş tüzüğü'nün ikinci fasıl 4'üncü maddesinde “İdeolocya Örgüsü”nden bahsedilmekte ve partinin ilkeleri dokuz maddede özetlenmektedir. Buna

¹ Dönme: 1626'da İzmir'de doğmuş, 1675'te Ülgün'de vefat etmiş; Mesihlik iddiasıyla ortaya çıkmış Yahudi hahamı “Sabetai Sevi”ye bağlı, görünüşte Türk ve Müslüman aslında Yahudilik ritüellerine bağlı cemaate “dönme” denilir. Osmanlı, bu zümreye nezaketen “Avdeti” derken, Batılılar “Sabatayist” şeklinde tanımlamıştır. Yakın tarihimizde ise “Dönme”, “Yahudi Dönmesi”, “Selanik Dönmesi”, “Yahudi Türkler” ve “Beyaz Türkler” tabirleri de kullanılmaya başlanmıştır.

göre partinin dokuz kutuplu inanış sistemi yani doktrinini “Ruhculuk, Ahlakçılık, Milliyetçilik, Cemiyetçilik, Şahsiyetçilik, Keyfiyetçilik, Nizamcılık, Müdahalecilik, Sermaye ve Mülkiyette tedbircilik” olarak belirlenmiştir.

Büyük Doğu Cemiyeti, maddi sıkıntılardan dolayı 12 Mart 1951 tarihinde kurucular tarafından partileşmeden feshedilmiştir.

Bu yıllarda siyasal İslâmcı hareketin kurduğu cemiyetlerden birisi de İslâm Koruma Partisi'dir. 19 Temmuz 1946 yılında Nemci Güneş, Ziya Süer ve Mustafa Özbek tarafından kurulan cemiyetin isminin parti olarak anılmasına rağmen cemiyetin kuruluş dilekçesinde “Her türlü siyaset ve siyasi partilerden uzak olarak sırf İslâmların medeniyeti, tesanüdü, menfaati, biri birine sevgi, yardımı ve birliği yolunda” olduğu belirtilmiştir.

2.7 Parti Kapatmalar ve Darbeler

Cumhuriyet dönemi Siyasal İslâm hareketi, en durağan dönemini yaşamıştır. 1923-1945 dönemi siyasal İslâm, yeni kurulan sistemin baskı ve dayatmasıyla adeta nefes alamaz hale gelmiştir. Bu dönemde yapılan inkılaplarla yeni kurulan rejim, siyasal İslâm'ın referans aldığı dini değerleri ve bu değerlerle inşa edilen kurumları kapatmıştır. Bir taraftan inkılaplarla geçmişle ilgisi kesilen siyasal İslâmcıların, yeni kurulan TBMM'de Mustafa Kemal ve yeni rejime muhalefet amacıyla içersinde yer aldıkları İkinci Grup da siyaseten sonlandırılmıştır. Bu dönemde kurulan İstiklal Mahkemeleri de halkın siyasal ve dini beklentilerinin önüne korku duvarı örmüştür.

1945-1970 dönemine gelindiğinde de parti kapatmaları ve darbelerle Siyasal İslâm'ın önüne set çekilmiş, böylece Siyasal İslâm hareketi temel kırılmalarını tecrübe etmiştir.

Demokrat Parti, siyasal İslâmcı bir parti değilse de İslâmcı basın ve halkın bir kısmı DP'ye dini bir misyon yüklemiştir. Partinin 35 adet İmam Hatip açması ve Ezanın Arapça aslına geri döndürülmesi o günkü İslâmcı basını ve inançlı halkı memnun etmiştir. İslâmî basının önemli isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek, partinin geldiği yeri (CHP), kabineyi ve yaptığı bazı yanlışları eleştirmelerine rağmen “Başbakanın kölesi

olduğumuzu söylemekten şeref duuduklarını” (Kısakürek, 1951, s.2) söylemekte ve memnuniyetini dile getirmektedir.

Dönemin İslâmcı yayın organlarından “Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Serdengeçti”, Demokrat Parti iktidarını savunan yayınlar yapmıştır.

Siyasal İslâmcı basının önemseydiği Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 tarihinde 1960 darbesiyle kapatılmış, lideri Başbakan Adnan Menderes iki bakanıyla birlikte idam edilmiştir. Bu Siyasal İslâm beklentisi içinde olan halk kitlelerini derinden etkilemiştir. Siyasal İslâm’ın tabanı sırf bu travma neticesinde Demokrat Parti’nin devamı bildikleri Adalet Partisi ve lideri Süleyman Demirel’i desteklemeye devam etmiştir. Tâ ki Necmettin Erbakan Milli Görüş Hareketi’yle ortaya çıkana kadar.

Bugün, Milli Görüş Hareketinin ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yükselişinde ve iktidara gelmesinde en büyük etkenlerden birisinin, müesses nizamın, parti kapatma, darbe ve baskılarla siyasal İslâm hareketini engellemeye çalışması olduğu söylenebilir.

Türkçe ezan ve ibadete ilk tepki gösteren parti olma özelliği taşıyan Millet Partisi’ne 26 Eylül 1953 tarihinde “İrticai faaliyette bulunduğu” gerekçesiyle dava açılmış ve Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi partinin dini esaslara dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır (27 Ocak 195).

İslâm Demokrat Partisi de Cemiyetler Kanunu’nun 24.’üncü maddesini ihlal etmesi gerekçe gösterilerek 3 Mart 1952 yılında kapatılmış 3 Mart 1952 tarihinde İstanbul Eminönü Sulh Ceza Mahkemesinin 952/121 sayılı kararı ile kapatılmıştır.

19 Temmuz 1946 yılında kurulan İslâm Koruma Partisi de kuruluşundan 55 gün sonra İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından 12 Eylül 1946 tarihinde “Laikliğe aykırı olduğu” gerekçesiyle kapatılmıştır.

Cumhuriyet devri, Siyasal İslâm hareketini üç döneme ayırarak değerlendirmekte fayda vardır. Cumhuriyet devri Siyasal İslâm hareketinin birinci dönemi 1923-1945 arasındır. Bu dönemde Siyasal İslâm hareketi birinci Büyük Millet Meclisi’nde mücadele yeri konumudaki “İkinci Grub”un ikinci mecliste saf dışı bırakılması ve yapılan devrimler/inkılaplar vasıtasıyla kırılma yaşadığı görülmektedir.

Cumhuriyet devri Siyasal İslâm hareketinin ikinci dönemi 1945-1970’li yıllar arasındır. Bu dönemde de parti kapatma ve darbelerle siyasal İslâm hareketinin önü kesilmiştir. Bu dönem, siyasal İslâm hareketinin sürekli parti kurma denemesi yaptığı, kurduğu partilerin kapatıldığı bir dönemi kapsamaktadır.

Cumhuriyet devri, Siyasal İslâm hareketinin üçüncü dönemi 1970 sonrasıdır ve Milli Görüş Hareketi’yle kendini tanıtmış, atılım yapmış ve güçlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL İSLÂM'IN ANA OMURGASI: MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

3.1 Milli Görüş Hareketi

Büyük Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti, hâkimiyet kurduğu İslâm dünyasıyla ilişkilerini “millet” kavramıyla birlikte değerlendirmiştir. Millet sözcüğü günümüzde aynı topraklar üzerinde yaşayan, aynı kökten gelen, tarih, töre ve dil birliği olan topluluk olarak tanımlanmaktadır ancak İslâm literatüründe millet kavramı, aynı dine inananların oluşturduğu topluluk şeklinde anlaşılmış ve tüm Müslümanları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de “Bir de, ‘Yahudi ve Hıristiyan olun ki, hidâyet bulasınız’ dediler. Sen onlara de ki: ‘Hayır, biz hak yol üzere bulunan İbrahim’in milletindeniz/dinindeniz; o hiçbir zaman Allah’a ortak koşanlardan (müşrik) olmadı” (Bakara, 2: 135) ayetinde “millet” tabiri “din” anlamında kullanılmıştır.

Milli Görüş, “millet” kavramı etrafında oluşturulan bir tanımlamadır ve Müslümanların tamamının görüşünü ifade eder. Yani Milli Görüş, tarih, töre ve dil birliği olan topluluk değil, aynı dine inanan insanların inandıkları değerlerin adıdır.

Kur'an-ı Kerim'deki “millet-i İbrahim” tabiri İbrahim'in dini demektir ve milletle kastedilen dindir. Milli Görüş Hareketi'nin kurucusu Necmettin Erbakan Milli Görüş'ü İslâm'ın temel referansındaki şekliyle tanımlamaktadır. Erbakan'a göre Milli Görüş, ilk insan ve ilk peygamber Adem (a.s)'la başlar ve tarihi sürecine bakıldığı zaman görüleceği üzere milletimizin kendi müktesabatına en uygun görüştür. Bu açıdan Millî Görüş, Sultan Alparslan'ın, Sultan Fatih'in, Selahaddin Eyyubi'nin görüşüdür. Milli Görüş, Çanakkale destanını yazanların, İstiklal savaşını yapan Kuvay-i Milliye'nin ta kendisidir. Milli Görüş, Kıbrıs'ı fethedenlerin görüşüdür.

Milli Görüş Hareketi'ni başlatan Prof. Dr. Necmettin Erbakan, siyaset öncesinde de idealist kişiliğiyle ön plana çıkmış ve başarılı bir akademisyen olarak Avrupa'da çalışmalar yapmış, bu süre zarfında Siyasal İslâm'ın temel değer ve ilkelerinden vazgeçmemiş önemli bir simadır.

Erbakan, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine bölümünden mezuniyetinden sonra Almanya'daki Aachen Teknik Üniversitesinde doktorasını yapmış, motorların az yakın tüketmeleri konusunda araştırmalar yapmış, rapor hazırlamış ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 27 yaşında doçent olmuştur.

Erbakan'ın dizel motorlarda püskürtülen yakıtın nasıl tuttuğunu matematiksel olarak izah eden tezi Alman bilim çevrelerinin dikaktini çekmiştir. Almanya'nın en büyük motor fabrikası Deutz Motor tarafından Leopard tanklarının motorlarıyla ilgili inceleme ve araştırma yapmak üzere Almanya'ya davet edilmiştir. Türkiye'ye dönüşünde İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılmış, 1967 yılında Türkiye Odalar Birliği genel sekreterliğinin ardından genel başkanlığına (25 Mayıs 1969) seçilmesinden sonra siyasete adım atmıştır.

Necmettin Erbakan'ın 1969 yılında Konya'dan bağımsız milletvekili seçilerek siyaset sahnesine girmesi ve 26 Ocak 1970 tarihinde Milli Nizam Partisi'ni kurması, sıradan bir siyasi faaliyet olarak algılanmamalıdır. Çünkü Erbakan, mevcut sistem içinde siyaset yapmak yerine, sisteme dini-sosyo-ekonomik olarak da alternatif bir görüş sunmuştur.

Milli Görüş ve Adil Düzen kavramları Türk siyasetine Prof. Dr. Necmettin Erbakan ile girmiştir. Erbakan, Siyasal İslâm düşüncesinin genel dünya görüşünü Milli Görüş, ekonomik görüşünü de Adil Düzen ismiyle tarif etmiştir. Aslında Erbakan'ın Milli Görüş'le anlatmak istediği İslâm'ın Dünya Görüşü'dür.

3.2 Milli Nizam Partisi (MNP)

Türkiye'de Siyasal İslâm'ın en fazla atılım yaptığı, kendini tanıttığı ve güçlendiği dönem Milli Görüş'le birliktedir. Siyasal İslâm, 1970 yılında ilk ciddi parti denemesini Milli Görüş'le birlikte yapmıştır. Milli Görüş'ün ilk partisi olan Milli Nizam Partisi'nin programı ileride kurulacak diğer partilerin de temeli teşkil edecektir. Milli Nizam Partisi (MNP)'ni bu çerçevede değerlendirmekte fayda vardır.

Milli Nizam Partisi kurulduğunda (26 Ocak 1970), Türkiye 1969 seçimlerinden yeni çıkmıştı. Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel hakkındaki masonluk iddiaları gündemdeydi. Yeni Türkiye Partisi'nden istifa ederek Erbakan'la birlikte MNP'nin

kuruluşunda yer alan Süleyman Arif Emre “O zaman da Demirel’le Erbakan’ın arasının açıldığından” (TBMM Tutanağı, 2012, s. 3) bahsetmektedir. Erbakan ile Demirel arasındaki kavga, Türkiye Odalar Birliği üzerinden yaşanmıştır. Süleyman Demirel, Türkiye Odalar Birliği kongresinde Erbakan’ın tekrar başkan olmasını engellemek için Bakanlar kurulu’ndan “gündemdeki seçim maddesinin iptaline” kararını aldırması (Aynı yer, s. 3). Tüm bu sebepler, Erbakan’ı siyasete bağımsız aday olmasına sebep olmuştur.

Necmettin Erbakan, 1969 milletvekilliği seçimlerinin ardından Milli Nizam Partisi’ni kurmuştur (26 Ocak 1970). Partinin kurucular kurulu kadrosunda ileride siyasi kamuoyu tarafından adlarından çokca bahsedilecek kişiler² de bu harekette Erbakan hocayla birlikte. Milli Nizam Partisi, Necmettin Erbakan’ın dışında Adalet Partisi’nden istifa eden Hüseyin Abbas ve Hüsametdin Akmumcu’nun katılımıyla, mecliste üç milletvekiliyle temsil edilmeye başlanmıştır. Partinin amblemi, işaret parmağını kaldıran sağ bir yumruktur.

Necmettin Erbakan tarafından kurulan Milli Nizam Partisi, Türk siyasal hayatını derinden etkilemiştir. MNP, Cumhuriyet devrinde siyasal İslâm çizgisinde siyaset yapan, siyaset yapma iddiası taşıyan bütün partilerden daha çok iz bırakmış, siyaset dengelerini değiştirmiştir.

Milli Nizam Partisi milletvekillerinden M.Gündüz Sevilgen’in gözlemine göre MNP “milletin elli senelik bir hasretini temsil ediyordu” (Sevilgen, 1980, s. 30).

Parti programında MNP’nin kuruluşundaki esas gaye şöyle ifade edilmişti: “Partimiz, milletimizin fitratında mevcut olan ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimize nizam, huzur, içmitami adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmesini gaye edinmiştir” (MNP Program, 1970, s. 5).

İslâm hareketinin, ilk ciddi parti denemesi ve Milli Görüş hareketinin ilk partisi MNP’nin programı ileride kurulacak diğer partilerin de temelini teşkil edecektir.

² Parti kurucuları: Prof.Dr. Necmettin Erbakan, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay, Ahmet Tevfik Paksu, Rıfat Boynukalın, İsmail Müftüoğlu, İsmail Fehmi Cumalioğlu, Ekrem Ocaklı, Ali Oğuz, Saffet Solak, Hüsametdin Fadiloğlu, Ali Haydar Aksay, Tahsin Armutcuoğlu, Ömer Çoktosun, Ö.Faruk Ergin, Bahattin Çarhoğlu, Nail Sürel, Mehmet Satoğlu.

MNP'nin programı bu bakımdan önemlidir. Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan'ın ne yapmak ve neyi değiştirmek istediğini, hangi görüşleri ısrarla savunduğunu anlamak için sözkonusu programı iyi analiz etmek gerekir.

Milli Nizam Partisi'nin programı tetkik edildiğinde milli ve manevi değerlere bağlı bir parti olduğu görülmektedir. İslâmî söylemlerin vurgulandığı ve yabancı istilasının (batı taklitçiliği) eleştirildiği MNP programında, milli ve manevi kalkınmaya önem verildiği görülmektedir. Parti, piyasa ekonomisine, faize, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na karşıydı. Ekonomide serbest piyasa ekonomisi değil, devletçi müdahale savunuluyordu. Ağır sanayi yatırımları partinin en önemli hedefiydi.

Parti, demokrasiyi hakka en fazla titizlik gösteren, en bilgili, en adil ve en liyakatli kişilerin milletin hizmetine getirilmesi için bir zemin olarak görüyordu. Partinin programında sosyal adalet kavramına da vurgu yapılmış ve sosyal adalet tabiri yerine İctimai adalet kavramı kullanılmıştır. İctimai adaleti sağlamak için adalete, fazilete ve ihsanın yüceliğine inanan; hak ve adaletten sapmayan bireylerin oluşturduğu cemiyete ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır (MNP Programı, 1970).

Partinin milliyetçilik anlayışı “millet” kavramı etrafında tanımlanmıştır. Programda milliyetçilik prensibini aynı davaya iman, aynı tarih şuuruna sahip, aynı kültür ve amaca inanan, aynı ruh potasında erimiş toplumların tam bir birlik içinde “zarfı mazrufa göre kıymetlendirici ve bu ölçüler dışında hiçbir tefrik yapmayıcı bir milliyetçilik anlayışına sahibiz” (Aynı yer, s.7) demek suretiyle geniş perspektifli bir milliyetçilik vurgusu yapılmıştır.

Parti programında en fazla üstü çizilen konulardan birisi de din ve vicdan hürriyetidir. Vatandaşların inanç, ibadet, öğretim, telkin ve terbiye ihtiyaçlarını giderecek bir vicdana ihtiyaç olduğu vurgulanmış ve partinin bunu yerine getiren bir yapısı olduğu üzerinde durulmuştur.

Laiklik konusunda ise din aleyhtarlığına dönüşen uygulamalardan bahsedilmiş, bunların Orta çağ Avrupası'ndaki engizisyon mezalimime benzediği iddia edilmiştir (MNP Programı, 1970).

Necmettin Erbakan'ın ilerleyen yıllarda sıkça kullandığı ve slogan haline getirdiği “batı taklitçiliği” kavramı, partinin programında “yabancı kültür istilası”

şeklinde işlenmiş özellikle gençliği emperyalizm ve marksizmin tehditlerine karşı korumayı taahhüt etmekteydi. Tüzükte, Temel Hak ve Hürriyetler'den, Devlet İdaresi'ne, Büyük Millet Meclisi'nin yapısından, Anayasa'ya, Cumhurbaşkanlığı'nın seçilmesinden, Sosyal Yardımlaşma'ya kadar birçok konuda görüşler dile getirilmiştir. Yine programda, Maarif, Adalet, Milli Savunma, İktisat ve Sanayileşme ağırlıklı yer tutmaktaydı.

Milli Savunma'da hedefin dünya çapında bir askeri güce erişmek şeklinde sloganlaştırılan programda ağır harp sanayi kurulması ve nükleer silah üretilmesi hedeflenmiştir (MNP Programı, 1970).

İktisadi politika'da sosyalist-komünist felsefeye ve materyalist-kapitalist görüşlere karşı olunduğu vurgusu yapılmıştır. Faiz yerine helal kazancı ön plana çıkartan, iktisadi gelişmeyi maddi ve manevi hayatı kavrayan iki buudlu bir esasa düşünen, beşeriyeti kurtaracak tek çıkar yolun ahlaki nizam olduğunu savunan, fırsat eşitliğini, topyekün ekonomik kalkınmayı, adil gelir dağılımını, türk lirasının değerinin korunmasını, adil vergi sistemini, küçük esnafın sanatkârın küçük tüccarın ve çiftçinin haklarını korumayı kısacası Milli politika oluşturmayı hedefleyen Milli Nizam Partisi'nin programında denk bütçe ve İktisadi Devlet Teşebbüslerinin satılması (özelleştirilmesi) değil, ıslahı öngörülmüştü.

Mühendis kökenli olan Erbakan, programda planlamaya önemli bir yer ayırmıştı. Erbakan'ın ençok üzerinde durduğu konuların başında sanayileşme gelir. Bu bakımdan parti programında sanayileşme bir dava olarak görülmüş ve “sanayileşme davamız” şeklinde ifade edilmiştir.

Dış politikada, tarihi karakterimize ve milletimizin tümünün amaç ve gayesine uygun uzun vadeli, milli ve şahsiyetli bir dış politika oluşturmak iradesi ile hakkı ve adaleti savunmanın temel prensip olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Dış Türkler konusundaki hassasiyet vurgulanmaktaydı (MNP Programı, 1970).

Parti programında az gelişmiş bölgelerin kalkınması, imar, iskan, şehircilik, ulaştırma, tarım, hayvancılık, ormancılık, su ürünleri, turizm, sağlık, ticaret politikası, iç ve dış ticaret ve işçi hakları gibi birçok konuda çözüm önerileri sunulmuştur.

Milli Nizam Partisi'nin diğer partilerden farklıydı. Gerek tüzüğü ve gerekse programındaki detaylar bu farklılığı ortaya koyuyordu. MNP'nin tüzüğünde partiye kayıt yaptırabilmek için aranan şartlardan birisi de “Mason olmamak³”tı.

Partiye kayıt yaptırmak için aranan şartlarda mason olmanın yanında “manevi değerlere saygısız ve kötü şöhret sahibi olmamak” (Aynı yer, s. 39) şartları da yer almıştır.

3.3 Milli Nizam Partisi'nin Kapatılması

Milli Nizam Partisi, kuruluş tarihinden 14 ay sonra 12 Mart 1971 Muhtırası'yla birlikte kapatılmıştır.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel'in hazır bulunduğu Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından iç ve dış tehditler konusunda briefing verilmiştir. MİT'in raporunda⁴ teokratik devlet düzeni savunucusu olarak gösterilen siyasi parti ise Milli Nizam Partisi'dir.

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan milletvekilliği genel seçimlerinden tek başına iktidar olarak çıkan Adalet Partisi'nden bir grup ayrılarak Demokratik Parti'yi kurmuş, gerek bu kopuş gerekse öğrenci hareketleri ve işçi eylemleri AP'nin elini zayıflatmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkedeki huzursuzlukları öne sürerek Başbakan Süleyman Demirel'e ülkedeki kaos ortamıyla ilgili uyarı mektupları göndermeye başlamıştır. Mektupların basına yansması, darbe söylemlerinin yayılmasına sebep olmuştur. Süleyman Demirel ise, söylentilere ve istifaya önerileri karşısında hükümetten çekilmeyeceğini açıklamıştır.

³ Parti tüzüğünde böyle bir maddenin oluşu iki sebebe bağlanabilir. Birincisi partinin genel başkanı Necmettin Erbakan'ın Milli duruşu ve Siyonist yapılanmalara karşı tavrı. İkinci sebep ise o günlerde Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel etrafında dönen “masonluk” tartışmaları.

⁴ Milli İstihbarat Teşkilatı'nın Milli Nizam Partisi hakkında düştüğü raporda şu not düşülmüştür: “Fikriyatı: Demokratik yollarla şer'i devlet düzeni kurmak. Sloganları: Hak geldi batıl zail oldu. Ehveni şer yok hayrın ta kendisi var. Ne komünist ne mason, Milli Nizam ilk ve son. Ne locada ne solda, hak yoldayız hak yolda. Faaliyet sahaları: Mütedeyyin ve cahil halk kitleleri. Sağ eğilimli kuruluşlar. Sağ eğilimli orta ve yüksek tahsil gençliği. (Oktay Pirim-Süha Arabacıoğlu'nun yazı dizisi, Milliyet, 03-09 Mart 2013).

12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Süleyman Demirel hükümetine muhtıra vermiş, verilen muhtıra 12 Mart Muhtırası adıyla tarihe geçmiştir. Muhtıradan hemen sonra Süleyman Demirel istifa etmiş, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Anamuhalefet Partisi CHP lideri İsmet İnönü muhtıraya tepki göstermemiştir.

Bütün bu şartlar altında TSK'nın yönetime el koymasından sonra Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri kurulmuştur. Ülkedeki huzursuzluk bitmemiş, 14 Ekim 1973'te Naim Talu hükümeti ülkeyi seçime götürmesinden sonra 12 Mart ara rejimi sona ermiştir.

12 Mart Muhtırası'ndan hemen sonra Yargıtay Başsavcılığı'nca hazırlanan fezleke Anayasa Mahkemesi'ne gönderilerek MNP'nin kapatma süreci başlatılmıştır. Partinin kapatılması için hazırlanan iddianamede başta Necmettin Erbakan olmak üzere, Hasan Aksay, Hüseyin Abbas, Hüsametdin Akmumcu, A.Tevfik Paksu, Fehmi Cumalıoğlu, Süleyman Arif Emre'nin yaptığı konuşmalar irticai faaliyet olarak değerlendirilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 5 Mart 1971 tarihinde Milli Nizam Partisi'nin kapatılması istemiyle açılan davanın iddianamesinde Genel Başkan Necmettin Erbakan'la ilgili yaptığı konuşmaları suç unsuru görülmüştür.

Milli Selamet Partisi genel başkanı Necmettin Erbakan'ın partinin kuruluş aşamasında yaptığı bir konuşma kapatmaya delil gösterilmiştir (AYM Kararlar Dergisi, 9/5).

Milli Nizam Partisi aleyhinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca "laikliğe aykırı çalışma yürütme" gerekçesiyle açılan kapatma davası 20 Mayıs 1971 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanmış ve MNP'nin "laik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu gerekçesiyle" gerekçesiyle kapatılmasına karar verilmiştir. Necmettin Erbakan'ın kurduğu ilk partinin kapatılma kararı, 14 Ocak 1972 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılması, Milli Görüş Hareketi'ndeki ilk kırılmadır. Milli Nizam Partisi'nin daha kuruluşunun üzerinden 14 ay gibi kısa bir süre geçmişken laiklik karşıtı çalışmalar yaptığı, laik devlet ve Atatürk devrimlerinin ilkelerine aykırı

davrandığı gibi her türlü yoruma açık, kesin delile dayanmayan bir dava ile siyasal İslâm'ın ilk ciddi parti denemesi kapatılmıştır.

Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi adlı kitabında (s. 378) Milli Nizam Partisi'nin, aynı tarihte kapatılan Türkiye İşçi Partisi (TİP)'nin kapatılmasıyla aynı döneme denk geldiğine dikkat çekmekte MSP'nin kapatılmasının terör aleyhtarı mücadelenin tarafsızlığına bir kanıt olarak gösterildiğinden bahsetmektedir.

Milli Nizam Partisi milletvekillerinden, MSP'nin kurucu başkanı Süleyman Arif Emre, “Milli Nizam'ı 12 Mart değil, Siyonizm kapatmıştır” görüşünü ileri sürmektedir. Emre, Yahudiyken Müslüman olduğunu iddia eden Musa Saffet Bayramaşık adında birinin yanına gelerek Wall Street'teki Siyonist liderlerin elçisi olarak geldiğini söyledikten sonra “Yahudi lobilerince Milli Selamet Partisi'nin gelişeceğinin öngörüldüğünü ancak Erbakan Hoca'nın her konuşmasında Siyonizm ve masonluk aleyhinde beyanlarda bulunduğunu, batılıları “Haçlı zihniyeti” diye isimlendirdiğini bu yüzden de eğer bu söylemlerden vazgeçip laik olduğunuzu ilan etmezseniz partiniz kapatılacak” yönünde ültimatı verdiğinden söz etmektedir.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılması Milli Görüş hareketini olumsuz etkilemiş, partinin lideri Prof.Dr.Necmettin Erbakan, İsviçre'ye gitmek zorunda kalmış, partideki yükseliş trendi yavaşlamıştır. Kuruluşundan daha 14 ay geçmişken bir partinin laikliğe aykırı faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle kapatılması, yeni bir hareketi psikolojik olarak olumsuz etkilediği söylenebilir.

MNP kuruluşundan sonra seçimlere giremediği için oy oranlarındaki artış ve azalışı mukayese etme şansımız yoktur. Ancak, yeni kurulmuş bir partinin kapatılması, partinin ideologları, kurucuları ve üyeleri arasında olumsuz bir etki oluşturduğu bir gerçektir. Zira her parti kapatma, kapatılan partinin mal varlığının sıfırlanması ve her şeye yeniden başlamayı gerektirmektedir.

3.4 Milli Selamet Partisi (MSP)

Mili Nizam Partisi'nin kapatılmasından 17 ay sonra 11 Ekim 1972'de Milli Görüş'ü temsil eden yeni bir parti kurulmuştur. Yeni kurulan partide Milli Nizam Partisi'nin kurucularından hiç kimse yeni partide kurucu olarak yer almamıştır.

Kapatılan Milli Nizam Partisi ile yeni kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) arasında illiyet bağı kurulmasının önüne geçmek için bir tedbir olarak düşünülmüştür⁵. Partinin genel başkanlığına Süleyman Arif Emre getirilmiştir.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasından sonra Necmettin Erbakan Hoca, bağımsız milletvekili olarak görevine devam ederken İsviçre'ye gitmiştir. Erbakan Hocanın İsviçre'ye tedavi amaçlı gittiğinde herkes müttefik. Ancak, İsviçre'den dönüşüyle ilgili değişik yorumlar yapılmaktadır.

Sol dergisi, Muhsin Batur ve Turgut Sunalp'in İsviçre'ye giderek Erbakan'ı ülkeye dönmek ve yeni bir siyasi parti kurmak konusunda ikna ettiğinden bahsetmektedir. Dergi "Böylece komünizmle mücadele konusunda kendisine duyulan ihtiyacı hissederek Erbakan, MSP'yi kurarak 1973 seçimlerine katılmış, bir süre sonra da kendisine konulan siyasi yasağın kalkmasıyla Başbakan Yardımcılığına kadar yükselme olanağı bulmuştu" (Sol dergisi, 25 Nisan 2012) görüşünü savunmaktadır.

Bu konuda iddialar oldukça farklıdır. Zira İngilizlere yakın olan Satvet Lütfi Tozan'ın, arkadaşı Muhsin Batur vasıtasıyla Anti-Amerikancı bir proje olarak Erbakan'ı çağırdığını, Hocanın da Amerikan karşıtlığı dolayısıyla bu teklifi kabul ettiği iddiasında olanlar da vardır.

Necmettin Erbakan'ın İsviçre'de olduğu dönemde kapatılan Milli Nizam Partisi yerine MSP'nin kuruluş çalışmalarını yapan Süleyman Arif Emre ise, TBMM Darbe Komisyonuna verdiği bilgilerde Erbakan'ın İsviçre'ye Obozite tedavisi için gittiğini, 110 kiloyla gittiği İsviçre'den 80 kilo olarak döndüğünü anlatmaktadır. Emre, Erbakan'ın İsviçre'ye askerlerin bilgisi dâhilinde gittiği ve onların çağırmasıyla döndüğü yönündeki iddiaların "siyasi rakipler tarafından uydurulmuş propaganda olduğunu" (TBMM Darbe Komisyonu Raporu, 26 Haziran 2012, s.1) söylemektedir.

Milli Selamet Partisi'nin kurulduktan sonra İsviçre'den dönen Necmettin Erbakan, partiye resmen katılarak 20 Ekim 1973'de genel başkan olmuştur.

⁵ İzlenilen bu yolun ne kadar yerinde olduğu ileriki tarihlerde görülecektir. Nitekim kapatılan Refah Partisi'nin kurucularının Fazilet Partisi'nde yer alması, dönemin Yargıtay Başkanı tarafından parti kapatma gerekçesi olarak göstermiştir.

Necmettin Erbakan, ikinci parti denemesi Milli Selamet Partisi programını “Milli Görüş” başlıklı bir bildiriyle kamuoyuna sunmuştu. Böylelikle Türkiye’de Milli Görüş düşünce geleneği de başlatılmış oluyordu (Aydın&Taşkın, 2016).

Partinin programında ana gaye “milletimizin manevî ve maddî sahada kalkınarak saadet ve selamete erişmesi” (MSP Program, 1972, s. 5) olarak takdim edilmekte ve bu gayeye ulaşabilmek için Milli bütünlükten, insan hak ve hürriyetlerinden, demokratik nizam içinde barışın korunmasından bahsedilmekteydi. Kapatılan MNP programında yabancı istilası şeklinde eleştirilen batı taklitçiliği bu programda her türlü taklitçilikten uzak (MSP Program, 1972) yazılmıştır.

Programda geçmişine bağlılık, örf ve adetlere hürmet ve saygıyı koruyan, milli şahsiyetine müdrik, hergün bir öncekinden daha ileri olmaya inanç ve azmiyle hareket edilmesinin gerekliliğine olan inanç vurgulanmaktaydı. Daha önce kurulan partinin kapatılmasına rağmen dini ve milli motiflere vurgunun devam ettiği bir program görülmektedir.

Daha önce kapatılan MNP tüzüğündeki “mason olamaz” maddesi Milli Selamet Partisi tüzüğünde kaldırılmıştır. Bunun yerine “manevî değerlere saygısız ve kötü şöhret olmamak” (MSP Program, 1972) şartı getirilmiştir. Bu değişikliğin sebebinin, ilgili maddenin parti kapatma için bir arguman olarak kullanılması olduğunu söylemek isabetli olacaktır.

Milli Selamet Partisi, seçimlere Süleyman Arif Emre’nin genel başkanlığında girmiştir. Necmettin Erbakan ve bazı arkadaşları MNP’nin kapatılmasından sonra, MSP’de kurucu olunması halinde yeni bir davanın açılma ihtimaline karşı dikkatli hareket etmiştir. Bu sebeple seçimlere Süleyman Arif Emre başkanlığında gidilmiştir. Necmettin Erbakan ise seçimlerden hemen sonra MSP genel başkanlığına seçilmiş (20 Ekim 1973), Süleyman Arif Emre itiraz etmeden görevi Erbakan’a devretmiştir.⁶

Necmettin Erbakan, yeni partisi Milli Selamet ile başarılı bir seçim dönemi geçirmiş, yapılan seçimlerde MSP, % 11,8 oy oranıyla 1.265.771 kişinin oyunu alarak 48 milletvekili ve 3 senatörlük kazanmıştır. Necmettin Erbakan da Konya’dan ikinci kez milletvekili seçilmiştir.

⁶ Bu olayın benzeri yıllar sonra, Ak Parti’nin kuruluşunda Abdullah Gül ile R.Tayyip Erdoğan arasında gerçekleş, Abdullah Gül genel başkanlığı R.Tayyip Erdoğan’a bırakmıştır.

14 Ekim 1973 milletvekilliği genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan CHP'ye hükümeti kurma görevi verilmiş, CHP lideri Bülent Ecevit'in Adalet Partisi (AP), Demokrat Parti (DP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) nezdindeki görüşmeleri sonuç vermemiş, bunun üzerine AP Genel Başkanı Süleyman Demirel hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Demirel, bir haftalık görüşmelerden sonra muvaffak olamayarak görevi iade etmiştir. Demirel'in koalisyona mesafeli olduğu, seçimlerden hemen sonra "millet bize muhalefet görevi verdi" beyanatından anlaşılmaktadır (Aydın&Taşkın, 2016).

Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen CGP Genel Başkanı Naim Talu da koalisyon kurmada başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi tekrar CHP lideri Bülent Ecevit'e verilmiştir. Ecevit'in ikinci kez başlattığı koalisyon kurma girişimi 12 Ocak 1974'te anlaşmayla neticelenmiş ve 26 Ocak 1974'te CHP-MSP koalisyon hükümeti resmen kurulmuştur⁷. Hükümet, 7 Şubat 1974'te güvenoyu alarak göreve başlamış, böylece üç ay süren hükümet bunalımı sona ermiştir.

Tablo 1: 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
CHP	%33,3	185
AP	%29,8	149
DEMOKRATİK PARTİ	%11,9	45
MSP	%11,8	48
CGP	%5,3	13
MHP	%3,4	3
BĞMZ.	%2,8	6
TBP	%2,8	6

Kaynak: www.ysk.gov.tr

⁷ CHP-MSP hükümetinde bakanlıklardan 17'si CHP'ye, 7'si ise MSP'ye verildi. Koalisyonun büyük ortağı CHP'nin lideri Bülent Ecevit Başbakan olurken, Köyişleri Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı'nı uhdesine almıştı. Koalisyonun diğer ortağı MSP lideri Necmetin Erbakan Başbakan Yardımcısı olurken, Süleyman Arif Emre Devlet Bakanı, Şevket Kazan Adalet Bakanı, Oğuzhan Asiltürk İçişleri Bakanı, Fehim Adak Ticaret Bakanı, Abdülkerim Doğru Teknoloji Bakanı ve Turgut Özal'ın kardeşi Korkut Özal ise Tarım Bakanı oldu.

Hükümet protokolünde MSP'nin talepleri arasında ilk ve orta dereceli okullara milli ahlak dersinin konulması, İmam Hatip Okullarının orta kısmının tekrar açılması, yeni açılacak İmam Hatip Okulları vasıtasıyla vekil imamlık sorununun kökten çözülmesi gibi konular yer almaktaydı (Yalçın, 2012).

MSP-CHP hükümet protokolünün imzalanmasından önce 9 Ocak 1974 tarihinde MSP'den bir grup milletvekili koalisyon hükümetine karşı olduğunu bildiren yazıyı deklere etmiştir (Sevilgen, 1980). M.Gündüz Sevilgen'in başını çektiği grup, MSP toplantısında da koalisyona itiraz ederek red oyu kullanmıştır⁸.

Türk siyasi tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi gibi laik-devletçi bir parti ile Milli Selamet Partisi gibi İslâmcı bir partinin koalisyon hükümeti kurması bir ilkti (Aydın&Taşkın, 2016). Farklı ideolojilerden gelen partilerin hükümet kurması, siyasetin normalleşmesine, siyasi havanın yumuşamasına etki ettiği, uzun süre tek başına iktidar olan partilerin siyasi ortamı gerdiği örneklerle bakarak anlamak mümkündür.

Farklı eğilimlerden gelen iki partinin programlarında ortak noktalar da vardı. Her iki partinin de temel hak ve özgürlükler konusunun güvence altına alınması noktasında kararlı duruşu vardı. Ekonomik kalkınma, karma ekonomi ve adalet kavramı üzerine görüşleri ile ağır sanayi hamlesi kurma ve devletçi yapılarının neticesinde büyük sermaye gruplarının hegemonyasına (Ahmad, 2014) karşı oluşları ortak noktalarıdır.

CHP-MSP protokolünün müşterek maddelerinden birisi de Genel af çıkartılması meselesiydi. Bu mesele, 1 Şubat 1974 günü Bülent Ecevit'in mecliste yaptığı konuşmada gündeme getirildi. Türkiye'deki sol kesim 141, 142. maddelerde İslâmcı kesimin de 163'üncü maddeden muzdaripti. MSP lideri Necmettin Erbakan'da bunu bir fırsat bilerek hareket ediyordu. Çünkü İslâmcı kesim irtica bahanesiyle 163'üncü maddeden içeri atılıyordu.

Gerek 163'üncü madde gerekse 141 ve 142'inci maddeler, her iki partinin tabanında rahatsızlık meydana getirmekteydi. Bu iki maddeden mağdur olan bir kitlenin varlığı, af konusunun CHP-MSP Koalisyon protokolüne alınmasında büyük etkisi vardır.

⁸ MSP toplantısında red oyu kullananlar: "M.Gündüz Sevilgen, Reşat Aksoy, İsmail Müftüoğlu, H.Cahit Koçkar, Yahya Akdağ, Rasim Hancıoğlu, Hüsamettin Akmumcu ve Emin Acar".

Her iki tabanı da memnun edecek “genel af” konusunda MSP’nin Nurcu kanadı muhalefet etmekteydi. MSP’nin Nurcu kanadından A.Tevfik Paksu gibi isimler, genel af sonucunda sol kesimdeki mahkûmların affedilmesi halinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin MSP’ye çok kızacağını iddia ediyordu. MSP’deki Nurcu kanadın öne çıkan ismi A.Tevfik Paksu bu konuda şu görüşleri dile getirmekteydi: “Dünyada da, bizde de bazı kuvvetler her şeye hâkimdir. Onun için yapılacak her işte bu kuvvetlerin ne diyeceğini düşünmeye mecburuz. Bu kuvvetleri karşımıza alamayız. Bana bir asker (Koalisyona evet deyin, ama afta çok dikkatli olun) diye tavsiyede bulundu” (Sevilgen, 1980, s.119).

CHP-MSP hükümeti tarafından ortak hazırlanan Genel Af Kanunu TBMM’ye gelmeden önce MSP içindeki muhalifler, 11 Mayıs 1974 tarihinde yaptıkları açıklamayla kanun tasarısına destek vermeyeceklerini bildirdi⁹. Genel Af Kanunu’nun TBMM’de oylanması sırasında MSP içindeki muhalif Nurcular 163’üncü maddeye evet derken 141 ve 142’inci maddelere red oyu verdi¹⁰ (Sevilgen, 1980).

Oylama sonucu af kapsamında kalan 141 ve 142.maddeler için CHP Anayasa Mahkemesi’ne başvurdu ve mahkeme 141, 142.maddeleri de af kapsamına aldı ancak 141, 142 ve 163. maddelerinin tamamen kaldırılması fikri başka bir zamana kaldı.

Heykel Meselesi de CHP-MSP hükümetindeki farklı görüşleri ön plana çıkartmıştı. Cumhuriyetin 50’inci yılı münasebetiyle sanatçı Güldar Duyar’ın Karaköy Meydanı’na dikilmek üzere çıplak kadın figürüyle İstanbul’u tasvir eden “Güzel İstanbul” heykeli MSP lideri ve koalisyon ortağı Necmettin Erbakan ve MSP’lilerce dini inançları rencide ettiği gerekçesiyle kaldırılmaması için girişimde bulunuldu. Heykel 21 Mart’ta kaldırıldı. Heykel meselesi, o günlerde hükümette küçük çaplı kriz meydana getirdi.

⁹ MSP’deki muhalifler “Biz aşağıda imzaları bulunan MSP Milletvekilleri, TCK’nın 41, 142, 146, 149’uncu maddelerinin ve disiplin cezalarının, sicillerin temizlenmesinin Af Kanununun şumülü dışında bırakılması şeklinde rey kullanacağımızı saygılarımızla arz ederiz” açıklamasını yapmıştır.

¹⁰ Genel Af Kanunu’na mecliste red oyu veren 20’ler ya da 22’ler denilen milletvekilleri şunlardı: “M. Hulusi Özkul, Abdurrahman Ünsal, Dr. Rasim Hancıoğlu, H. Cahit Koçkar, Hüsamettin Akmumcu, Ahmet Akçael, Dr. Emin Acar, Yahya Akdağ, Dr. Zekai Yaylalı, Mehmet Bozgeyik, A. Tevfik Paksu, Cemal Cebeci, M. Gündüz Sevilgen, M. Sabri Dört Yol, Reşat Saruhan, Ali Acar, İhsan Karaçam, Vahdettin Karaçorlu, Hüseyin Abbas, M.Zeki Okur. Bu 20 milletvekilinin dışında Bitlis Milletvekili Muhyittin Mutlu ile Yozgat Milletevekili Ö.Lütfü Zararsız da oylamada bulunmamıştır.

CHP-MSP Koalisyon hükümeti içindeki anlaşmazlıklar sürerken 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta öngörülemeyen gelişmeler yaşanmaya başlanmış, Yunanistan'daki askeri cuntanın desteğini alan EOKA Örgütü'nün öncülüğünde Kıbrıs hükümetine darbe yapılmış ve Makarios yönetimi devrilerik Nikos Sampson başkanlığında bir darbe idaresi kurulmuştu (Aydın&Taşkın, 2016).

Bu gelişmeler üzerine, CHP-MSP koalisyon hükümeti, işgal edilen Kıbrıs'a müdâhale kararı alarak Kıbrıs'a çıkarma yapmıştır (20 Temmuz 1974).

22 Temmuz'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine hareketa son verilmiş, ABD ve İngiltere'nin garantörlüğünde Türkiye ve Yunanistan arasında ateşkes sağlanmıştır. 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de barış görüşmeleri başlamış ve 30 Temmuz'da görüşmeler sona ermiştir. Ateşkes sağlanmasına rağmen Rum birlikleri 6 Ağustos 1974'te ateşkesi ihlal etmesi üzerine. Türk birlikleri de karşılık vermesinden sonra 8-13 Ağustos tarihlerinde Cenevre'de görüşmeler tekrar başlamıştır.

Türkiye 14 Ağustos 1974 tarihinde ikinci harekâta başlamış, Magosa, Lefke, Mitri, Omorfo'yu alarak Kıbrıs'ta Rumların soydaşlarımızı katletmesini önlemiştir. Harekâtın başarılı olmasından sonra Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş (13 Şubat 1975), devlet başkanlığına da Rauf Denктаş getirilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanmasından sonra bir anda ulusal kahraman haline gelen Ecevit halkın gözünde kazandığı bu yeni itibarı sayesinde erken seçimlerde salt çoğunluk elde edeceğini hesaplayarak 16 Eylül 1974'te istifa etti (Zürcher, 2016, s.377).

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarısını oya dönüştürmek isteyen Ecevit (Aydın&Taşkın, 2016) büyük bir strateji hatası yaptı (Zürcher, 2016). Zira Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, parlamentoyu erken seçime götürmeyerek kontenjandan senatör olan Prof. Dr. Sadi Irmak'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. 17 Kasım 1974 tarihinde Irmak tarafından kurulan hükümet güvenayu alamamasına rağmen 31 Mart tarihine kadar görevde kaldı.

Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında kazandığı popülite, seçimlere gidilmemesi üzerine akim kaldı. 31 Mart 1975'te Adalet Partisi (AP), Milli Selamet

Partisi (MSP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında 1.Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu.

3.5 Milli Selamet Partisi'nde Kırılma: Nurcuların Muhalefeti

Milli Selamet Partisi'ndeki Nurcu kanat, ilk önce CHP-MSP Koalisyonuna itiraz etmiş, hükümetin kurulmasından sonra ise CHP ve MSP'nin ortak hazırladığı Genel Af Kanunu'nun TBMM'ye gelmesinden önce tasarıya red oyu vereceklerini kamuoyuna açıklamıştır. Genel Af Kanunu'nun TBMM'de oylanması sırasında da red oyu vererek muhalefet etmiştir. MSP içindeki Nurcular, muhalefetlerini daha da ileri götürmek için kongrede hesaplaşmayı denemişlerdir.

CHP-MSP Hükümetinin bozulduğu tarih olan 17 Kasım 1974 günü MSP'nin 2.Büyük Kongresi de başlamış; kongrede MSP içindeki ayrışma da gün yüzüne çıkmıştır. Necmettin Erbakan liderliğinde 26 Ocak 1970 yılında kurulan MNP'yle siyasete giren 11 Ekim 1972 tarihinde kapatılan MNP'nin yerine kurulan MSP'de de görev alan Nurcu kanat, MSP'nin 17 Kasım 1974 yılında yaptığı 2.Büyük Kongre'de Ahmet Tevfik Paksu ve Hüsamettin Akmumcu'nun öncülüğünde Erbakan'a karşı muhalefet ettiklerini deklere etmiştir.

1973 seçimlerinden sonra MSP'nin CHP ile koalisyon yapması, genel af ve bazı MSP'lilerin AP aleyhinde beyanatları gibi konulardan rahatsız olduklarını belirten muhalif Nurcu milletvekilleri, grupta görüşme yapılmasını talep ederek 30 Aralık 1975 tarihinde 12 milletvekilinin imzası ile tekrar grup başkanlığına önerge vermiştir.

MSP içindeki Nurcuların başını çektiği grup, Erbakan'ın listesine alternatif liste çıkarmasına rağmen kongrede mevcut genel başkan Necmettin Erbakan MSP genel başkanlığını korumuş; bu kongre MSP'deki ayrılıkların ve kırılmanın yaşandığı bir kongre olarak tarihe geçmiştir.

Nurcu kanadın Milli Selamet Partisi'ndeki muhalefeti planlı şekilde ilerlemiştir. Önce kongrede Erbakan Hocayı devirme planı yapılmış, bunda başarılı olamayınca istifa yolu denenmiştir. Nitekim, A.Tevfik Paksu Çalışma Bakanlığı'ndan, Rasim Hancıoğlu da MSP Meclis Başkanvekilliğinden istifa etmiştir (Sevilgen, 1980).

Muhafif Nurcuların, bütün bu çabalarının aslında yeni kuracakları partinin altyapısını oluşturmak olduğu anlaşılacaktır. 16 Ocak 1977 yılında Erbakan'a ultimatoma gibi bir mektup yazarak rahatsızlıklarını dile getiren Nurcu muhaliflerin, aslında mektuptan iki gün önce yani 14 Ocak 1977 tarihinde "Nizam Partisi" adıyla yeni bir parti kurdukları anlaşılmıştır.

MSP'deki Nurcu muhalifler, daha önce siyaset yapmamış emekli, esnaf ve tüccar isimlerle kurulan partiyi hazırda bekletmiş, yeni kurdukları Nizam Partisi'ne geçmek yerine Milli Selamet Partisi'nin içinde kalarak muhalefet etmeye devam etmiştir. Kurdukları Nizam Partisi'nin teşkilatlanmasını seçimlere yetişmesinin mümkün olmadığını görmeleri üzerine MSP içinde kalarak tekrar milletvekili adayı olarak, seçimlerden sonra istifa etmeyi planlayan Nurcu muhaliflerin bu taktiğini anlayan Necmettin Erbakan ve parti yönetimi, muhalif milletvekillerinin önemli bir bölümünü seçilemeyecekleri yerden aday göstermiştir. Bunun üzerine 16 kişilik muhalif milletvekilleri istekleri yerine getirilmediği takdirde 1977 seçimlerinde aday olmayacaklarını belirten mektup göndererek seçim öncesi MSP'yi zor durumda bırakmayı denemişlerdir. Seçimlerden hemen önce MSP'de yaşanan bu kaos ortamının MSP'yi olumsuz etkilediği söylenebilir.

Milli Selamet Partisi'nde Nurcuların CHP-MSP Koalisyonu'na karşı çıkışı, Af Kanunu'na muhalefet etmesi, A.Tevfik Paksu'nun Çalışma Bakanlığı'ndan, Rasim Hancıoğlu'nun Meclis Grup Başkanvekiliği'nden istifası; MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a mektup yazarak ultimatoma vermeleri parti içindeki rahatsızlığı gün yüzüne çıkartmıştır. Parti içindeki bu huzursuzluğa ilaveten 14 milletvekilinin hemen seçim öncesi istifa etmesi MSP'de siyasi kırılma meydana getirmiştir.

Tablo 2: 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
CHP	%41,4	213
AP	%36,9	189
MSP	%8,6	24
MHP	%6,4	16
BĞMZ.	%2,5	4
CGP	%1,9	3
DEMOKRATİK PARTİ	%1,8	1

Kaynak: www.ysk.gov.tr

1977 seçimleri öncesi Milli Selamet Partisi içindeki bu huzursuzluk görüntüsü MSP'yi 1977 seçimlerinde olumsuz etkilediği seçim verileri incelendiği zaman görülmektedir. 14 Ekim 1973 seçimlerinde % 11,8 oyla 48 milletvekili çıkartan MSP, 5 Haziran 1977 seçimlerinde % 8,6 oyla 24 milletvekili çıkartabilmiştir.

14 Ocak 1977 yılında Milli Selamet Partisi'nden ayrılan Nurcuların kurduğu Nizam Partisi, 7 Haziran 1977 yılına gelindiğinde 19 ilde teşkilat kurdu. Genel Başkanlığa MSP'den istifa eden A.Tevfik Paksu getirildi.

Nurcuların MSP'den ayrılıp Nizam Partisi'ni kurmalarını Necip Fazıl doğru bulmaz ve şu yorumu yapar: “Milli Selamet Partisi'nden ayrıldıkları, Milli Nizam ismiyle MSP'nin tohum teşekkülünü ihyaya davrandıkları fakat ölü bir zemin üzerinde çırpındıkları ortada. Bu iş böyle olmaz...” (Necip Fazıl Kısakürek, Rapor 4-6, s. 226). Gerçekten de Nizam Partisi, siyaseten başarılı olamamıştır.

3.6 MSP'de İkinci Muhalefet: Özal Kardeşler

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan milletvekilliği seçimlerinde seçimlerde MSP % 8.57 oyla 24 milletvekili çıkartmıştı. MSP'nin milletvekili sayısı 1973 yılındaki sayının yarısına tekabül ediyordu. 11 Aralık 1977 tarihinde yerel seçimlerde de Milli Selamet Partisi'nin düşüşü devam ederek, yerel seçimlerde % 6,91'a gerilemiştir.

Nurcu kanadın ayrılması ve sonraki iki seçimde oyların düşmesi, MSP'nin 15 Ekim 1978 yılında yapılan 4.Olağan Kongresi'ne de yansımıştır. Kongre öncesi MSP'li bakan Korkut Özal, Necmettin Erbakan'a karşı muhalefet etmiş, ayrı liste çıkartmak istemiştir. Ancak tabanda aradığı desteği bulamayarak Erbakan'a karşı genel başkanlığa aday olmamıştır. Korkut Özal'ın başını çektiği muhalefet genel başkanlığa aday çıkarmamış ancak yönetim kurulu için alternatif liste çıkartmıştır. Erbakan'ın tek genel başkan adayı olarak katıldığı kongrede¹¹ sert tartışmalar yaşanmıştır. Muhalif listede

¹¹ Kongrede Erbakan'ın listesi, Süleyman Arif Emre, Fehim Adak, Temel Karamollağolu, Yasin Hatipoğlu, Recı Kutan, Oğuzhan Asiltürk, Şevket Kazan, Hasan Aksay, Lütfi Doğan, Tahir Büyükkörükçü, Ali Oğuz, Fehmi Cumalıoğlu, Talip Alp, Remzi Hatip, Abdülkerim Doğru, Ali Güneri, Hüseyin Erdal, Rıza Öztürk, Turhan Akyol, Abdullah Tomba'dan; Korkut Özal'ın listesi ise, Korkut Özal, Kadir Mısıroğlu, İsmail Kahraman, Mustafa Yazgan, Bülent Arınç, Erdem Beyazıd, Lütfi Doğan, Tahir Büyükkörükçü, Abdülkerim Doğru, Abdurrahman Ünsal, Hasan Seyithanoğlu, Muammer Dolmacı,

olan Korkut Özal, Kadir Mısıroğlu ve Mustafa Yazgan, Erbakan Hocanın listesini delerek yönetime girmiştir.

Bülent Arınç ve İsmail Kahraman ile o günlerde İstanbul İl Gençlik Kolları Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Korkut Özal'ın listesinde olması dikkat çekicidir. Çünkü bu üç isim ileride Erbakan Hocanın kurduğu Fazilet Partisi'nden ayrılacak ve Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kuracaktır. Yine Özal'ın listesindeki Kadir Mısıroğlu, Mustafa Yazgan ve Erdem Beyazıd gibi kamouyonun tanıdığı simalar da Erbakan'a karşı muhalefet bloğunda yer aldığı görülmektedir.

MSP'nin 4'üncü kongresinde dikkat çeken detaylardan birisi de Recep Tayyip Erdoğan'ın Korkut Özal'ın listesini desteklemesidir. Recep Tayyip Erdoğan'ın yakınında bulunan ve danışmanlığını yapan Ak Parti İstanbul Milletvekili Hüseyin Besli, Ömer Özbay ile birlikte yazdığı R.Tayyip Erdoğan-Bir Liderin Doğuşu adlı eserde, Tayyip Erdoğan'ın Erbakan'a 1978 kongresinde muhalif olduğunu ve Korkut Özal'ı desteklediğini anlatmaktadır.

Özbay-Besli ikilisi, MSP'nin CHP ile kurduğu koalisyon hükümetinden dolayı bir sonraki seçimde oylarının düştüğünden bahsetmekte ve parti içindeki muhalif grubun yenilginin sorumlusunun Erbakan olduğuna inandığını ve hesap sorulması gerektiği yönünde bir muhalefetin başladığından söz etmektedir.

Korkut Özal, Milli Selamet Partisi'nin 15 Ekim 1978 tarihindeki 4.Büyük Kongresi'nde Erbakan'a karşı aday olamamış ancak ikinci bir liste çıkartmıştır. O tarihte MSP İstanbul Gençlik Kolları Başkanı olan R.Tayyip Erdoğan'ın Korkut Özal'dan yana tavır aldığı, genç olmasına rağmen aktif olduğu, hatta kongrede fiziki temasa kadar uzanan gerginliklerin yaşandığı bilgisini veren Besli&Özbay ikilisi, bu konunun detayları hakkında şunları söylemektedir: "Fazilet Partisi'nin 14 Mayıs 2000 tarihinde yapılan kongresinde iyice su yüzüne çıkan 'yenilikçi, gelenekçi' ayrışmasının kökleri, ilk defa 1978 kongresinde ortaya çıkan bu 'ikinci liste' olayına kadar uzanır. 1978'de muhalif listeyi destekleyen delegelerden biri olan Tayyip Erdoğan, 22 yıl sonra gerçekleşen Fazilet Partisi 1.Büyük Kongresi'nde ise 'yenilikçi hareket'in doğal lideri durumundadır" (Besli&Özbay, 2014, s.41-42).

Sabri Özpala, Cevat Ayhan, Kemal Şadoğlu, Hüseyin Coşkun, Necati Gençoğlu, Hasan Kalyoncu, Cumhuriyet'ten oluşuyordu.

Korkut Özal'ın Necmettin Erbakan'a karşı muhalefetine Milli Görüş'te ileriki yıllarda sonuçları daha fazla hissedilmiştir. 1978 yılında Erbakan'a muhalefet eden Korkut Özal ve 1980'de Anavatan Partisi'ni kuran Turgut Özal'ın Milli Görüş hareketine muhalefeti ve sonraki yıllarda siyasete etkileri iyi irdelenmelidir.

Erbakan'ın katkısıyla siyaset sahnesine giren Özal kardeşlerin, önce Korkut Özal'ın 15 Ekim 1978 kongresinde muhalefeti, daha sonra Turgut Özal'ın MSP'den istifa etmesi ve sonraki süreçte Anavatan Partisi'ni kurmasında temel etkenin Korkut Özal olduğu görülmektedir. Korkut Özal, daha sonraki yıllarda siyasetin doğrudan içinde olmamış fakat sürekli eli siyasetin üzerinde olmuştur. Korkut Özal'ın, "1983'te ANAP kurulurken Turgut Bey'in yanında siyaset planladım" (Milliyet, 21 Nisan 2003) beyanını bu etkiyi göstermektedir.

Erbakan hocanın onayıyla MSP'den 1977 yılında milletvekili adayı olan Turgut Özal, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası, Anavatan Partisi'ni kurmuştur.

Milli Selamet Partisi'nde siyasete başlayan Turgut Özal, MSP'nin kapatılmasından sonra kendisine farklı bir yol çizmiş ve ANAP'ı kurmasının benzeri FP'nin kapatılması ve Erbakan Hocanın siyasi yasaklı olmasından sonra Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşlarının Ak Parti'yi kurmalarında da yaşanmıştır. Ancak iki olay arasındaki fark, Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşlarının FP kapatılmadan önce de muhalefet etmiş olmaları ve Abdullah Gül ile genel başkanlık yarışına girmiş olmalarıdır. Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kuran kadronun FP kapatılmadan önce yaptığı muhalefeti, Turgut Özal yerine kardeşi Korkut Özal yapmıştır.

Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'ni kurmasında etkili olan Korkut Özal, 1978 yılında kendisini destekleyen MSP İstanbul Gençlik Kolları Başkanı R.Tayyip Erdoğan'a ileride kurulacak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluş aşamasında yönlendirdiğini şöyle anlatmaktadır: "Erdoğan'ın ekibi Özal'ın kadrosundan daha kuvvetli. Ben onlara, 'partiyi Fazilet'in üzerine kurmayın' dedim. O zaman ister istemez İslâmcı diye anılacaklardı" (Milliyet, 21 Nisan 2003).

Sonuç olarak Korkut Özal'ın MSP'nin 15 Ekim 1978 yılındaki kongresinde Erbakan Hocaya karşı başlattığı mücadele, o günlerde fazla etkisini göstermese de uzun vadede Milli Görüş Hareketini olumsuz etkilemiştir. Korkut Özal, önce kardeşi Turgut

Özal'ın Anavatan Partisi'ni kurmasına katkı sunmuş, ardından Ak Parti'nin kuruluş aşamasında arka planda rol almıştır.

Necmettin Erbakan'ın 1980 darbesiyle MSP'nin kapatılması kendisine muhalif olan Korkut ve Turgut kardeşlerin önünü açmış ve ANAP, bu ortamda filizlenmiştir. Benzer durum, 28 Şubat postmodern darbesiyle Refah Partisi'nin kapatılması sonrası yaşanmış ve bu süreçte de Ak Parti ortaya çıkmıştır.

Bu iki benzer durumun ortaya çıkmasında, askeri darbeler sonucunda ortaya çıkışı, Necmettin Erbakan'ın her iki olayda da yasaklı oluşu ve siyaseten önünün kesilmiş olduğu bir döneme rastlaması da yadsınamaz.

3.7 Milli Selamet Partisi'nin Kapatılması

1960-1980 yılları arası Türkiye en sancılı dönemlerinden birisini yaşamıştır. Bu dönemde iki darbe girişimi, parti kapatmalar ve yüzlerce toplumsal olay yaşanmıştır. Türkiye'de 1980 askeri darbesinin öncüsü denilebilecek siyasi, ekonomik, toplumsal ve hukuksal birçok sorun çözülememiş, bu kargaşa ortamı askeri darbeye göz göre göre zemin hazırlamıştır.

Bu dönemde en temel sorunlardan birisi siyasi istikrarsızlıktır. Bu dönemde kısa ömürlü 20'ye yakın hükümet kurulmuş ve koalisyon denemeleri kısa süreli olmuştur. Adalet Partisi dışında hiçbir parti tek başına iktidar olma olanağını elde edememiştir.

1960 darbesi sonrası askerlerin eli sürekli siyasetin üzerinde olmuştur. 12 Mart 1971 muhtırası, bu süreçte kapatılan partiler, darbeci generallerin Cumhurbaşkanlığı makamındaki etkileri, askerlerle siyasiler arasındaki güvensizlik bu dönemde kendini göstermiştir.

12 Mart 1971 Muhtırası'nın hemen ardından Türkiye İşçi Partisi'yle birlikte kapatılan Milli Nizam Partisi'nden sonra kurulan MSP ve CHP'nin kurduğu koalisyon hükümeti, ardından kurulan Sadi İrmak'ın güvenoyu alamadığı hükümet, I./II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri kurulmuştur. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti zamanında başlayan ve 1978'de kurulan Bülent Ecevit'in azınlık hükümetinde devam eden ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere artan şiddet olayları, cinayetler, Sivas olayları,

Bahçelievler ve Maraş olayları, Abdi İpekçi cinayeti 12 Eylül 1980 darbesine yaklaşıldığının işaretleridir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden önce, 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan ara seçimlerde Adalet Partisi'nin başarısız olması üzerine Ecevit azınlık hükümeti yerine MSP ve MHP'nin dışarıdan desteklediği Demirel azınlık hükümeti kuruldu.

Bu arada yıllardır süren ekonomik krize çareler aranmaktaydı. 24 Ocak 1980 tarihinde hüküme, ekonomik tedbir paketi açıkladı. Bu paket, bundan sonra "24 Ocak Kararları" olarak anılacaktır (Aydın&Taşkın, 2016, s.310).

Ekonomik krizin üstüne artan sokak olayları, Tarih, Çorum olayları, Nihat Erim Suikasti ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nin bu dönemde örgütlenme faaliyetine girişmesi gibi olaylar da darbenin öncüsü olmuştur.

12 Eylül 1980 darbesinden altı gün önce İsrail Meclisi'nin Kudüs'ü başkent olarak ilan etmesini (6 Eylül 1980) protesto için Milli Selamet Partisi tarafından Konya'da Kudüs Mitingi¹² düzenlenmiştir.

MSP'nin Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler ve bir komite tarafından düzenlenen mitinge MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan katılarak 100 binin üzerindeki kalabalığa konuşma yapmıştır. Kaynaklar "O gün orada yüz bin kişinin olduğu söylemektedir" (Aydın&Taşkın, 2016).

İsrail'in Müslümanlarca kutsal kabul edilen Kudüs'ü başkent ilan etmesine karşı düzenlenen mitingde halkın "Şeriat İslâm'dır. Anayasa Kur'an'dır, Şeriat Hakkımız Söke Söke Alırız, Komutan Erbakan Akıncı Asker, Ya Şeriat Ya Ölüm, Kahrolsun İsrail" gibi sloganlar attığı o günkü basın organlarında yer almıştır.

Milli Selamet Partisi'nin 6 Eylül 1980 yılında yaptığı mitingden bir hafta sonra 12 Eylül 1980 tarihinde ordu darbe yaptı. Orgeneral Kenan Evren ve bir grup asker tarafından gerçekleştirilen darbeden sonra tüm siyasi partilerle birlikte MSP'nin de kapatılması için dava açıldı.

¹² Milli Görüş partilerinin Kudüs hassasiyeti her zaman kendini göstermiştir. 6 Eylül 1980'de Konya'da düzenlenen Kudüs Mitingi'ni MSP'nin kapatma davasında delil teşkil etmişken, 28 Şubat postmodern darbesi ve Refah Partisi'ne kapatma davasının açılmasında da Ankara'da düzenlenen Kudüs Gecesi delil gösterilmiştir.

12 Eylül 1980 darbecileri MSP'ye kapatma, Erbakan ve 33 arkadışına ise iddianame hazırlatmıştır. Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından hazırlanan iddianamede Erbakan ve arkadaşları “laikliğe aykırı davranmak ve şeriat devleti kurmak amacıyla fiili birlik oluşturmak” gibi sebepler gerekçe gösterilmiştir.

Karara göre, Necmettin Erbakan'a 4 yıl hapis ve 1,5 yıl Eskişehir'de mecburi ikamet, MSP'li diğer sanıklara ise 2 ile 4 yıl arasında değişen cezalar vermiştir. Askeri Yargıtay 4. Dairesi 3,5 aylık incelemeden sonra 8 Mayıs 1984 yılında MSP yöneticileri hakkında mahkûmiyeti bozması üzerine Askeri Mahkeme de 13 Şubat 1985 tarihinde tüm sanıkların beraatına karar vermiştir.

12 Eylül 1980 darbesiyle bu tarihten önceki siyasi partiler feshedildiğinden yapılacak seçimler yeni kurulacak partilerle yapılacaktı. Üstelik kurulacak partiler, darbe yönetiminin onayından geçmek zorundaydı. Bu şartlar altında kurulan Necdet Calp'ın liderliğindeki Halkçı Parti, Turgut Sunalp'ın liderliğindeki Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi'nin seçimlere girmesi kararlaştırılmıştır.

12 Eylül darbesiyle Milli Selamet Partisi'nin kapatılması, lideri Necmettin Erbakan'ın da siyasi yasaklı hale getirilmesi, Milli Görüş hareketinde siyasal kırılma meydana getirmiştir. Milli Görüş'ün ilk partisinin açılışından 14 ay gibi kısa bir süre sonra kapatılması, peşinden kurulan MSP'nin de 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılması Milli Görüş'te siyasi anlamda farklı mecraları ve arayışları doğuracak kırılmaların ortaya çıkmasına zemin teşkil etmiştir.

Milli Selamet Partisi, Ekim 1973'te yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde % 11,8 oy oranıyla 48 milletvekili çıkartmış, Haziran 1977 seçimleri arefesinde MSP içindeki Nurcuların muhalefet ve istifalarının etkisiyle % 8,6 oy oranıyla 24 milletvekili çıkartabilmiştir (Tablo, 2).

Benzer durum, MSP'nin 12 Eylül askeri darbesiyle kapatılmasından sonra da yaşanmıştır. Partinin kapatılması, lideri Necmettin Erbakan'a siyasi yasak getirilmesi ve MSP'nin yerine kurulan Refah Partisi'nin 29 kişilik kurucular kurulundan 25'inin veto edilmesi, ayrıca yeni kurulan partinin kuruluş dilekçesinin 19 Temmuz 1983 tarihinde verilmesine rağmen, işlemlerin uzatılarak kuruluşun geciktirilmesinden dolayı Refah

Partisi, 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlere katılamamıştır. MSP'nin kapatılmasıyla yaşanan kırılmanın boyutu Refah Partisi'nin kurulmasından sonra daha iyi görülmüştür.

Tablo 3: 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
ANAP	%45,1	211
HP	%30,5	117
MDP	23,3	71
BĞMZ.	%1,1	-

Kaynak: www.ysk.gov.tr

Tablo 4: 25 Mart 1984 Mahalli İdareler Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Aldığı oy sayısı
ANAP	% 41.5	7,355,796
SODEP	% 23.3	4,136,976
DYP	% 13.2	2,346,543
Halkçı Parti	% 8.76	1,552,186
MDP	% 7.09	1,255,817
REFAH PARTİSİ	% 4.40	780,342
BAĞMZ.	% 1.63	288,621

Kaynak: www.ysk.gov.tr

Bütün bu olumsuzluklardan dolayı Refah Partisi ilk defa 25 Mart 1984 mahalli idareler seçimlerine katılabilmiş ve % 4,4'lük bir oy oranı alabilmiştir.

Seçim verilerine bakıldığı zaman 5 Haziran 1977 yılında yapılan seçimlerde Milli Görüş hareketinin partisi MSP, %8,6 oy almışken, partinin kapatılması ve aradan geçen altı yıldan sonra MSP'nin yerine kurulan Refah Partisi'nin 28 Mart 1984 yerel seçimlerine ancak % 4,4'lük oy oranına ulaşabilmesi Milli Görüş hareketindeki siyasi kırılmayı göstermektedir.

Milli Görüş hareketinin ikinci partisi MSP, 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde % 11,8 oy oranına ulaşmışken, aynı hareketin devamında kurulan Refah Partisi, ancak 20 Ekim 1991 yılında bu oranı yakalayabilmiştir. Refah Partisi, MÇP ve IDP ile yaptığı seçim ittifakıyla 18 yıl sonra % 16,8 oy alabilmiştir.

Elimizdeki seçim verileri, parti kapatmaların Milli Görüş hareketinin ilerleyişini nasıl olumsuz etkilediğini ve siyasi kırılma meydana getirdiğini göstermektedir.

3.8 Refah Partisi (RP)

Milli Selamet Partisi'nin kapatılması, lideri Necmettin Erbakan ve arkadaşlarına siyaset yasağı getirilmesinden sonra 19 Temmuz 1983 tarihinde Refah Partisi adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Hareketin lideri Necmettin Erbakan'ın siyasi yasaklı olmasından dolayı partinin kurucu başkanı olarak Av. Ali Türkmen belirlenmiştir. İçişleri Bakanlığı'na verilen dilekçe Milli Güvenlik Konseyi tarafından veto edilmiş, veto gerekçesi olarak da kurucu üyeler arasında yer alan bazı isimler öne sürülmüştür. 29 kişilik yeni bir liste yapılmış, bu listeden de 25 kişi veto edilmiştir. Bunun üzerine kurucu genel başkan Ahmet Tekdal olmuştur.

Refah Partisi'nin ilk katıldığı seçim 25 Mart 1984 mahalli idareler seçimleridir ve RP % 4,4'lük oy oranıyla son sırada yer almıştır (Tablo, 4). Refah Partisi katıldığı bu ilk seçimde Van ve Urfa belediye başkanlıklarını kazanmıştır. 28 Eylül 1986'da yapılan ara seçimlerde ise oy oranı %5,4'e yükselmiştir.

12 Eylül 1980 darbesinin gölgesinde yapılan 1983 genel seçimlerinde, Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş gibi tecrübeli siyasetçilerin siyasi yasaklı olduğu bir ortamda tek başına iktidara gelen ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal, 6 Eylül 1987'de referandum kararı almış ve halk askeri darbeye siyaset yasağı getirilen liderlerin siyasete dönmesine evet demiştir. "Özal (6 Eylül 1987'deki) halkoylamasını % 49,76 'Hayır'a karşı % 50,24 'Evet'le kıl payı kaybetti" (Zürcher, 2016, s.411).

Böylece siyaset yasaklı liderler siyasete geri döndü. Demirel, Türkeş, Ecevit ve Erbakan'ın siyasi yasakları kalktı. Siyaset yasağı kalkan Necmettin Erbakan, 11 Ekim 1987'de yapılan kongrede RP Genel Başkanlığı'na seçilmiştir.

Erbakan'ın siyasete geri dönmesiyle Refah Partisi'ndeki yükseliş hızla devam etmiş, Refah Partisi, 29 Kasım 1987 yılında yapılan genel seçimlerde % 7,2 oy almasına

rağmen, yeni getirilen %10'luk seçim barajından dolayı milletvekili çıkartamamıştır. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde ise oyunu % 8,7'ye çıkartmıştır.

Refah Partisi bir önceki seçimlerde seçim barajını aşmaya ramak kalmıştı ancak siyasal İslâmcılar, Milliyetçiler ve Yeniden Milli Mücadeleciler'in seçim ittifakı günmede gelmişti. 20 Ekim 1991 yılında yapılan milletvekilliği genel seçimlerine Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi (RP-MÇP-IDP) seçim ittifakıyla girmiş ve % 16,9 oy oranıyla 62 milletvekili çıkartmıştır (Tablo, 5).

Tablo 5: 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
DYP	%27,0	178
ANAP	%24,0	115
SHP	%20,8	88
RP (MÇP+IDP)	%16,9	62
DSP	%10,8	7

Kaynak: www.ysk.gov.tr

1991 seçimlerinde alınan başarıdan sonra Refah Partisi'nde istikrarlı bir şekilde büyüme devam etmiştir. Bu süreçte RP, diğer partilerin aksine büyük reklam kampanyalarına değil klasik örgütlenme yöntemlerine başvurmuştur. Seçmen kitlesiyle doğrudan ilişki kurabilmek için yapılan ev ziyaretleri bu yöntemin en önemli ayağıydı. Ayrıca insanlara ulaşabilmek sohbetler ve konferanslar düzenlenerek daha geniş kitlelere erişebilmenin yolları aranmıştır.

Bu dönemde Oğuzhan Asiltürk, Recai Kutun, Yasin Hatipoğlu, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Temel Karamollaoğlu, Mustafa Kamalak gibi tecrübeli isimlerin yanında R.Tayyip Erdoğan, Abdüllatif Şener, Abdullah Gül, Bülent Arınç ve İ.Melih Gökçek gibi genç isimler de ön plana çıkmaya başlamıştır.

1 Kasım 1992'de yapılan kısmi yerel seçimler RP'nin yükselişinin başlangıcı olmuştur. RP % 26,9 oy alarak İstanbul'da "Bağcılar, Bahçelievler, Güngören ve Tuzla" belediye başkanlıklarını kazanmıştır.

Bu arada sağ ve sol partilerde yaşanan yolsuzluk olayları da RP'nin elini güçlendirmiştir. DYP'yi İLKSAN, SHP'yi İSKİ, ANAP'ı bazı yolsuzluk söylentileri

yapırmaktaydı. Muhsin Yazıcıoğlu'nun MÇP'den ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni kurması da Milliyetçi Çalışma Partisi'ni olumsuz etkilemiştir.

Ömer Laçiner, merkez sağın yıpranmasını “merkez sağın kimyası”nın bozulmasına bağlamakta ve merkez sağın kimyasını ve bileşenlerini Sünni İslâm, muhafazakârlık, Türk milliyetçiliği ve iktisadi liberalizm şeklinde açıklamaktadır. Laçiner'e göre bu harçta neo-liberal söylemin belirleyiciliğinde Sünni İslâm ve Türk milliyetçiliğiyle harmanlanan harç 1990'lara geldiğinde çözülmeye yüz tutmuştur (Birikim, Mayıs 1997).

Merkez sağın yıprandığı 1990'lı yıllarda Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümü (17 Nisan 1993) de merkez sağı farklı bir yöne çekmiştir. Özal'ın vefatından sonra yapılan seçimlerde Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçilmiş, Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasıyla Doğru Yol Partisi genel başkanlığına Tansu Çiller seçilmiştir.

Merkez sağ partilerden Anavatan Partisi kurucusu Turgut Özal'ın ölümü, Doğru Yol Partisi (DYP) ise genel başkan Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra tecrübeli genel başkanlardan yoksundu. Her iki parti de Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'in genel başkanlığında yeni bir sürece girmiştir.

Merkez sağdaki değişikliklerin yaşandığı günlerde yapılan 27 Mart 1994 mahalli idareler seçimlerinde Refah Partisi, İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlıkları'nı kazanmıştır. RP'nin adayları İstanbul'da R.Tayyip Erdoğan, Ankara'da ise İ.Melih Gökçek belediye başkanlığını kazandı.

Tablo 6: 27 Mart 1994 Mahalli İdareler Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Aldığı oy sayısı
ANAP	%22,8	4.527.710
DYP	%19,0	3.774.378
REFAH PARTİSİ	%18,9	3.769.721
SHP	%16,8	3.348.869
DSP	%7,9	1.581.599
MHP	%7,5	1.500.523
CHP	%4,4	869.921
BAĞMZ.	%0,8	154.379
DİĞER	%2,0	370.235

Kaynak: www.yzk.gov.tr

Yerel seçimlerde merkez sağ partilerin oy kaybına uğraması ve Refah Partisi'nin yükselişi 24 Aralık 1995'teki milletvekilliği seçimlerinde de devam etmiştir.

Refah Partisi'nin oylarındaki istikrarlı artışın sebeplerinden birisi özellikle merkez sağ partilerin toplumun sorunları karşısındaki tutumları ve çözüm odaklı projeler geliştirememeleridir. Merkezin erimesi ve parçalanması sürecinin köklerinde 1980'li yıllarda hâkim olmaya başlayan ideolojisiz, toplumsal projesiz ve yaratıcı fikir yoksunu bir siyaset yapma tarzı vardı. Yapılacak işlerin ne olduğunu sormayarak siyaseti, idareye indirgeyen bu çeşit siyaset yapma tarzının hâkim olduğu 24 Aralık 1995 seçimleri, bir belirsizlik ve kilitlenme üreterek, merkezin erimesi ve parçalanması sürecinde doruk noktasına ulaştığımızı göstermişti (Çınar, 2005, s. 63).

Mustafa Kamalak, Refah Partisi'nin yükselişinde planlı bir proje olan “Adil düzen” söyleminin, yerli sanayi ve milli sanayi söylemlerinin etkili olduğunu söylemektedir. Yasin Hatiboğlu ise Adil düzen'in herkesin memnun olduğu bir düzen olduğu, ezenin olmadığı, sömürünün olmadığı bir düzen olduğu ve toplumun bunu algıladığı görüşündedir. Abdülatif Şener ise “RP kendisini tanıtırken ‘Adil düzeni getireceğiz’ dediği zaman adeta büyü bir şey söylüyordu” dedikten sonra “halkımızın adalet arayışı refah arayışından hep önde olmuştur” tespitinde bulunmaktadır. (Birand, 2012, s. 59)

Seçim arefesinde RP'ye katılan Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'in partiye katılıp “Pazara kadar değil, mezara kadar RP'liyim” söylemi de tabanda heyecan uyandırmıştır. Bu şartlarda 24 Aralık 1995'te yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde RP % 21. 4 oyla birinci parti olmuştur. Merkez sağda ANAP %19,6, DYP % 19,2 oy almış, MHP baraj altında kalmış, CHP ise kıl payı aşmıştır (Tablo, 7).

Tablo 7: 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
REFAH PARTİSİ	%21,4	158
ANAP	%19,6	132
DYP	%19,2	135
DSP	%14,6	76
CHP	%10,7	49

Kaynak: www.ysk.gov.tr

Bu arada MHP'ye geçen DGM Başsavcısı Nusret Demiral'in "Ezan yeniden Türkçe okunmalı, ibadet Türkçe yapılmalı" söylemi muhafazakâr kesim üzerinde şok etkisi yapmış ve MHP oy kaybetmiştir. Ruşen Çakır, 1995 seçimlerinde RP'nin İç ve Doğu Anadolu'da yaptığı patlamayı anlatırken bu bölgenin MHP eğilimli seçmeninin bir bölümünün Alparslan Türkeş'in yakınlarını listelere koymasına ve MHP adayı DGM eski Başsavcısı Nusret Demiral'in "Türkçe ezan" söyleminden rahatsızlığı dolayısıyla MHP'nin baraj altında kaldığını ve seçmenin RP'ye kaydığı tesbitinde bulunmaktadır (Birikim, Mayıs 1999).

Seçimlerin ardından MHP lideri Alparslan Türkeş ve MHP Genel Başkan Yardımcısı Servet Turgut "Demiral'in Türkçe ezan demeci ve asılsız anketlerin MHP'nin baraj altında kalmasına sebep olduğu yönünde açıklamalar yapmıştır. (Hürriyet, 01.10.2002)

1995 seçimlerinden birinci parti çıkarak tarihinin en büyük başarısını elde eden Refah Partisi'nin lideri Necmettin Erbakan, hükümeti kurmak için partileri ziyaret etmiş, CHP, DYP ve ANAP'ın olumsuz tavırlarından dolayı sonuç alamamıştı. 24 Aralık 1995 milletvekiliği genel seçimlerinde % 21.4 oy alarak birinci parti olan Refah Partisi'ne karşı oluşan blok, RP'nin başkanlığındaki bir koalisyonu mümkün kılmamıştı.

Refah Partisi'nin iktidarını engellemek için mecliste en çok milletvekiline sahip iki parti (ANAP ve DYP), aylarca uğraştı ancak Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller arasındaki husumet bu çabaları boşa çıkarttı (Findley, 2012, s. 357). Daha sonra DYP ve ANAP zoraki bir araya getirilerek Anayol hükümetini kuruldu.

Anayol hükümeti, 12 Mart 1996 tarihinde güvenoyu aldı. 2 Nisan 1996'da Anayol hükümetin ortağı DYP lideri Tansu Çiller'in TEDAŞ dosyası Refah Partisi tarafından TBMM'ye taşındı. 10 Nisan 1996 tarihinde TOFAŞ dosyası da gündeme geldi. Anayol hükümeti, 27 Mayıs 1996 tarihinde Refah Partisi'nin gensoru önergesi ve DSP'nin desteklemesiyle yıkıldı.

7 Haziran 1996 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurma görevi tekrar Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a verildi. RP ve DYP'nin koalisyon kurması gündeme geldi. 27 Haziran 1996 tarihinde RP-DYP'nin koalisyon hükümeti kurması konusunda mutabakata varıldı. 28 Haziran'da Refahyol hükümeti kuruldu.

Refah Partisi ve Doğruyol Partisi'nin birlikte kurdukları Refahyol koalisyon hükümetinde bakanlıklar da bu iki parti arasında paylaştırıldı. Kurulan 54. Refahyol hükümetinde Prof. Dr. Necmettin Erbakan siyasi yaşamında ilk kez Başbakan oluyordu. Ortağı Prof. Dr. Tansu Çiller ise Başbakan Yardımcılığı koltuğundaydı. Necmettin Erbakan, ekonominin kendi kontrolünde olmasını istiyordu bu sebeple Maliye Bakanlığı, RP'de kaldı.

Refahyol hükümeti Türkiye tarihinde bir ilk olan “denk bütçe” yapmayı başarmıştı. Dönemin Maliye Bakanı Abdüllatif Şener, denk bütçenin mimarının Başbakan Necmettin Erbakan olduğundan bahsetmektedir: Evet, denk bütçe fikri başbakana aittir. Maliye Bakanı benim. Ama bütçe sadece Maliye Bakanlığı'yla bağlantılı olmaktan öte, topyekûn hükümetle ilgilidir. Teknik gerekçelerini, olur veya olmazlığını anlatacak veya sunacak olan Maliye Bakanıdır. Bunu da kabul ediyorum (Toker, 2008, s.207).

3.9 Refah Partisi'nde Kırılma: 28 Şubat Post-Modern Darbesi

Refahyol hükümetinin iş başına gelmesinden sonra, denk bütçe yapıldı; havuz sisteminin oluşturularak işçi, memur, askeri personel ve emeklilere yüksek oranlarda zamlar verildi. İlk icraat olarak asgari ücret yüzde 100 artırıldı. (Bırad, 2012).

Başbakan Necmettin Erbakan, ezilen kesimlere, emeklilere, işçi, memur, emniyet ve askeri personele yüksek oranda zamlar yaparak toplumun farklı kesimlerine olumlu mesaj vermişti. Aslında Erbakan, “biz gerici değiliz, bizim tek hedefimiz ezilen kesimin haklarını teslim etmek ve adil ve paylaşımcı bir sistem kurmak” demek istiyordu. Bunun sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştı. Gazeteci Doğan Heper, “Erbakan'ın serinkanlı taktiği en belirgin meyvelerini ekonomide verdi. Bugünlerde pekçok kişi Hocaya paralel ekonominin olumlu sinyaller verdiğini açık seçik ilan ediyor (Milliyet, 18 Mayıs 1997).

Ancak gerek siyasilerin gerek iş dünyasının Refah Partisi'ne karşı olumsuz tavrı daha seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz ortaya çıkmıştı. Refah Partisi'nin içinde olmadığı bir koalisyon formülü aranmış, zorlamayla Anayol hükümeti kurulmuştu. TÜSİAD gazete ilanıyla Anayol hükümetine destek verdiğini deklere etmişti. İş

dünyasının Refahyol hükümetine karşı tavrına karşı sadece Sakıp Sabancı “Erbakan Başbakan olmalı, Hoca mutlaka denenmeli” (Milliyet, 5 Haziran 1996) diyordu.

Aslına ordu ile RP arasındaki gerginlik Erbakan Hükümeti kurulur kurulmaz gözlenmeye başlamıştı. Ağustos 1996’da dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, Erbakan’ın da dinlediği konuşmasında irtica ile mücadelenin en az PKK ile mücadele kadar önemli olduğunu söylemişti (Aydın&Taşkın, 2016, s.431).

Aynı günlerde Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı “Her türlü bağınazlık ve gericiliğin karşısındayız (Bişkin, 2018) açıklamasını yapmıştı. Ordunun Erbakan’a olumsuz tavrı daha ilk günden belli olmuştu.

Erbakan’ın Milli Görüş hareketini başlattığı ilk günden beri iki temel hedefi vardı. Bunlardan birisi Adil Düzen vasıtasıyla ezilenlerin hakkını ezenlerden almak ve adil bir ekonomik düzen kurmak, ikincisi de Siyonizmle mücadele ederek Müslümanları bir araya getirmek.

Refahyol’un ilk günlerinde ekonomik faaliyetlere yönelen Erbakan’ın dış politikada nasıl davranacağı merak konusuydu. Çünkü, Erbakan, siyasi hayatı boyunca Siyonizmi en büyük düşmanı olarak gördüğünü söylemiş, batı dünyasını da Siyonizmin hizmetkârı olamkla suçlamış ve Milli Görüş dışındaki bütün siyasetleri, siyasi partileri Batı taklitçisi ilan etmişti. (Birand, 2012).

Refahyol hükümeti kurulduktan sonra Başbakan Erbakan, 10 Ağustos 1996’da İslâm ülkelerini (Pakistan, İran, Singapur, Endonezya, Malezya) kapsayan on günlük dış geziye çıktı. İran’la doğalgaz, petrol ve enerji anlaşmaları imzaladı. Toplam 23 milyar dolarlık bu anlaşma ABD’nin tepkisini çekti. ABD, İran ile yapılan ekonomik işbirliği anlaşmasının iptalini istedi. Aynı günlerde Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı da İran gezisini eleştirdi. Karadayı İran gezisine tepkisini İran devriminden kaçan bir generalin “İran’da generaller, Hümeyni hareketinin irticanın ta kendisi olduğunu fark ettiklerinde iş işten geçmişti” sözleriyle ortaya koydu.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın İslâm ülkelerini kapsayan ilk dış gezisine gerek dışarıdan gerekse içerideki laik kesimden tepkiler devam ederken, 2 Ekim 1996’da Mısır, Libya ve Nijerya’yı kapsayan ikinci dış gezisi gerçekleşti. Özellikle

Libya gezisi kamuoyunda günlerce tartışıldı. Kaddafi'nin Türkiye'nin kürt politikasını ve Siyonizmle 1949'dan beri iyi ilişkilerini eleştirmişti.

Kaddafi'nin siyasi nezaketten uzak tavırlarına Refahyol'un ortağı DYP'den de tepki gelmiş ve DYP lideri Çiller''Bir çöl bedevisi'nin etmiş olduğu laflar karşısında bizim yumruğumuz masaya inerdi'' eleşirisini getirmişti. (Birand, 2012)

Dönemin Maliye Bakanı Abdüllatif Şener konuyu değerlendirirken Erbakan'ın Kaddafi'nin sözleri karşısında sessiz kalmasını Türk iş adamlarının borçlarını alma zorunluğundan kaynaklandığından bahsetmekte, bu gezinin Kıbrıs Barış harekâtı sırasında CHP-MSP hükümetine silah yardımı dolayısıyla Kaddafi ile Erbakan arasındaki hukuka güvenilerek yapılan bir seyahat olduğunu vurgulamaktadır.

Şener, "O hukuka güvenilerek yapılan bir seyahat sözkonusu. Bu Türkiye'nin kabahati değil. Türk başbakanının kabahati olarak değerlendirilecek bir hadise değil. Doğrudan doğruya Libya liderinin hatası ve yanlıştır" (Birand, 2012) değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Başbakan Erbakan, Libya ziyaretinde kamuoyunu nezdinde yıpratıldı. Buna rağmen seyahat sonrası İslâm Ortak Pazarı'nın kurulması için çalışmalara başlandı. Batılıların G-7'sine karşı İslâm toplumlarının D-8'i kuracakları açıklandı. D-8'in kurulması için yapılan hazırlık çalışmaları 22 Ekim 1996'da İstanbul'da düzenlenen "Kalkınma İşbirliği Konferansı"yla başladı. D-8'in kuruluş çalışmaları 28 Şubat öncesine rastlamıştı. D-8'in resmin kurulması 15 Haziran 1997'de İstanbul'da devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleşmiştir.

28 Şubat postmodern darbe sürecine doğru Refahyol hükümetinin önüne çok önemli sorunlar çıkmıştır. Refahyol'un ilk sınavı ise cevaevlerindeki ölüm oruçları oldu. (Birand, 2012). Aslında ölüm oruçları süreci Anayol hükümeti'nin Adalet Bakanı Mehmet Ağar zamanında başlamıştı. Refahyol'un Adalet Bakanı Şevket Kazan, mahkûmların haklarını düzeltmek için yeni bir genelge yayınladı ancak eylemler devam etti. Refahyol'un başını ağrıtan ölüm oruçları 27 Temmuz 1996'de son buldu.

Devlette ve siyasetteki çürümenin ortaya çıktığı 3 Kasım 1996'da gerçekleşen Susurluk olayı da Refahyol hükümetinin başını ağrıtan olaylardan biriydi. 10 Kasım 1996 tarihinde Refah Partisi Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin bir

toplantıda sarfettiği “İçim kan ağlayarak törenlere katıldım” sözleri yeni bir krize neden oldu.

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 6 Aralık 1996’da Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan’ın Hac konuşması hakkında suç duyurusunda bulundu. 24 Aralık 1996’da Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı “Türkiye’yi Ortaçağ karanlığına sürüklemek isteyenler var” (Bişkin, 2018) dedi.

28 Aralık 1996’da Aczimendilerin lideri Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin’in evine yapılan baskının görüntülerinin basına sızdırılması ve TÜRK-İŞ öncülüğünde yapılan hükümete uyarı mitingi gibi olaylar 28 Şubat’a yaklaşıldığının işaretleriydi.

Refahyol hükümetinin 10 Ocak 1997 tarihinde devlet kurumlarındaki mesai saatlerinde Ramazan münasebetiyle mahalline göre düzenleme yapması, İstanbul Sultanbeyli’de II. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Doğu Saatçioğlu’nun RP’li Belediye başkanına rağmen 10 Kasım 1996’da Atatürk heykeli diktirmesi de bugünlerde gerçekleşmişti. Bu olaya sert tepki gösteren RP’li Bakan Necati Çelik’e 10 Ocak 1997’de Genelkurmay Başkanlığı suç duyurusunda bulundu.

1997 başlarında Refah Partisi mensuplarına ait konuşma kasetleri servis edilmeye başlandı. Özellikle RP Rize milletvekili Şevki Yılmaz’ın kasetleri piyasaya sürüldü.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın Başbakanlık Konutu’nda Türkiye’deki cemaat ve kanaat önderlerine iftar yemeği vermesi (11 Ocak 1997), 28 Şubat sürecinin ayak seslerini iyiden iyiye duyulur hale getirdi. (Birand, 2012). Buna tepki gösteren Atatürkçü Düşünce Derneği, 21 Ocak 1997 tarihinde yemek davetine suç duyurusunda bulundu.

Bu süreçte, Refah Partisi’ne karşı yürütülen kampanyanın en önemli ayağını ordu oluşturuyordu. 28 Şubat’ın öncesi ve sonrasında ordu “Silahsız Kuvvetleri” sürece dâhil etmek konusunda ısrarlı davrandı. Zaten bir hafta içinde TESK, TİSK, TOBB, TÜRK-İŞ ve DİSK, MGK’da alınan kararlara desteklerini açıkladılar. (Aydın&Taşkın, 2016, s.431)

O günlerdeki ortamı Eski Başbakan Yardımcısı Nahit Menteşe şöyle anlatmaktadır: Kocatepe’deki cenazede baktım kuvvet komutanları, generaller var.

Emekli generaller var. Konuşuyorlar. Refahyol'dan hiç memnun değiller. Erbakan'dan hiç memnun değiller, tepkili hepsi de... Tansu Çiller'den de memnun değiller. Neden? Erbakan'ı başbakan yaptı diye (Birand, 2012).

26 Ocak 1997'de Ordu içinden bazı subaylar Gölcük donanmasında 72 saat süren olağanüstü şurada bir araya geldi. Danıştay bu toplantıdan iki gün sonra Refahyol hükümetinin Ramazan düzenlemesiyle ilgili yürütmeyi durdurma kararı verdi.

Kudüs anma toplantısı (30 Ocak 1997) Refah Partisi'ni zora sokan olaylardan birisiydi. RP Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından düzenlenen Kudüs gecesine DGM tarafından inceleme başlatılmıştır. 14 Şubat 1997'de DGM, RP Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız ve Nurettin Şirin ile birlikte dokuz kişinin "Kudüs Gecesi"nden dolayı tutulanmasına karar verdi.

1 Şubat 1997 tarihinde Başbakan Erbakan'ın üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılması konusunu Bakanlar Kurulu'nda imzaya açtı. Refahyol hükümetinin ortağı Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, Erbakan tarafından imzaya açılan ve üniversitelerde başörtüsünün serbest olmasına dair kararnameyi imzalamayacaklarını açıkladı.

Kararnamenin imzaya açılmasından dört gün sonra 5 Şubat 1997'de Sincan'da tanklar yürüdü. Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, Sincan'da tankların yürümesi hakkında "Demokrasiye balans ayarı yaptık" dedi.

Ankara'da Şeriata karşı kadın yürüyüşü düzenlendi (15 Şubat 1997). CHP lideri Deniz Baykal ve TBMM Başkanvekili Uluç Gürkan yürüyüşe destek verdi. Oramiral Güven Erkaya'nın, Refah Partisi'ni kastederek dinci akımların PKK'dan daha büyük tehdit olduğu şeklindeki beyanatı 28 Şubat'taki askeri vesayet baskısını göstermektedir.

Refahyol hükümetinin kuruluşundan 28 Şubat'a ulaşan sürece bakıldığında kısacak bir zamana çok sayıda olayın sığdırıldığını, sürecin tam bir kaos ortamında işlettirildiği görülecektir.

Gerek Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının açıklamaları, gerek Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, muhalefet liderleri Deniz Baykal, Mesut Yılmaz ve

Bülent Ecevit'in açıklamalarına bakıldığı zaman 28 Şubat postmodern darbe sürecine katkı sağladığı görülecektir.

Elbette askerlerin ve siyasilere olumsuz tavrı süreci tek başına yönetmemiştir. Sivil toplum kuruluşları TİSK, TESK, TOBB, TÜRK-İŞ, DİSK beşlisinin eylemleri, BÇG (Batı Çalışma Grubu)'nun askeri ve sivil bürokraside fişlemelerle inançlı insanları baskı altında tutmaya çalışması, üniversite rektörlerinin başörtüsü yasakları ve özellikle İstanbul Üniversitesi'ndeki başörtülülere yönelik "ikna odaları" kurulması da süreci daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

28 Şubat 1997 tarihindeki Milli Güvenlik Kurulu toplantısı, üç saat planlanmasına rağmen dokuz saat sürmüş, bu toplantıda halk tarafından seçilen, TBMM tarafından güvenoyu alan bir hükümet baskı altına alınmaya çalışılmıştı. "MGK, tarihinde ilk kez kendine muhalefet eden bir hükümetle karşılaşmıştı (Çınar, 2005, s. 66).

Kamuoyunda 28 Şubat kararları şeklinde isimlendirilen tarihi MGK kararlarının imzalanıp imzalanmadığı kamoyunda çok tartışıldı. Başbakan Necmettin Erbakan tarafından "biraz daha üzerinde çalışalım" denilerek imzalanmamıştı. Refahiyol hükümetinin Adalet Bakanı Şevket Kazan "Erbakan, bu 20 maddedeki bazı ifadeleri kabul etmeyerek, kararları imzalamadı" (Habertürk, 28 Şubat 2018) demektedir.

Başbakan Erbakan, Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararların anti-demokratik ve yasadışı olduğunu deklere etmek için siyasi parti liderleriyle görüşmeler yapmış, destek istemiştir. Sonuç alamayınca kararların TBMM'de tartışılması için girişimde bulunmuş, hükümet ortağı Tansu Çiller'in bu görüşü desteklemiştir. Ancak, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli "MGK kararlarının muhatabı hükümettir. Bunları kesinlikle mecliste tartıştırmam" demek suretiyle reddetmiştir.

Başbakan Necmettin Erbakan, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarını açıklama bölümünü imzalayarak incelenmek üzere Bakanlar Kurulu'na göndererek (5 Mart 1997) süreci uzatmak istemiştir. Bakanlar Kurulu'nun iki ay toplanamaması üzerine görüşülemediği, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli'nin konuyu mecliste gündeme almamasından sonra da kadük kalmıştır.

28 Şubat postmodern darbesiyle birlikte meşru hükümetin görevden uzaklaştırılması operasyonunda, silahlı ve silahsız kuvvetler birlikte hareket etmiştir. Silahlı kuvvetlerin aktifliği kadar, Cumhurbaşkanı Demirel, muhalefet liderleri Baykal, Yılmaz, Ecevit ve Cindoruk'un tavırları da anti-demokratiktir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Başbakan Necmettin Erbakan'a irtiyala mücadele etmesi için baskı yaptığı, o dönemde yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır (CB Arşivi, Desimal: 84). Demirel, 4 Şubat 1997 tarihli mektubunda "Devrim Kanunları' uygulanmalıdır. Devletin kurumlarına 'Köktendinci cereyanın' sızması, kesinlikle önlenmelidir" (A.g.y) demektedir.

Muhalefet liderleri de benzer tavırları sergilemiştir. CHP lideri Deniz Baykal, Şeriata karşı kadın yürüyüşüne katılmış, Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in "Demokrasi balans ayarı yaptık" sözlerine destek vermiş ve "Buna psikolojide Freudyen Sprit denir demiştir. DSP lideri Bülent Ecevit hükümetin görevi bırakmasını istemiş "Ya uy ya çekil" beyanattı vermiştir. ANAP lideri Mesut Yılmaz ise "Türkiye kaosa gidiyor, güçbirliği yapmaya hazırız" sözleriyle süreçteki tavrını ortaya koymuştur.

Medyanın süreçteki tavrındaki olumsuzluk o günkü gazete manşetlerinden anlaşılmaktadır. Kartel medyanın ekserisi, seçilmiş hükümete ayar vermek için darbecilerin sözcülüğünü yapmaktan geri durmamıştır. Sabah gazetesi manşetten "Refah'a üç uyarı, Muhtıra gibi brifing, Ateşle oynuyorlar, Hoca yine ateşle oynuyor, Demirel'den hocaya çok sert mektup, Paşanın öfkesi bir boşalmadır, Erbakan devre dışı, Paşa paşa imzaladı, Sarık hareketi, İmam Hatip'e yeni öğrenci yok, Hoca devri bitti" manşetlerini atmıştır.

Cumhuriyet gazetesi "Ordudan dört uyarı, Yargıtay: Kapatırım" manşetleriyle sürece destek verirken Hürriyet gazetesi post-modern darbenin adeta sözcülüğünü yapmıştır. Hürriyet "Ya uy ya çekil, Alternatif hazır, Yapayalnız kaldılar, Refahsız arayış, Rektörler uyardı, (Fethullah Gülen): Beceremediniz artık bırakın, Askerden RP'ye şok suçlamalar, Gerekirse silah bile kullanırız, Erbakan vermiyor" vb. haberlerle süreci tahrik etmiştir.

Zaman gazetesi ise manşetten "Tank heyecanı" haberini yapmış, Refahyol hükümetinin yıkılmasından sonra yeni kurulan hükümetlere "Hayırlı olsun, Hükümet tamam" gibi manşetlerle destek vermiştir.

Fethullah Gülen'in dönemin kartel medyasına verdiği beyanatlar da demokrasiden yana tavır almadığının kanıtıdır. Nitekim Gülen, Hürriyet gazetesine verdiği beyanatta hükümete seslenerek "Beceremediniz artık bırakın" (Hürriyet, 18 Nisan 1997) demiştir. Gülen'in bu tavrı Milliyet gazetesinde "Gülen de uyardı" manşetiyle verilmiştir. Gülen grubuna ait Zaman gazetesi de bu süreçte Refahyol hükümetinin yıkılmasına sevindiğini belli etmiştir.

Bütün bu baskılara dayanamayan Başbakan Necmettin Erbakan, 18 Haziran 1997 tarihinde başbakanlıktan istifa ettiğini, dönüşümlü başbakanlığı Tansu Çiller'e devretmek istediğini belirtti.

Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi birlikte Refahyol hükümetini kurmadan önce bir protokol imzalamıştı. Protokole göre taraflar ikiye olmak üzere dönüşümlü başbakanlık yapacaktı. Hükümetin diğer ortağı DYP lideri Tansu Çiller, 28 Şubat sürecindeki baskıların artması üzerine dönüşümlü başbakanlığı erkene alarak Erbakan üzerinde oluşturulan irtica ve laiklik meselelerini de aşmayı planladıklarını anlatmaktadır (TBMM Tutanak, 2012).

Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan ve FP Genel Başkanı Recai Kutan da Tansu Çiller'in Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'le görüştüğünü, koalisyon protokolünden bahsettiğini ve Demirel'in Başbakanlığı kendisine vereceği yönünde teminat verdiğini, Erbakan'ın da bu yüzden istifa ettiğini (Milliyet, 17 Nisan 2012) anlatmaktadır.

Refahyol koalisyon hükümetinin tarafları dönüşümlü başbakanlık konusunda anlaşmış olsalar da Başbakan Erbakan'ın istifası üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel görevi DYP lideri Tansu Çiller'e değil, ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verdi ve böylece ANAP'ın başkanlığında Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi (Başkanı Hüsamettin Cindoruk) bir araya gelerek ANASOL-D hükümetini kuruldu (30 Haziran 1997).

Refah Partisi'nin seçimlerden birinci parti çıkmasından sonra Refah Partisi'ne karşı TSK'nin öncülüğünde başlatılan ötekileştirme operasyonuna Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, siyasetçiler, iş dünyası, üniversite rektörleri, işçi örgütleri ve medya yardım etmiş; Refahyol hükümetinin yıkılması için çabalanmıştır. Başbakan Erbakan'ın işçi, memur, emekli, emniyet ve askeri personele Cumhuriyet tarihinde görülmemiş

oranda yüksek zam vermesi, havuz sistemi oluşturması, denk bütçe yapması ve ezilenlerin haklarında iyileştirme yapması yeterli olmamış, topyekün bir kampanyayla iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Refahyol'un Maliye Bakanı Abdüllatif şener, 28 şubat'ın özünde Türkiye'deki bazı sermaye çevrelerinin hükümete karşı saldırısı olduğunu iddia etmekte "Refahyol hükümetinden halk memnundu. Memurlar da, emekliler de, işçiler de daha yüksek ücret almaya başladılar. Esnafın, çiftçinin gelir düzeyi yükseldi. Çalışan üreten herkesin refah düzeyi arttı ama Türkiye'de devletten beslen rant alanları tılandı. O bir yıllık dönemle ilgili hiçbir yolsuzluk iddiası ortaya çıkmamıştır" demektedir (Toker, 2008).

28 şubat 1997 post-modern darbesi ile demokrasimiz, parlametomuz, millet iradesi ve Milil Görüş, çok büyük bir darbe almıştır. Eski Bakanlardan İsmil Müftüoğlu'ya göre 28 şubat'ın iki hedefi vardır: Birisi tabanda icraatları ile mâkes bulan Refahyol hükümetini bertaraf etmek, diğeri de siyasette devamlı ivme kazanan Milli Görüş'ün önünü kesmek (Müftüoğlu, 2010).

Refah Partisi'ne karşı silahlı ve silahsız kuvvetlerin ortaklaşa yürüttüğü kampanyaya 21 Mart 1997 tarihinde açılan kapatma davası da eklenmiş ve Erbakan hoca anti-demokratik yöntemlerle başbakanlıktan istifa ettirilmiştir. Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan, bu süreçte sükûneti koruyan açıklamalarda bulunmuş, 28 şubat postmodern darbesinde halkı sokağa çağırılmamıştır. Erbakan'ın bu tutumu gerek parti içinde sorgulanmış, gerekse 1999 seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi seçim propagandasında "ürkeğe değil, erkeğe oy verin" çağrısını yapmıştır. Her ne kadar MHP, 28 şubat sürecinde demokrasinin yanında yer almasa da bu şekilde oylarını arttırmıştır.

3.10 Refah Partisi'nde İkinci Kırılma: Partinin Kapatılması

Refahyol hükümetine karşı 28 şubat 1996'daki postmodern darbesi RP lideri Necmettin Erbakan'ın başbakanlıktan istifa etmesine yol açmıştır. Ancak Erbakan'ın istifasından bir ay önce (21 Mayıs 1997) tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Refah Partisi'nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmıştır. 28 şubat gibi sıkıntılı sürecin ardından iktidarın büyük ortağı Refah Partisi'ne karşı kapatma davası açılması parti tabanında rahatsızlık meydana getirmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından hazırlanan iddianamede partinin “laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği” tezi temel kapatma nedeni sayılmıştır.

RP’nin kapatılma gerekçesinde irticai faaliyetlerin “odağı olma” gibi muğlak ifadeyle gazete küpürlerinden ve kanunlara göre delil sayılmayan video görüntülerinden oluşturulan kapatma iddianamesinde genel başkan Necmettin Erbakan dahil üst yöneticilere siyasi yasak talep edilmekte, partinin mal varlıklarına el konulması istenmekteydi.

RP’nin başörtüsü konusundaki duyarlılığı kapatma gerekçesi olarak gösterilmiştir. Partinin genel başkanı Necmettin Erbakan ve parti üst yöneticilerinin okullarda ve devlet dairelerinde başörtüsüyle öğrenim görme ve ve çalışmanın Anayasal bir hak olduğunu ısrarla iddia ederek halkı kışkırtmışlar, eylemler düzenlemişler (AYM Karar, 2018).

Başbakan Erbakan’ın tarikat liderlerine verdiği iftar yemeği, liderlerin giydiği kıyafetlerin devrim yasalarına aykırı olduğu gibi konular da iddianameye alınmıştır. Bunlardan daha ilginç olanı ise, “Esas Hakkında Mütalaa” adıyla bilinen belgenin 26 profesör ve 17 gazetecinin yazdıklarından müteşekkil olmasıydı. Bu da davanın gazete küpürleri ve video görüntüleriyle oluşturulduğunu göstermektedir.

“Esas Hakkında Mütalaa”da bir okuyucunun gazetesinin fıkıh yazırına sorduğu “İslâm dininde müziğin hükmü nedir? Mübah olan müzik çeşitleri var mıdır?” sorusuna yazarın verdiği yanıt alıntılanarak buradan “kökten dinciliğin kısıtlayıcığılı noktasında” kapatmaya delil sayılmıştır. Bağımsız bir gazetede bir yazarın okuyucu sorusuna verdiği cevaptan, RP’nin kapatılmasına delil çıkartmak dikkatsizliğin değil olsa art niyetin bir göstergesi olsa gerektir.

Gazetede okuyucu köşesinde yayınlanan bir yazıda geçen “bevl=idrar” meselesi Anayasa Mahkemesi’nin esas hakkındaki mütalasına girmiştir. Sadece bu olay bile iddianamenin ne denli taraflı ve ciddiyetsiz hazırlandığını göstermektedir. (Ş.Bedirhan, 2010)

Refahyol’un Maliye Bakanı Abdüllatif Şener, Refah Partisi’ne açılan kapatma davasında diğer partilerden farklı olarak Anayasa Mahkemesi’nce denetlenmediği,

Anayasa'nın 69'uncu maddesine aykırı olarak Maliye Bakanlığı tarafından incettirildiğinden bahsetmekte ve bu şekilde yapılan bir incelemeyle bütün siyasi partilere suç isnat edilebilir demektir. Şener, Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir siyasi parti bu yöntemle incelenmemiştir. Hiçbir siyasi partinin gelir giderleri yerli yerince harcanıp elde edilmiş mi diye bakılıp dosya böyle karara bağlanmamıştır (Toker, 2008, s. 250) demektir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından RP'nin kapatılmasına yönelik 21.05.1997 tarihinde açılan dava, 16 Ocak 1998 tarihinde karara bağlandı. Alınan kararda Refah Partisi kapatılıyor, Necmettin Erbakan'a siyaset yasağı getiriliyordu. Haşim Kılıç ve Sacit Adalı, RP'nin kapatılmasına karşı çıkmalarına rağmen, Necmettin Erbakan'a verilen cezaya onay verdiği görülmektedir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın iddianamesindeki kapatma talebine üyeler Haşim Kılıç ve Sacit Adalı red oyu kullanması üzerine kapatma kararı oy çokluğuyla, partinin genel başkanı Necmettin Erbakan başta olmak üzere Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Şevket Kazan, Hasan Hüseyin Ceylan, İbrahim Halil Çelik ve Şükrü Karatepe'ye beş yıl siyasi yasak getirilmesi kararı ise oy birliğiyle alınmıştır.

RP'nin kapatılması, lideri Necmettin Erbakan'a siyasi yasak getirilmesi ve partinin mallarına el konulması Refah Partisi'nde 28 Şubat postmodern darbesinden sonra ikinci büyük kırılmadır ve 28 Şubat ve peşinden gelen kapatma kararı Milli Görüş Hareketi'ndeki psikolojik çöküşü, siyasi kırılmayı ve parçalanmayı beraberinde getirmiştir. Milli Görüş'e gönül vermiş halk kitlelerinde "Erbakan Hocanın kurduğu bütün partiler kapatılıyor" algısını kökleşmiş, bu olaydan kısa bir süresonra Milli Görüş hareketini merkeze çekme gayretleri ve Erbakan'ın liderliğine karşı yeni hamleler denenmiştir. Bu arayışlar Fazilet Partisi döneminde iyice gün yüzüne çıkmıştır. Zaman gazetesinde "Kimi lider olarak görmek istersiniz?" sorusu yöneltilerek % 81'inin Tayyip Erdoğan, %52,2 Bülent Arınç ve %37 Abdulah Gül cevabı verdiği anketler yayınlanmıştır. (Çimen ve Özcan, 1998, 11).

1969 yılında siyaset sahnesine çıkan Milli Görüş hareketi bütün darbe, parti kapatma ve bölünmelere rağmen 28 Şubat süreci ve sonrasında Refah Partisi'nin kapatılmasıyla yaşadığı gibi bir kırılma yaşamamıştır. Özellikle Refah Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılması ve kapatılmasından sonra Fazilet Partisi'nde gelenekçi-yenilikçi ayrışmasının yaşanması Milli Görüş'ün tarihindeki en büyük kırılmayı

meydana getirmiştir. Bu tarihten sonra Milli Görüş hareketi o güne kadar ki süreçte yaşadığı gibi inişli-çıkışlı sürecini koruyamamış, lideri Necmettin Erbakan'ın hayatta olduğu sürede de oylarını arttıramamıştır.

3.11 Fazilet Partisi (FP)

Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra Milli Görüş, "Fazilet Partisi" adıyla yeni bir parti kurarak siyasi mücadelesine devam etti. Refah Partisi'ne kapatma davasının açılmasından sonra RP daha kapatılmadan yedek olarak planlanan Fazilet Partisi, 17 Aralık 1997 tarihinde İsmail Alptekin'in başkanlığında kuruldu. Yeni kurulan partide tedbir olarak, kamuoyu tarafından tanınmayan ve Refah Partisi ile resmi bağı olmayan kişiler seçilmişti.

Refah Partisi henüz iktidardayken açılan kapatma davası üzerine, Refah Partisi'nin kapatılmasından bir ay önce tedbiren kurulan Fazilet Partisi, RP'nin kapatılmasından sonra bağımsız kalan 150 milletvekilini de bünyesine katmıştır. 14 Mayıs 1998'de Recai Kutan, Fazilet Partisi genel başkanlığına getirilmiştir.

Fazilet Partisi, "Necmettin Erbakan Hocanın kurduğu bütün partiler kapatılıyor" algısının yerleştiği bir ortamda kurulmuş olması önemlidir. Özellikle genel olarak Siyasal İslâm'ın özel olarak da Milli Görüş Hareketi'nin en güçlü ve en etkili partisi Refah Partisi'nden sonra kurulan FP, hem laikliğe aykırı hakeret ve irtica gibi konulardan uzak durmak gibi bir yönelişe ve bakış açısına hem de artık dini referanslarla siyaset yapmanın imkânsız olduğu kanısında olanların arttığı RP'nin kapatılmasından hemen sonra kurulmuş olmasıyla siyaset tarihinde farklı bir konumdadır.

Refah Partisi milletvekillerinden Mehmet Bekaroğlu, geçmişteki parti kapatma hadiselerinden dolayı Fazilet Partisi'nin kuruluş aşamasında biraz daha merkeze yakın kişilerin vitrine konulması, birkaç yeni sloganla bu fırtınalı dönemin atlatılmaya çalışıldığı tesbitinde bulunmaktadır.

Bekaroğlu, bulunan yeni çareleri şöyle açıklamaktadır: Genel Merkezde ve teşkilatlarda % 40 eski isme karşılık % 60 yeni isim formülünün yanında "Gün Işığında Türkiye" kitapçığı ve buradan çıkarılarak partinin amblemine yansıtılan beş ışık;

demokrasi, insan hakları, özgürlükler, hukuk devleti ve kalkınma (Bekaroğlu, 2007, s. 27)

28 Şubat post-modern darbesiyle birlikte inançlı kesime yapılan baskılar ve Siyasal İslâm'ın partisi Refah Partisi'nin de kapatılması, bu partiye oy veren kitlede umutsuzluk oluşturdu. Erbakan Hocanın kurduğu partiler Milli Nizam, Milli Selamet ve Refah Partisi'nin "laikliğe aykırı hareket ettiği" ve "irticai faaliyetlere bulaştığı" şeklinde gerekçelerle kapılması bu düşünceye gönül vermiş kitlelerde hayal kırıklığı oluşturdu.

1995 yılında yapılan milletvekilliği seçimlerinde Milli Görüş'ün siyasi ayağı Refah Partisi % 21,4 oy almış ve Refahyol hükümetini kurmuştu. 28 Şubat postmodern darbesiyle iktidardan uzaklaştırılan ve sonrasında kapatılan Refah Partisi'nin yerine kurulan Fazilet Partisi, her ne kadar demokrasi, insan hakları, özgürlük, hukuk devleti ve kalkınma gibi olguları öne çıkartsa da 28 Şubat sürecindeki aldığı yarayı tedavi edememiştir.

Milli Görüş'ün siyasi ayağı Fazilet Partisi, 18 Nisan 1999'da yapılan seçimlerde milletvekilliği genel seçimlerinde % 15,4 oy alarak üçüncü parti olabilmiştir. 24 Aralık 1995 seçimlerinde % 21,4 oy alan Milli Görüş hareketi, Fazilet Partisi'yle birlikte girdiği seçimlerde % 15,4 oy oranıyla üçüncü parti olabilmişti. Bir önceki seçime göre % 6 oranında oy kaybetmiştir.

Tablo 8: 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
DSP	%22,2	136
MHP	%15,4	129
FAZİLET PARTİSİ	%15,4	111
ANAP	%13,2	86
DYP	%12,0	85

Kaynak: www.ysk.gov.tr

3.12 Fazilet Partisi'nde Kırılma: Yenilikçi Hareket

Fazilet Partisi'nin ilk girdiği seçimde oylarının düşmesi, Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan'ın ve üst düzey yöneticilerin siyasi yasaklı olması parti içinde iç

karışıklığa sebep oluyordu. Parti içinde adına “Yenilikçiler” denilen bir grup, parti yönetiminde daha fazla söz sahibi olmak istiyordu.

28 Şubat bir gerçeği daha ortaya çıkardı. Artık parti içinde “Yenilikçiler” adı verilen bir grup vardı. Bu grup Erbakan’ın otoritesini tartışıyordu. Bu grup ABD’yle daha stratejik ilişkiler kurulabileceğine inanıyorlardı. Erbakan’ı 28 Şubat’ta geri adım attığı için eleştiriyorlardı (Yalçın, 2013, s. 340).

18 Nisan 1999 seçim stratejisini 28 Şubat üzerine kuran ve Milli Görüş’ü “ürkek olmakla” suçlayan MHP bu stratejiyle başarılı olmuş ve seçimlerden ikinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Milli Görüş hareketi ürkek olmakla suçlayan MHP’nin, ANAP’la birlikte DSP’nin liderliğindeki hükümette başörtüsü konusundaki çekinceli tavrı dikkat çekmektedir.

Seçimden sonra DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuş, Fazilet Partisi ise ana muhalefet olarak mecliste yer almıştır. Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı’nın TBMM’ye başörtülü olarak gelmesi yeni bir siyasi kriz meydana getirmişti. DSP ve lideri Ecevit’in TBMM’deki tavrı ve Ecevit’in “şu kadını susturun” cümleleri sonrası Kavakçı’nın yemin etmesi engellenmişti.

Merve Kavakçı olayı Fazilet Partisi’nin kapatılma gerekçelerinden birisi olmuştur. Bu hadiseden beş gün sonra (7 Mayıs 1999), Yargıyat Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından Fazilet Partisi’ne kapatma davası açıldı. 7 Mayıs 1999 yılında yani FP’deki Gelenekçi-Yenilikçi ayrışmasından önce kapatma davası açılmıştı.

Refah Partisi’nin kapatılıp Necmettin Erbakan’ın siyasi yasaklı hale gelmesi, Erbakan’ın kurduğu partilerin sürekli kapatılması gibi sebebler, parti içinde gidişatı sorgulama eğilimini başlattı. Deyim yerindeyse FP ikiye ayrılmıştı. Bir tarafta, Necmettin Erbakan’ın şu ana kadar uyguladığı siyaset tarzının doğru olduğunu ve sorgulanmaması gerektiğini savunan “Gelenekçiler¹³”; diğer tarafta bu şekilde gidilirse parti kapatmalar devam eder, metod değişikliği şart diyen “Yenilikçiler¹⁴”.

¹³ Gelenekçi isimler: Recai Kutan’ın başkanlığında Oğuzhan Asiltürk, Süleyman Arif Emre, Yasin Hatiboğlu, Lütfü Doğan, Prof. Dr. Mustafa Kamalak, Temel Karamollaoğlu, Prof. Dr. Oya Akgönenç, Rıza Ulucak, Fethullah Erbaş, Fehim Adak, Cevat Ayhan, Faruk Çelik, Mehmet Bekeroğlu, Numan Kurtulmuş, Bahri Zengin, İsmail Alptekin, Veysel Candan, İsmet Toprak, Tahir Akyürek, Necati Çelik, Ahmet Derin, Sacit Günbey, Ö.Vehbi Hatipoğlu, Ertan Yürek, Lütfi Yalman, İbrahim Atıcı, Musa

Gelenekçi ve Yenilikçiler arasındaki rekabet, Fazilet Partisi'nin birinci kongresinde daha da gün yüzüne çıktı. Gelenekçi kanadın Genel Başkan adayı Recai Kutan'dı. Acaba Yenilikçi hareketin Genel Başkan adayı kim olacaktı? Adaylık için üç önemli isim ön plana çıkıyordu. Abdullah Gül, Abdülatif Şener ve Bülent Arınç. Kimin genel başkan adayı olacağı meselesi hakkında Bülent Arınç ve Abdülatif Şener'in farklı anlatımları mevcuttur.

Bülent Arınç, "Arkadaşlar, 'siz ikiniz geçin şu yandaki odaya' dediler" denildiğinden bahisle odada Abdullah Gül isminde mutabık kaldıklarını anlattıktan sonra neticeyi şöyle açıklamaktadır: "Dışarı çıktık. Arkadaşlara kararımızı bildirdim. Genel Başkan adayımız Abdullah Gül'dür dedim" (Besli&Özby, 2014, s.257) demektedir.

Abdülatif Şener ise süreci Bülent Arınç'tan farklı anlatmaktadır. Şener, süreçle ilgili olarak "Nereden bakarsanız bakın, yirmi otuz milletvekili vardı. Üçümüzü bir lojman evinde baş başa bıraktılar" dedikten sonra "Bülent ile Abdullah anlaşsın, benim için fark etmez" dedim" (Toker, 2008, s.298) demektedir.

Abdullah Gül'ün adaylığı konusunda mutabakatın sağlanması üzerine, kongreden önce 8 Mart 2000 tarihinde, Abdullah Gül'ün adaylığı basın toplantısıyla kamuoyuna duyuruldu. Abdullah Gül, Abdülatif Şener ve Bülent Arınç üçlüsü basının karşısına geçti ve Yenilikçi hareketle ilgili görüşlerini belirttiler. Önce Gül, daha sonra Şener ve Arınç görüşlerini açıkladı.

Fazilet Partisi'nin Birinci Olağan Kongresi 13 Mayıs 2000 tarihinde yapıldı. Kongrede gelenekçiler ve yenilikçiler aday çıkarttı. Gelenekçilerin adayı Recai Kutan, yenilikçilerin adayı ise Abdullah Gül'dü. Mevcut genel başkan Recai Kutan ve yeni aday Abdullah Gül'ün Genel İdare Kurulu (GİK) için liste çıkarttı.

Demirci, Ahmet Cemil Tunç, Ali Sezal, Enver Bakırcı, Turhan Alçelik, Cemalettin Hınıslioğlu, Teoman Rıza Güneri, Dengir Mir Mehmet Fırat, Hüsamettin Korkutata.

¹⁴ Yenilikçiler isimler: "Abdullah Gül'ün Başkanlığı'nda Abdülatif Şener, Bülent Arınç, Salih Kapusuz, Mehmet Ali Şahin, Abdülkadir Aksu, Akif Güllü, Cemil Çiçek, Ersönmez Yarbay, Ali Coşkun, Mustafa Baş, Osman Pepe, Nazlı Ilıcak, Murat Mercan, Zeki Ergezen, Tevhit Karakaya, Mehmet Elkatmış, Abdullah Çalışkan, Zülfikar İzol, Mehmet Özyol, İlyas Aslan, Ergun Dağcıoğlu, Kemalettin Göktaş, Bekir Sobacı, Azmi Ateş, Halise Çiftçi, Eyüp Sanay, İrfan Gündüz, Ömer Er, Ramazan Toprak, A.Veli Seyda, Hüseyin Arı, Sabahattin Yıldız, Şükrü Ünal, Mustafa Ünal, Hacı Biner, Zeki Karabayır, Nurhan Akyüz, Nurettin Aktaş, Raşit Küçük, Mehmet Ali Bulut.

Fazilet Partisi'nin Birinci Olağan Kongresi'nde Necmettin Erbakan Hocanın desteklediği genelekçilerin sloganları “Erbakan’a bağlılık” üzerinedi. Yenilikçilerin gelenekçileri suçlama argümanları da “emanetçilik ve merkezîyetçilik” üzerinedi. İleride bu eleştiriler “lider sultanı” suçlamasına dönmüştür. Kongrede sert tartışmalar yaşanmıştır.

Ankara’da ASKİ Spor Salonu’nda gerçekleştirilen Fazilet Partisi Birinci Olağan Kongresi’nde yapılan seçimde, gelenekçilerin adayı, mevcut genel başkan Recai Kutan, 1195 geçerli oyun 1154’ünü alarak tekrar genel başkan seçilmiştir. Yenilikçilerin adayı Abdullah Gül ise 521 oy almıştır.

28 Şubat postmodern sürecini gerçekleştiren askeri ve sivil yapı, Erbakan’ı siyaseten bitirmiştir. Refah Partisi’nin kapatılması ve siyasi yasak getirilmesi Necmettin Erbakan’ı hukuken siyaset yapamaz hale getirmiştir.

Milli Görüş’ün ve Erbakan’ın partilerinin kapatılıp siyaset dışına itilme çabaları adına “yenilikçiler ve erdemliler hareketi” denilen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kurulmasını ve bir daha Milli Görüş’ün siyaseten varlık gösterememesine neden olmuştur.

3.13 Fazilet Partisi’nin Kapatılması

Fazilet Partisi’nin kapatılması için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 7 Mayıs 1999 tarihinde dava açılmasından bir yıl sonra (8 Mart 2000) yenilikçilerin adayı Abdullah Gül adaylığını açıkladı. Fazilet Partisi’nin kongresi 13 Mayıs 2000 tarihinde yapıldı. Fazilet Partisi’nin kapatılma kararı ise 22 Haziran 2001 tarihinde açıklandı.

Fazilet Partisi’ne kapatılma davasının açılması, gelenekçi-yenilikçi ayrışmasının sebeplerinden birisidir. 28 Şubat postmodern darbesinin ardından Refah Partisi’nin kapatılması; RP’nin yerine kurulan Fazilet Partisi’ne de kapatılma davası açılması hem parti içindeki muhalefeti (yenilikçiler) cesaretlendirmiş, hem Milli Görüş’e gönül veren tabanda “Erbakan Hocanın kurduğu bütün partiler kapatılıyor” algısını yerleştirmiştir.

Bütün bu gelişmelere bakıldığı zaman planlı bir sürecin işletildiği görülmektedir. Fazilet Partisi'ne açılan kapatma davası partinin eksen değiştirmesi için bir kırbaça dönüştürülmüş, parti içindeki muhalif yenilikçilerin kongrede mağlubiyetinden sonra FP'nin kapatılmasıyla yenilikçilerin yeni bir parti kurmasının zemini oluşmuştur. Bu durum, Milli Görüş'teki kırılmanın nasıl bir sürecin sonucunda gerçekleştirildiği göstermesi bakımından önemlidir.

Fazilet Partisi'ne Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından açılan kapatma davasının (7 Mayıs 1999) temel argümanı Siyasi Partiler Kanunu'nun 78, 86 ve 87'inci maddelere aykırı eylemler, Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan'ın resmi daire ve üniversitelerde türban ve başörtüsünü kullanmayı teşvik eden konuşmaları ve laiklik vurgusu üzerinden oluşturulmuştur.

İddianamenin bir başka boyutu da Refah Partisi'nin kapatılacağını anlayan yöneticilerin "Anayasamızın 69'un maddesinin yedinci fıkrası gereğince 'Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz' hükmünün ihlal edilerek "Hülle Partisi" kurduğu şeklindeki ithamlardır.

İddianamede, Fazilet Partisi'nin, kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğu iddia edilmiş, yeni partide görev almayan kişilerin fiileri dahi kurulan bu illiyet bağından dolayı iddianamede yer almıştır.

Dava dilekçesinde kapatılan Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve yöneticilerine "kandan başka bir şeyle beslenemeyen vampirler" denilmesi davanın subjektifliğinin göstergesidir. Bu cümle, sadece iddia değil, tam bir hakarettir.

Fazilet Partisi milletvekili Merve Kavakçı'nın Meclis'e FP Grup Başkanvekili Abdüllatif Şener'le birlikte gelmesi ve oturuma türbanlı şekilde katılması, FP milletvekili Nazlı Ilıcak'ın İnterstar televizyonunu ve Show Tv'ye katılarak benzer görüşleri dillendirmesi partinin kapatılmasına isnad edilen suçlardan sayılmıştı.

Dava dilekçesinde Aydın Menderes hariç tüm üst düzey yöneticiler ile milletvekillerine beş yıl süreyle siyasetten men cezası verilmesi talep edilmekteydi.

Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından açılan Fazilet Partisi'ne kapatma davası Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından (8 Mayıs 1999) tarafından işleme konuldu.

Cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer'in Yargıtay Başsavcılığı seçimlerinde yüksek oy almasına rağmen Vural Savaş'ı değil de Sabih Kanaoğlu'nu atamasından sonra davanın seyrinde hiçbir değişiklik olmamış, Kanadoğlu Fazilet Partisi Birinci Olaganüstü kongresindeki konuşma kasetlerini delil göstererek ek-iddianeme hazırlamıştır.

Anayasa Mahkemesi, 22 Haziran 2001 yılında Fazilet Partisi'nin kapatılmasına, malvarlıklarına el konulmasına, Nazlı Ilıcak ve Bekir Sobacı'nın milletvekilliklerinin düşürülmesine, Merve Kavakçı, Bekir Sobacı ve Mehmet Sıla'ya siyasi yasak getirilmesine hükmetti. Necmettin Erbakan ve arkadaşları zaten siyasi yasaklıydı.

Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve son olarak da Fazilet Partisi'nin kapatma gerekçesi olarak "irticai faaliyetler" gösterilmiştir. Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki Milli Görüş hareketinin bütün partileri kapatılmış oluyordu.

22 Haziran 2001'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma kararı alınan FP'nin bünyesinden iki parti doğmuştu. Bunlardan birisi Milli Görüş'te "Gelenekçilerin" temsil ettiği Saadet Partisi ikincisi de "Yenilikçilerin" temsil ettiği Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP).

Fazilet Partisi'nin kongresinde fiilen başlayan Gelenekçi-Yenilikçi ayrışması, hukuken de gerçekleşmiş, gelenekçiler 20 Temmuz 2001 yılında Saadet Partisi (SP)'ni, yenilikçiler ise 14 Ağustos 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'ni kurdu.

Fazilet Partisi'nin kapatılmasından Milli Görüş tarafından kurulan Saadet Partisi, 3 Kasım 2002 Milletvekili genel seçimlerinde % 2,4 oy alabildi. Milli Görüş'ün Fazilet Partisi, üç yıl önce yapılan seçimlerde % 15,4 oy almışken bu tarihten sonra Fazilet Partisi'nin bölünmesi ve kapatılmasından sonra büyük bir oy kaybına uğramıştır.

1969 yılında siyasete başlayan Necmettin Erbakan, kurduğu Milli Görüş hareketini ayakta tutabilmek için çok çalışmış ancak kurduğu bütün partiler kapatılmış, buna ilaveten Nurcuların muhalefeti, Özal kardeşlerin muhalefeti ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ayrılmasıyla içeriden de defalarca bölünmüştür.

Necmettin Erbakan uzun yıllar siyasi yasağından dolayı genel başkan olamamış, partiyi perde arkasından yönetmeye çalışmıştır. Erbakan, 17 Ekim 2010 yılında yaşı iyice ilerledikten sonra Saadet Partisi genel başkanı seçilmiştir. 27 Şubat 2011 yılında vefat ettikten sonra Saadet Partisi 2011 seçimlerinde % 1,24 oy almıştır.

Tablo 9: 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri

Parti adı	Oy oranı	Milletvekili sayısı
AKP	%34,3	363
CHP	%19,4	178
BĞMZ	%1,0	111
DYP	%9,4	-
MHP	%8,3	-
GENÇ PARTİ	%7,2	-
DEHAP	%6,2	-
ANAP	%5,13	-
SAADET PARTİSİ	%2,4	-
DSP	%1,2	-

Kaynak: www.ysk.gov.tr

SONUÇ

Siyasal İslâm, Osmanlı Devleti'nde batılılaşma süreciyle birlikte başlayan, moderniteye tepkili ancak modernitenin bütün araçlarını kullanan, eylem yönü ön plana çıkmış, modernizmle etkileşimli; dinde reform düşüncesini benimseyen fikri bir akımdır.

Osmanlı'nın son devrinde ortaya çıkan ve İslâm'ı yeniden yorumlamaya, yeniden sosyal, siyasi ve kültürel hayata egemen kılmak amacıyla hareket eden siyasi İslâm ideolojisi, Osmanlı Devleti'nin kötü gidişine dur demek ve Müslümanları bir arada tutmak amacıyla ortaya çıkmasına rağmen, kendi arasında homojen bir yapıya sahip olamamıştır.

Siyasal İslâm, reformist İslâmcılık, popülist İslâmcılık İslâmcılık olmak üzere iki kategoride varlığını sürdürmüştür. Tezde, Şerif Mardin'in tanım ve tasnifi esas alınmış ve Siyasal İslam, Reformist İslamcılık ve Popülist İslamcılık kategorisi başlıklarıyla işlenmiştir.

Reformist İslâmcılık, erken dönemde hilafet dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin etki alanında iken sonradan etki alanını yitirdiği Orta Asya (Pakistan, Afganistan) ve etki alanının azaldığı Ortadoğu'da (Mısır, Suriye v.b.) yerlerde etkili olmuştur. Pakistan'da Mevdudi'nin kurduğu Cemaat-i İslâmî, Afganistan'da El-Kaide, Mısır ve Suriye'de İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) Teşkilatı vasıtasıyla etkinlik kazanmış ve Cumhuriyet dönemine siyaseten ulaşamamıştır. Ancak İslâmi camiayı dini ve kültürel yönde etkilemeye devam etmiştir.

Popülist İslâmcılık hareketi ise İttihad-ı Muhammedi Partisi'nin kapatılması ve lideri Derviş Vahdeti'nin 31 Mart Olayı'yla ilişkisi nedeniyle idam edilmesinden sonra ağır yara almıştır. Ancak Popülist İslâmcılığın 31 Mart Olayı'ndan sonra yara almasıyla birlikte kendini yenilediği görülmektedir. Cumhuriyet dönemi varlığını sürdüren ve ileride Milli Görüş Hareketi'ne dönüşecek olan İslâmcılık akımı bu yenilenen "Popülist İslâmcılık"tır.

Osmanlı döneminde devletçi yapısını koruyan Popülist İslâmcılık, yüzyıllardır var olan İslâm geleneğinin yeni kurulan Cumhuriyet'le birlikte yok olduğu endişesiyle hareket etmiştir. Buna karşın, Cumhuriyet'in temellerini atan Mustafa Kemal'in

siyasetinin de Osmanlı'yla hesaplaşma şeklinde tezahür etmesinden dolayı karşılıklı bir hesaplaşma yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde siyasal İslâmcı hareketin yol haritasında bu etki-tepkinin etkili olduğu görülmektedir.

Başlangıçtan günümüze Türkiye'deki siyasal İslâm'ın başlangıcı, gelişimi ve günümüze varan halini incelediğimiz zaman, baskı, parti kapatma, siyasi yasak getirme, partilerin malvarlığına el koyma, muhtıra ve darbe gibi birçok yöntemle siyasal İslâm'ın önüne set çekildiği, engellenmeye çalışıldığı görülecektir.

Osmanlı dönemi siyasal İslâm'ın önündeki engellerden sonra da benzer engellemeler yapılmış; Cumhuriyet döneminde tekrar filizlenen siyasal İslâm anlayışı, değişik dönemlerde kurulan partilerle devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde siyasal İslâmcılar, daha Birinci Meclis'in kurulmasından itibaren alternatif oluşturmak için çaba sarfetmiştir. BMM'de I.Gruba karşı kurulan İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Grubu (II.Grup)'nda etkili olan Siyasal İslâmcılar, Ali Şükrü Beyin öldürülmesi ve 1922-23 döneminde etkili olan İkinci Grup, 8 Nisan 1923 tarihinde yapılan ikinci Meclis seçimlerinde parlamento dışı bırakılmasından sonra , böylece Cumhuriyet döneminde siyasal İslâm'ın ilk ciddi muhalefeti sonra bir süre sessiz bekleyişini devam ettirmiştir.

Cumhuriyet döneminde siyasal İslâm'daki ikinci büyük kırılma ve travma devrimlerdir. Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan bu batılılaşma çabaları, Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluşunda çok daha ileri boyutta, hatta geçmişle irtibatın tamamen kesilmesi şeklinde cereyan etmiştir. Bu sebeble Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması süreci çok sancılıdır.

Cumhuriyet dönemi 1923-1945 yılları arası siyasal İslâm hareketi, en durağan dönemini yaşamıştır. İkinci grubun lağvedilmesinden sonra sonraki sessiz bekleyişi, 1945 yılında "Milli Kalkınma Partisi, İslâm Demokrat Parti, Millet Partisi, İslâm Koruma Partisi ve Büyük Doğu Cemiyeti"yle devam etmiştir.

1945-1970 döneminde siyasal İslâmcı hareketin fazla başarılı olmadığı açıktır. Bu dönemde kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP), İslâm Demokrat Parti (İDP), Millet Partisi (MP), İslâm Koruma Partisi (İKP) ve partileşme aşamasına gelememiş olan Büyük Doğu Cemiyeti marjinal olarak kalmış ve geniş halk kitlelerine hitap etme şansı bulamamıştır.

Demokrat Parti, her ne kadar siyasal İslâmcı bir parti olmasa da siyasal İslâmcı basın ve halk Demokrat Parti'ye dini bir misyon yüklemiştir. Partinin 35 adet İmam Hatip açması ve Ezanın Arapça aslına döndürülmesi gibi icraatları, o günkü İslâmcı basını ve inançlı halkı memnun etmiştir. Siyasal İslâmcı basının önemseydiği Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 darbesiyle kapatılmış, lideri Başbakan Adnan Menderes iki bakanıyla birlikte idam edilmiştir. Bu Siyasal İslâm beklentisi içinde olan halk kitlelerini derinden etkilemiştir. Siyasal İslâm'ın tabanı sırf bu travma neticesinde Demokrat Parti'nin devamı bildikleri Adalet Partisi ve lideri Süleyman Demirel'i desteklemeye devam etmiştir. Tâ ki Necmettin Erbakan'ın Milli Görüş Hareketi'yle ortaya çıkmasına kadar.

Siyasal İslâm, 1970 yılında ilk ciddi parti denemesini Milli Görüş'le birlikte yapmıştır. Milli Görüş'ün ilk partisi MNP'nin programı ileride kurulacak diğer partilerin de temeli teşkil edecektir.

Milli Görüş'ün ilk partisi Milli Nizam Partisi (26 Ocak 1970) kuruluşundan 14 ay sonra "laikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü" gerekçesiyle kapatılmıştır. Böylece Milli Görüş'ün ilk ciddi ilk ciddi parti denemesi son ermiştir.

Milli Nizam Partisi'nin yerine kurulan Milli Selamet Partisi, katıldığı ilk seçimde başarılı olup CHP ile birlikte koalisyon yapsa da, parti içindeki Nurcu kanadın muhalefeti ve istifaları sonrası kırılma yaşamış, oyları yarıya düşmüştür. Milli Selamet Partisi'nin 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kapatılmasından sonra ise on sekiz yıl boyunca meclise girememiştir. Milli Selamet Partisi'nin yerine kurulan Refah Partisi, ancak 1991 yılında meclise girebilmiştir.

Refah Partisi, 24 Aralık 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış ancak kurduğu Refahyol hükümeti 28 Şubat postmodern darbesiyle iktidardan uzaklaştırılmıştır. 28 Şubat süreci ve RP'nin kapatılması, lideri Necmettin Erbakan'a siyasi yasak getirilmesi ve partinin mallarına el koyulması, Milli Görüş Hareketi'nin tarihinde yaşadığı en büyük kırılmadır.

Bu süreç sonrası Milli Görüş'e gönül vermiş halk kitlelerinde "Erbakan Hocanın kurduğu bütün partiler kapatılıyor" algısı meydana getirmiştir. Bu anlayış, tabandan tavana kadar geniş bir alanda hissedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Faroz (2012), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aksanyar, Necati (1999), Türk Toplumunda Batıcılık Akımı, *Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 229.
- Albayrak, Sadık (1990), *MSP Davası ve 12 Eylül*, İstanbul: Araştırma Yayınları.
- Albayrak, Sadık (1989), *Türkiye'de İslâmcılığın Doğuşu*, İstanbul: Risale Yayınları.
- Arcayürek, Cüneyt (1986), 12 Eylül'e Beş Kala, *Cumhuriyet Dergisi*.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2007), *Nutuk*, İstanbul: Yakamoz Yayıncılık.
- Avşar, B.Zakir, Kaya, Elif E. (2012), Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (23).
- Aydın, Suavi, Taşkın, Yüksel (2016), *1960'dan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AYM, *Kararlar Dergisi*, Ankara Yarıaçık Cezaevi Matbaası, Sayı: 9.
- AYM Kararları, (2018), <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/erişim> tarihi: 18/12/2018
- Başçı, Engin (1998), *Türkiye'de İslâmî Akımların Siyasal Simge ve Model Aktarımı (Milli Görüş Hareketi ve Refah Partisi)*, Ankara: Doktora Tezi.
- Bayram, A., Çöğenli, M.S. (2008), *Muhammed Abduh ve Reşid Rıza ve İctihad*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Bekaroğlu, Mehmet. (2007) *Adil Düzenden Dünya Gerçeklerine, Siyasetin Sonu*, Ankara: Elips Kitap.
- Berkes, Niyazi (2017), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Besli, Hüseyin, Özbay, Ömer (2014), *R.Tayyip Erdoğan-Bir Liderin Doğuşu*, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.
- Birand, Mehmet Ali (2012), *Son Darbe 28 Şubat*, İstanbul: Doğan Kitap.

- Birikim Dergisi, Mayıs 1997, sayı: 97 (*Ömer Laçiner*).
- Birikim Dergisi, Mayıs 1999, sayı: 121 (*Ruşen Çakır*),
- Bişkin, Erdoğan (2018), *Milli Çözüm dergisi*, <http://www.millicozum.com/mc/agustos-2018/28-subatin-siyonist-baronlari-ve-isbirlikci-figuranlari-kimlerdi>/erişim tarihi: 22 Temmuz 2018.
- Bora, Tanıl (2017), *Cereyanlar (Türkiye’de Siyasi İdeolojiler)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdağ, İsmet (1986), *Sultan Abdulhamid’in Hatıra Defteri*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bozkurt, C. (2013), Türk Siyasetinde İslâm Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları, *History Studi es A Tribute to Prof. Dr. Halil İNALCIK*.
- Çınar, Menderes. (2005) *Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Demokrat Parti, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, (1987). İstanbul: Ana Yayıncılık, (7).
- Demokrat Parti (1949), *Tüzük ve Program*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Duman, Doğan (2016), Demokrat Parti’nin İslâmi Gazete ve Dergilerle İlişkisi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, (25), 127-154.
- Ekinci, Ekrem B. (2012), *Halifeliğin Kaldırılmasının Arka Planı*, Türkiye gazetesi, 05.12.2012.
- El-Mâverdi, Ebu’l Hasan (1994), *Ahkâmü’s-Sultaniye*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- El-Mâverdi, Ebu’l Hasan (2000), *Devlet Yönetimi*, İstanbul: İlke Yayınevi.
- Erbakan, Necmettin (1990), *Adil Ekonomik Düzen*, Ankara: Refah Partisi.
- Ertem, Barış (2010), Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (2), 71.
- Fidan, Hüseyin, Gülgör, Murat (2018), *Osmanlı’da Siyaset*, İstanbul: Sağduyu Yayınları.
- Findley, Carter (2012) *Modern Türkiye Tarihi. İslam, Milliyetçilik ve Modernlik: 1789-2007*, (Çev: G. Ayas) İstanbul: Timaş Yayınları.

- Georgeon, Francois (2006), *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Görgün, Tahsin (1993), *Dinin Yeniden Yorumlanması, Ehl-i Sünnet'i Müdafaa ve Bid'atleri Tenkid kitabı*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Haldun, İbn (2012), *Mukaddime (Haz.: Süleyman Uludağ)*, İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Hamidullah, Muhammed (2017), *İlk İslâm Devleti (Çev.: İhsan Süreyya Sırma)*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hüseyin, Muhammed (2004), *Modernizmin İslâm Dünyasına Girişi (Çev.: Sezai Özel)*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- İslâm Demokrat Partisi (1952), *Esas Programı*, İzmir: Teknik Basımevi.
- Kara, İsmail (1986), *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul: Risale Yayınları.
- Karaman, Hayrettin (2008), *Bir Varmış Bir Yokmuş 1-2 (Hayatım ve Hatıralar)*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karpat, Kemal H. (2010), *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller)*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1951), *Başbakana Hitap!*, *Büyük Doğu*, 16 Şubat 1951 (48).
- Kızıldaş, Ekrem (2011), *Herkesin Hocası Erbakan*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Komisyon (2005), *Ehl-i Sünnet'i Müdafaa ve Bid'atleri Tenkid-I*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Mardin, Şerif (1991), *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millet Partisi (1948), *Program ve Tüzük*, İstanbul: Teknik Basımevi.
- Milli Nizam Partisi (1970), *Program ve Tüzük*, Ankara: As Matbaası.
- Milli Selamet Partisi (1972), *Program ve Tüzüğü*, Ankara: Elif Matbaacılık.
- Mumcu, Uğur (1993), *Kazım Karabekir Anlatıyor*, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Müftüoğlu, İsmail (2010), *Belgeler Konuşuyor*, İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- Nar, Ali (2006), *Dinlerarası Diyalog Fitnessi*, İstanbul: DYG Yayınları.

- Nar, Ali (2009), *İslâm İnancı (Tevhid-Akâid-Kelâm)*, İstanbul: Ravza Yayınları.
- Nar, Ali (2008), *Büyük Kavga (İlmî Tartışma Makaleleri)*, İstanbul: Ravza Yayınları.
- Oran, Baskın (2001), *Türk Dış Politikası-I*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özal, Korkut (2010), *Devlet Sırrı*, İstanbul: Yakınplan Yayınları.
- Özbudun, Ergun (2010), *Türk Siyasal Hayatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özcan, Azmi, İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (23).
- Özipek, Bekir B. (2005), Serbest Fırka'nın Mürtecileri "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslâmcılık", *İstanbul: İletişim Yayınları*, (6).
- Pirim, O., Arabacıoğlu, S., Milliyet, 03-09.03. 2013.
- Refah Partisi Kapatma Davası, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/erişim tarihi: 18/12/2018>
- Sabuni, Muhammed Ali (2012), *Ahkâm Tefsiri 1-2*, İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Samarraî, Hasib es- (1998), *Dini Modernizmin Üç Şovalyesi (Terc.: Ali Nar-Sezai Özel)*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Sevilgen, M. Gündüz (1980), *MSP'de Dört Yıl (1973-1977)*, İstanbul: Yüksel Matbası.
- Solak, Kemal (1987), *İslâm'da İdare Edenler ve Edilenler*, İstanbul: Şelale Yayınları.
- Ş.Bedirhan, Abdullah (2010), *Sağduyuhaber*, 25 Ekim 2010.
<http://www.sagduyuhaber.com/makale/abdullah-sbedirhan/hileyle-harelenmis-demokrasi/50.html/erişimtarihi: 18/12/2018>.
- Şentürk, Hulusi (2011), *Türkiye'de İslâmî Oluşumlar ve Siyaset*, İstanbul: Çıra Yayınları.
- TBMM Tutanağı, *Darbe Komisyonu Raporu*, (2012). Ankara.
- TBMM, *Zabıt Ceridesi*, (1930). Ankara: d.3 XXXI.
- TBMM, *Genel Kurul Tutanağı*, 20. Dönem 2. Yasama Yılı, 36. Birleşim 17/Aralık /1996 Salı.

T B M M Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, *Komisyon: Darbe (28 Şubat)* Giriş: 16.00
Tarih: 7/11/2012 Stenograf: Seda Kayıt: Çiller Sayfa: 5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No:9112-28, Desimal No:84, Fihrist No:2.

Toker, Çiğdem (2008), *Abdüllatif Şener (Adımda Benimle Beraber Büyüdü)*, İstanbul:
Doğan Kitap (DK).

Tunaya, Tarık Zafer (1998), *İslâmcılık Cereyanı-1*, İstanbul: Yenigün Basın Yayın A.Ş.

Ünal, Süzan, Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler, *Yalova
Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10, 100.

Yalçın, Soner (2012), *Erbakan (Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltelen Bir Siyasal
Liderin Portresi)*, İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınları.

Yalçınkaya, Alaeddin (1990), *Cemâleddin Efgani ve Türk Siyasal Hayatı Üzerindeki
Etkileri*, İstanbul: Yüksek Lisans tezi.

Yazır, Elmalılı M.H. (1993), “*Muhammed Abduh’ın Fil Suresi Tefsiri*”nin Tenkidi, *Ehl-
i Sünnet’i Müdafaa ve Bid’atleri Tenkid kitabı*, İstanbul: Bedir Yayınevi.

Yüksel, M. (1993), İslâmcılığın Serencamı, *Ehl-i Sünnet’i Müdafaa ve Bid’atleri
Tenkid*, İstanbul: Bedir Yayınevi.

Zürcher, Erik Jan (2016), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.